

Kuka pääsee museoon?

Museoviraston jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin
kulttuurisen yhdenvertaisuuden edistäjänä

Sari Salovaara
Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Taidekasvatus 2007

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Sari Salovaara	
Työn nimi – Title Kuka pääsee museoon? Museoviraston jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin kulttuurisen yhdenvertaisuuden edistäjänä	
Oppiaine – Subject Taidekasvatus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Marraskuu 2007	Sivumäärä – Number of pages 104
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Museovirasto jakaa vuosittain museoille innovatiivisiin hankkeisiin osoitettua määrärahaa. Ensisijaisiksi ovat hankkeet, jotka tähtäävät museoiden saavutettavuuden kehittämiseen, monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämiseen ja kulttuuriperintökasvatukseen. Tutkielma tarkastelee kyseisen museoille suunnatun valtionavustuksen vaikutuksia museoiden toiminnassa. Kysymyksenä on, toteutuvatko ja missä määrin avustukselle asetetut tavoitteet eli voidaanko kyseisellä tavalla suunnatun avustuksen kautta saada aikaan taiteen ja kulttuurin yhdenvertaisempaa saavutettavuutta.</p> <p>Tutkielma on laajennus selvitykseen, jonka teettää Valtion taidemuseo ja siellä toimiva taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys. Selvityksen aiheena on resurssiohjaus ja tarkemmin kyseisen avustuksen vaikutus museoihin. Kehys on saanut rahoitusta selvityksen tekemiseen työministeriön hallinnoiman Euroopan unionin Yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuoden 2007 ohjelmasta.</p> <p>Tutkielman teoriaosuus taustoittaa aihepiiriä. Kulttuurisella yhdenvertaisuudella tarkoitetaan tässä ihmisten yhtäläistä oikeutta tehdä valintoja ja päästä osalliseksi kulttuurista: oikeutta osallistua, olla tuottamassa kulttuuria, sisältöjä ja merkityksiä sekä ottaa vastaan ja olla vuorovaikutuksessa toisten tuottamien sisältöjen ja merkitysten kanssa. Museoita tarkastellaan kulttuuritoimijoina, paneudutaan kulttuurin julkisen tuen ohjaukseen sekä yhdenvertaisuusvaatimukseen suhteessa kulttuuripalveluihin ja etenkin museoihin.</p> <p>Tutkielmaan sisältyy kvalitatiivinen kyselytutkimus. Tulokset antavat tietoa resurssiohjauksen vaikutuksista museoiden toimintaan: minkälaisia ja mille väestöryhmille suunnattuja hankkeita museot toteuttavat, laajeneeko yleisöpohja, mitä helposti syrjäytyviä vähemmistöjä on ollut toiminnassa mukana, minkälaiden tahojen kanssa museot tekevät yhteistyötä ja syntykö uutta pysyvää toimintaa.</p> <p>Yhdenvertaisuus museoissa lisääntyy kyseisen avustuksen myötävaikutuksella. Lisäresurssin myötä museot huomioivat paremmin yleisöjä, hakevat uusia yhteistyökumppaneita ja kohderyhmiä, tekevät kokeiluja ja kehittävät palvelujaan. Yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta jää kysymyksiäkin. Ne liittyvät siihen, miten laajasti ja perinpohjaisesti museot huomioivat yhteiskunnan ja sen väestön moninaisuutta hankkeissaan ja myös siihen, kuinka suunnitelmallista ja kestävää hankkeissa aikaansaatu myönteinen vaikutus on.</p>	
Asiasanat – Keywords resurssiohjaus, museot, yhdenvertaisuus, saavutettavuus, innovatiivisuus	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopisto	

Sisältö

1. Johdanto

Osa I

2. Museot kulttuuritoimijoina	7
2.1. Museoiden muuttuvat toimintaympäristöt ja tehtävät	9
2.2. Museot ja niiden yleisöt	11
3. Kulttuuri ja julkisen tuen ohjaus	13
3.1. Kulttuurin julkinen tuki osana Suomen kulttuuripoliittista järjestelmää	13
3.2. Museot julkisen tuen käyttäjinä	17
4. Yhdenvertaisuus ja kulttuuri	18
4.1. Kieli ja käsitteet jatkuvassa muutoksessa	18
4.2. Oikeus kulttuuriin	19
4.3. Reilu kulttuuri	21
4.4. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus	23
4.4.1. Saavutettavuuden osa-alueet	27
4.6. Museot ja yhdenvertaisuuden tavoittaminen	29
4.5.1. Museoiden vastauksia haasteisiin	31
4.5.2. Valtion taidemuseo saavutettavuuden edistäjänä	33
4.5.3. Mikä pidättelee museoita?	34

Osa II

5. Museoviraston jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin	36
5.1. Miten avustus on syntynyt	37
5.2. Valtion talousarvion mukainen määräraha	38
5.3. Hakemusten käsittely ja päätösesityksen laatiminen	39
6. Kysely avustuksen vuosina 2001-2006 saaneille museoille	41
6.1. Tutkimusmenetelmän valinta	41
6.2. Tutkimuksen validiteetista	44
6.3. Kyselyn luominen	47
6.4. Mitä kyselyyn vastattiin	48

Minkälainen museo ja missä
Hankkeiden vastuunkantajat
Ketkä valittiin hankkeen kohderyhmäksi
Mitä haluttiin tehdä

Mitä innovatiivisen hankkeen teema-alueita painotettiin
Minkälaiseen toimintaan suuntauduttiin saavutettavuuden
edistämiseksi
Yhdenvertaisuutta – kenelle
Käytännön toimia yhdenvertaisuuden edistämiseksi
Hankkeessa tehty yhteistyö
Hankkeen vaikutukset museossa
Hankkeen vaikutukset museon toiminta- ja työtapoihin
Hankkeen vaikutukset museon yleisöön
Laitteiden ja varusteiden hankinta
Haasteita ja yllätyksiä tuli vastaan
Uutta ja innovatiivista
Mitä mieltä avustuksesta?

6.5. Tyypillinen avustusta saanut museo ja tyypillinen hanke	82
6.6. Epätyypilliset vastaukset	83

Osa III

7. Arviointitehtävän edessä	86
7.1. Lisääntyykö yhdenvertaisuus – kattavasti vai kapeasti?	88
7.2. Hankkeiden myötä parempaa saavutettavuutta	89
7.3. Avustuksen teemat ja niiden toimivuus	91
7.4. Pohdittavaa avustuskäytännön kehittämistä ajatellen	92
<i>Lähteet</i>	94
<i>Liitteet</i>	100
1. Saatekirje	100
2. Kysely	101

1. Johdanto

Kulttuurin voi määritellä laajasti olevan kaikki se, minkä ihminen oppii toisilta ihmisiltä. Kun tarkastelen tutkielmassani museoille suunnattua avustusta kulttuurisen yhdenvertaisuuden edistäjänä, viittaan kulttuurilla ihmisten harjoittamaan ”henkiseen viljelyyn”, jonka ilmaisua ovat myös museot. Yhdenvertaisuuden tarkoituksena on taata kaikille samat mahdollisuudet riippumatta yksittäisten ihmisten ominaisuuksista. Pohjimmiltaan yhdenvertaisuus on sekä yksilö- että instituutiotasolla erilaisuuden hyväksymistä ja toisen ihmisen kunnioittamista sellaisena kuin hän on. Kulttuurisella yhdenvertaisuudella tarkoitan tässä ihmisten yhtäläistä oikeutta tehdä valintoja ja päästä osalliseksi kulttuurista: oikeutta osallistua, olla tuottamassa kulttuuria, sisältöjä ja merkityksiä sekä ottaa vastaan ja olla vuorovaikutuksessa toisten tuottamien sisältöjen ja merkitysten kanssa.

Motiivini lähteä tarkastelemaan yhdenvertaisuutta ja museoiden toimintaa liittyy siihen arkitodellisuudessa koettuun tosiasiaan, että hyvät tavoitteet kulttuuripalvelujen kuulumisesta kaikille eivät aina toteudu. Monet tekijät vaikuttavat siihen, että kaikki eivät pääse samalla tavoin osallisiksi kulttuurista. Itsekin vammaisena ihmisenä jaan esimerkiksi vammaisyhteisön huolen kansalaisoikeuksien toteutumattomuudesta.

Mitä sitten tapahtuu museoissa kun ne voivat hakea ja saada avustusta saavutettavuuden kehittämiseen, monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämiseen ja kulttuuriperintökasvatukseen? Tarkastelen tutkielmassani museoille suunnatun valtionavustuksen vaikutuksia museoiden toimintaan. Aineistona ovat Museoviraston vuosina 2001 - 2006 jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin. Avustuksen tavoitteet ovat juuri edellä mainitut saavutettavuus, monikulttuurisuus, suvaitsevaisuus ja kulttuuriperintökasvatus. Kysymykseni on, toteutuvatko, ja missä määrin, avustukselle asetetut tavoitteet, eli voidaanko tällä tavalla suunnatun avustuksen kautta saada aikaan taiteen ja kulttuurin yhdenvertaisempaa saavutettavuutta ja siten suurempaa kulttuurista yhdenvertaisuutta.

Tutkielmani on laajennus selvitykseen, jonka teettää työnantajani Valtion taidemuseo ja siellä toimiva taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys. Selvityksen aiheena on resurssiohjaus ja tarkemmin tässä käsitellyn avustuksen vaikutus museoihin.

Tutkielmani osana olen tehnyt tavoitteiltaan kvalitatiivisen kyselytutkimuksen avustusta saaneille museoille. Kehys on saanut rahoitusta selvityksen tekemiseen Euroopan unionin Yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuoden 2007 ohjelmasta. Kehyksen työntekijänä tehtäväni liittyvät juuri kulttuurin saavutettavuuden edistämiseen.

Tutkielmani aihe kiinnostaa myös rahoitusta jakavia tahoja, käyttäähän opetusministeriö resurssiohjausta yhtenä kulttuuripoliittisena vaikutuskeinona ja Museovirasto on taho, joka konkreettisesti jakaa näitä avustuksia. Kumpikin taho on vaikuttanut tutkielmani osana toteutetun kyselyn muotoilemiseen. Resurssiohjaukseen liittyvä selvitys voi osaltaan antaa tietoa siitä, miten resurssilinjaukset ja avustuspäätöskäytännöt vaikuttavat kulttuurisen yhdenvertaisuuden toteutumiseen ja lisätä rahoittajatahojen tietoisuutta rahoituspäätösten vaikutuksista. Myös avustuksen käyttäjät saavat tietoa siitä, miten avustusrahoja museoissa käytetään ja minkälaisia kokemuksia hankkeissa kertyy.

Saavutettavuus on keskeinen käsite tutkielmassani. Saavutettavuus-sanaa on alettu käyttää runsaasti suomalaisen kulttuurihallinnon ja kulttuuri-instituutioiden piirissä vuosituhannen taitteesta lähtien. Sillä on viitattu tavoiteltavaan tilaan, jota kohti julkisen palvelun tulee olla menossa. Pohdin käsitettä lähemmin käsitellessäni oikeutta kulttuuriin ja yhdenvertaisuuden problematiikkaa. Ymmärrän taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden ja kulttuurisen yhdenvertaisuuden lähes toistensa synonyymeinä. Saavutettavuus-käsitteen laaja-alainen ja operatiivisuutta lisäävä tulkinta voivat toimia työkaluina kulttuurisen yhdenvertaisuuden tavoittelemisessa.

Tutkielmani ensimmäinen osa on aihepiiriä taustoittava teoreettinen osio, jossa tarkastelen kolmea osa-aluetta: museoita, kulttuurin julkista tukea sekä yhdenvertaisuusajattelua. Museoita käsittelevässä osassa tarkastelen ensinnäkin museoita kulttuuritoimijoina, hiukan niiden historiaa ja tehtävien määrittelyä sekä painopisteitä. Museoiden yleisöistä kirjoitan tilastotietojen ja kävijätutkimusten valossa. Seuraavassa kulttuuria ja julkisen tuen ohjausta käsittelevässä osassa teen suppean yleiskatsauksen Suomen kulttuuripoliittisen järjestelmän kehittymiseen, kulttuurin julkiseen rahoitukseen ja museoihin julkisen tuen käyttäjinä. Tätä taustaa vasten hahmottuu tutkimuskohteenani oleva Museoviraston museoille jakama avustus innovatiivisiin hankkeisiin. Kolmannessa taustoittavassa osakokonaisuudessa

tarkastelen yhdenvertaisuusvaatimuksia suhteessa kulttuuripalveluihin. Tässä osassa käyn läpi mitä oikeus kulttuuriin tarkoittaa yhtenä osana ihmisoikeuksia ja pyrin hahmottamaan taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta, mitä se on tai voisi olla. Tähän osioon liittyy eniten teoreettista pohdintaa ja esimerkiksi saavutettavuus-käsitteen tarkastelua. Sitten fokusoin vielä museoihin ja niiden velvollisuuksiin ja mahdollisuuksiin yhdenvertaisuuden edistäjinä

Tutkielman toinen osa käsittelee Museoviraston jakamaa avustusta innovatiivisiin hankkeisiin ja avustuksen saaneille museoille tehtyä kyselytutkimusta. Käyn läpi museoiden vastaukset internet-pohjaiseen kyselyyn ja pyrin saamaan vastauksia tutkimukseni kysymyksenasetteluihin.

Tutkielman kolmas ja viimeinen osio yhdistää teoriaosuuden ja kyselylöydökset. Pohdin mitä tietoa kysely antaa. Keskeistä on vastata kysymykseen, millainen vaikutus kyseisenlaisella julkisen tuen ohjauksella on ollut yhdenvertaisuus- ja saavutettavuusajattelun laajenemiseen ja sen mukaisten toimien toteuttamiseen valtakunnallisesti. Tässä osiossa pohdin myös toimenpide-ehdotuksia avustuskäytännön kehittämiseksi.

Osa I

2. Museot kulttuuritoimijoina

Tutkielmassani yhdenvertaisuuden tarkastelu liittyy museoihin ja luonkin aluksi katsauksen museolaitoksen historiaan, museomääritelmiin ja niiden painotuksiin. Tämän päivän museomääritelmää hakiessa voi todeta kansainvälisen museoneuvoston, ICOM/International Council of Museums, määrittelevän museon seuraavasti (ICOM Statutes 2001):

Museo on pysyvä, taloudellista hyötyä tavoittelematon, yhteiskuntaa ja sen kehitystä palveleva laitos, joka on avoinna yleisölle ja joka tutkimusta ja opetusta edistääkseen ja mielihyvää tuottaakseen hankkii, säilyttää, tutkii, käyttää tiedonvälitykseen ja pitää näytteillä aineellisia todisteita ihmisestä ja hänen ympäristöstään.

Museoiden synty liittyy ihmisten tarpeeseen muistaa, kerätä ja jäsentää. Vaikka museoinstituution juuret ovat kauempana, toteavat Heinonen ja Lahti museoiden olevan nykyaikaisessa tieteellisessä mielessä renessanssiajan tuotteita ja niiden synnyn olleen eurooppalainen ilmiö. Valistuksen aikana 1700-luvulla avattiin ensimmäinen julkinen museo, British Museum Lontoossa. Se kerää edelleen valtavia yleisövirtoja samoin kuin aikalaisensa Louvre Pariisissa. 1800-luvun loppupuolella muotoutui käsitys museosta julkisena laitoksena, jonka tehtävä on kerätä, säilyttää ja pitää esillä kokoelmiaan tieteellisin ja kasvatuksellisin periaattein. Tuolla vuosisadalla ja etenkin sen jälkimmäisellä puoliskolla museotoiminta kehittyi myös Suomessa. Esimerkiksi Suomen taideyhdistyksen kokoelmat olivat vuodesta 1863 pysyvästi esillä ja uuteen Ateneum-rakennukseen ne päästiin sijoittamaan vuonna 1888. (Heinonen, Lahti 2001, 28-56)

Kuten Janne Vilkkuna toteaa, museo-, arkisto- ja kirjastolaitos yhdessä muodostavat valtakunnallisesti organisoidun muistin. Järjestelmän luominen Suomessa käynnistettiin 1920-luvulla ja se jatkui 1990-luvulle, jolloin esimerkiksi nykyinen museolaki astui voimaan. (Vilkkuna 2002, 270) Museolaissamme, sen ensimmäisen luvun ensimmäisessä pykälässä, jota on viimeksi muokattu vuonna 2005, todetaan, että ”Museotoiminnan tavoitteena on ylläpitää ja vahvistaa väestön ymmärrystä kulttuuristaan, historiastaan ja ympäristöstään. Museoiden tulee edistää kulttuuri- ja luonnonperintöä koskevan tiedon saatavuutta tallentamalla ja säilyttämällä aineellista ja visuaalista kulttuuriperintöä tuleville sukupolville, harjoittamalla siihen liittyvää tutkimusta, opetusta ja tiedonvälitystä sekä näyttely- ja julkaisutoimintaa.” (Museolaki 3.8.1992/729)

2000-luvulla Suomessa on yli tuhat museota. Museotyypeittäin museoita jaetaan niiden toimialan ja kokoelmien perusteella. (Heinonen, Lahti, 2001, 73) Jako kuvaa sitä kulttuuriperinnön traditiota, jossa kulttuurihistoria, taide ja luonto muodostavat kukin erillisalansa. Määrällisesti eniten, lähes puolet, on kulttuurihistoriallisia museoita, joista valtaosa on pieniä paikallismuseoita. Erikoismuseoita, jotka keskittyvät jonkin tietyn aiheen ympärille, kuten esimerkiksi käsityön museo tai sotamuseo, on museoista noin neljäsosa. Taidemuseoita on viidesosa ja luonnontieteellisiä museoita loput alle kymmenesosa.

2.1. Museoiden muuttuvat toimintaympäristöt ja tehtävät

Museoiden tehtävä kulttuuriperinnön säilyttäjänä on osana yhteiskunnallista kehitystä jatkuvan muutoksen alainen. Yksi osoitus tästä on näkemyksen laajentuminen siitä, mitä katsotaan kuuluvan säilytettävän kulttuuriperinnön piiriin. On siirrytty kohde- ja esinekeskeisestä kulttuuriperinnön käsitteestä kokonaisvaltaisempaan määrittelyyn. Tutkielmani painopiste suhteessa museon tehtäviin on sisältöjen välittäminen ja yleisökasvatustehtävä verrattuna säilyttämiseen ja tutkimukseen, vaikka yhdenvertaisuuden kysymykset toki liittyvät kaikkiin museotoiminnan osa-alueisiin.

Museon voi nähdä myös muutoin kuin paikkana, jossa museoammattilainen työskentelee kokoelmien kanssa ja jonne koululuokat patistetaan oppimaan historiaa. Museo voi olla dynaaminen aikajanojen risteyspaikka, josta kenen tahansa tulee voida hakea vastauksia elämäänsä ja näkymiä myös tulevaan. Vilkuna esittää museoille ja kulttuuriperintöalalle tehtäviä, jotka ovat toisaalta koko ihmisyyden olemusta luotaavia ja toisaalta määritelmä tuo museolaitoksen lähelle kenen tahansa yksittäisen ihmisen merkitysmaailmaa. Hän luonnehtii kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelu-, tallennus- ja esittämistoiminnan kolmeksi yhteiskunnalliseksi perustehtäväksi seuraavia (Vilkuna 2002, 271):

1. Auttaa meitä löytämään vastaus kysymykseen kuka olen, keitä olemme ja keitä ovat nuo muut joko ajallisesti tai alueellisesti kaukaiset ihmiset
2. Olla suunnistusjärjestelmä, koska kun ymmärrämme, mistä olemme tulossa ja missä olemme, pystymme ehkä myös suunnittelemaan minne menemme.
3. Kun ymmärrämme olevamme osa sukupolvien jatkumoa, ymmärrämme, että elämä on elettävä juuri nyt: menneisyyden muistot aktivoivat ja yllyttävät meitä ottamaan vastuun elämästämme, lähimmäisistämme ja ympäristöstämme.

Myös Heinonen ja Lahti määrittelevät museon yhteisönsä palvelijaksi. He toteavat museon olevan yhteiskunnan muisti samoin kuin kirjasto ja arkisto, yhteiskunnan tunne kuten teatteri ja niiden lisäksi yhteiskunnan omatunto. Museo on yhteiskunnan ja yhteisönsä palvelija, veronmaksajien ylläpitämä instituutio, jolle asetetaan tieteellisyyden vaatimus. Museokentän toiminta-ajatuksiksi he muotoilevat ei niinkään vastata kysymykseen, miten asiat ennen olivat vaan miten nykyiseen tilanteeseen on tultu ja miten ihmisyyhteisö tulevaisuudessa kehittyy. (Heinonen, Lahti, 2001. 262, 264)

Se mitä museon tehtävistä painotetaan tai minkälaisen roolin museolla yhteiskunnassa nähdään kulloinkin olevan, vaikuttaa yleisön asemaan tehtäväkokonaisuudessa ja niihin päämääriin, joita museotyöntekijät asettavat työilleen. Kun Suomen museoliiton julkaiseman Museo-lehden teemana syksyllä 2005 oli ”Elävä museo”, esittelivät alan ammattilaiset aiheen tiimoilta ajatuksia sekä hankkeitaan. Museoiden päämääränä oli ollut elävöittää museoita ja herättää yleisön kiinnostusta. Kuitenkin toisaalla samassa lehdessä, kuten aiemminkin museoalalla, tuli esille pelkoa siitä, että ”varsinainen” museotyö, joksi miellettiin lähinnä kokoelmatyö, voi kärsiä ja jäädä elävöittämisen jalkoihin. (Museo-lehti 3/2005)

Museoväelle on osoittautunut aikojen saatossa hankalaksi olla täysin yhtä mieltä museotyön painotuksista ja halutuista kehityssuunnista. Museolaitosta sekä koko kulttuuri- ja luonnonperinnön aluetta koskevia ilmiöitä on pyritty kehittämään julkisin toimenpitein ja selvityksin. Tuoreinta laajaa museopoliittista selvitystä Museo 2000 -ohjelmaa olivat edeltäneet Museoviraston laatima Museopoliittinen ohjelma 1981 sekä Museoasiain neuvottelukunnan laatimat Taidemuseopoliittinen ohjelma 1984 ja Luonnontieteellisten museoiden museopoliittinen ohjelma 1984. Erilaiset museopoliittiset puheenvuorot ovat olleet tärkeitä arviointien paikkoja, keskustelun kokoajia ja suunnan näyttäjiä, mutta Museo 2000 -ohjelman mukaan museoiden muutoskyky on kuitenkin osoittautunut hitaaksi. Monet aikaisemmissa museopoliittisissa ohjelmissa mainituista ongelmista olivat ohjelmaa laatiessa olleet ratkaisematta ja puhuttaneet edelleen. (Museo 2000, 27) Myös Museo 2000 -ohjelmaa seurasi uusia selvityksiä, esimerkiksi taidemuseoissa koettiin, että ohjelma ei kyennyt riittävästi huomioimaan taidemuseoita, joten tarvittiin selvitys taidemuseoiden erityisluonteesta. (Sederholm 2001)

Suomen museoliiton vuonna 2007 teettämän verkkopohjaisen museoiden tulevaisuuspuhdinnan raportissa yhdeksi haasteeksi osoittautuikin alan jatkuva sisäinen pohdinta museoiden tehtävästä ja todetaan, että niin kauan kuin tätä kysymystä ei ole ratkaistu, on yhteisen suunnan löytäminen hankalaa. Esimerkiksi edelleenkin osa museoammattilaisista pelkää, että museoiden vieminen lähemmäs tavallista kansalaista johtaa populismiin ja kasvavaan viihteellisyyteen. Samalla osa odottaa saman asian avaavan huikeita tulevaisuudennäkymiä. Raportin mukaan museoväellä kuitenkin on aivan selkeä halu uudistua. (Suomen museoliitto 2007) Esimerkiksi juuri tarkasteluni

kohteena oleva taloudellinen lisäresurssi museoiden innovatiivisiin hankkeisiin on saanut museot liikkeelle kokeilemaan uusia yleisöjä huomioivia toimintoja - ilman että se käsittääkseni olisi uhannut kokoelmatyötä.

2.2. Museot ja niiden yleisöt

Yleisön merkitys museoiden tehtäväkokonaisuudessa on ollut jo kauan kasvamaan päin. Museo tarvitsee yleisönsä, kävijämääriä seurataan ja museoilta odotetaan kykyä tuottaa elämyksiä ja kertoa asioistaan kiinnostavasti. Museoissa työskentelevät joutuvat kokoelmiin kohdistuvan sisältötyön lisäksi suuntautumaan ulospäin ja kilpailemaan yleisöjen mielenkiinnosta muiden vapaa-ajan vieton mahdollisuuksien kanssa.

Museokäyntejä tehtiin Suomessa vuonna 2005 yli 4,3 miljoonaa. Museovirasto kokoaa vuosittain tilastotiedot ammatillisesti hoidettujen museoiden toiminnasta. Paitsi kävijämääristä, museotilastosta löytyy tietoja museoiden lukumäärästä, omistussuhteista, taloudesta, henkilökunnasta, kokoelmista, näyttelyistä, julkaisuista ja aukioloajoista. Museotilastossa vuodelta 2005 on mukana 165 museota, jotka vastaavat 328 museokohteen hoidosta. Suurimmat kävijämäärät olivat Valtion taidemuseoon kuuluvilla Ateneumin taidemuseolla (207 000) ja Kiasmalla (176 700). Muut museot, joilla oli yli 100 000 kävijää, olivat Helsingissä sijaitsevat Designmuseo, Leikkilinna ja Suomen Kansallismuseo sekä Vapriikki Tampereella ja Turun linna/Turun historiallinen museo. Keskimääräinen kävijämäärä museoyksikköä kohden oli 13 735. (Museovirasto museotilastot 2005)

Paitsi kävijöiden lukumäärien seurantaa, tehdään museoissa yleisötutkimusta, jotta paremmin tiedettäisiin kuka kävi museossa, milloin ja miksi ja mitä museokäynnillä tapahtui. Eija Liukkosen mukaan yleisötutkimusten taustalla yleensä on museoiden halu laajentaa tai vahvistaa yleisöpohjaa. Tavallisia ovat kvalitatiiviset asiakastutkimukset, joilla kartoitetaan yleisön määriä, taustoja, tarpeita ja asiakastyytyväisyyttä. Se, että museot nähdään myös merkityksentuottajina, on Liukkosen mukaan tuonut muutoksia yleisötutkimukseen ja johtanut lähemmäs sosiologista ja etnografista tutkimusmallia. Museot tarvitsevat syvää ymmärrystä kävijöistä yksilöinä, jotka tulevat museoon oman agendansa kanssa, omine oppimistyylineen ja intresseineen ja hahmottavat museokäyntinsä hyvin erilaisten kokemusten kautta. (Liukkonen 2004, 148)

Päivi Karhio kirjoittaa yleisön käsittämässä tapahtuneesta paradigman muutoksesta: yleisön käsite on muuttunut yksinkertaisesta yleisöstä massayleisön kautta diffuuseiksi yleisöiksi, jolloin jokainen ihminen on osa jotakin yleisöä kaiken aikaa. Hän toteaa, että museoissa yleisöstä puhuttaessa nykyään kiinnostuksen kohteena ovat tyytyväiset yksilöt, kun ennen huomiota kiinnitettiin suureen yleisöön ja sen jälkeen osayleisöihin. (Karhio 2003, 8).

Ehkä monimutkaistuvien nykykäsitysten valossa tieto tyypillisestä museokävijästä tuntuu yksinkertaistukselta, mutta museoissa tiedetään, että eniten museoissa käyvät koulutetut keski-ikäiset naiset ja että esimerkiksi nuoria miehiä on vaikea saada museoon. Kiinnostavaa museoiden kannalta olisi saada tietoa paitsi siitä, ketkä käyttävät museoita, myös siitä, ketkä eivät käy museoissa. Karhio on tutkimuksessaan *Miten lähestyä käymättömiä?* hahmottanut taidemuseoiden ei-kävijyyttä haastatteleamalla eri tieteenalojen (sosiologia, museologia, yleisötutkimus, kulttuurin tutkimus, vapaa-ajantutkimus) asiantuntijoita sekä käytännön taidemuseoalan asiantuntijoita. Tutkimuksessa ei vielä suoraan lähestytty varsinaisia tutkittavia, siis ei-kävijöitä. Karhion tutkimuksessa useat asiantuntijoina haastatellut sanoivat, että tyypillistä ei-kävijää ei ole olemassa (Karhio 2003, 6).

Suurin kahtiajako museoiden kävijyydessä on kävijöiden ja käymättömien välillä. Monet jaottelivat kävijöitä myös toimintaympäristön mukaan (esim. koulu tai yritys), iän mukaan, tai ihmisten itsensä muodostamien ryhmien mukaan. Muutamat erottivat koulukävijät muista kävijöistä. Käymättömiä on paljon alemmissa sosioekonomisissa ryhmissä ja maahanmuuttajien joukossa, mutta myös koulutetuissa ja varakkaissa ryhmissä. Eräs haastateltava jakoi ei-kävijät kahtia: yhteiskunnan aktiivielämästä poissaoleviksi ja aktiiviväestöön, joka ei kiinnostu kyseisistä aiheista. Aktiivinen museokävijä on lisäksi aktiivinen myös muilla vapaa-ajan alueilla.

Tutkielmani näkökulmasta kiinnostavaa ei-kävijyydessä on se, että osa väestöstä ja potentiaalisista museoyleisöistä jää varmastikin museoiden ulkopuolelle syistä, jotka voidaan nähdä juuri museoiden saavutettavuuteen ja kulttuuriseen yhdenvertaisuuteen liittyvinä ongelmina. Tähän liittyvät kysymykset, joihin myös asiantuntijat Karhion tutkimuksessa ovat viitanneet: kaikki eivät tunne museoita omikseen, ne eivät puhuttele. Myös ongelmiksi tiedetyt käytännön vaikeudet estävät osallistumista, esimerkiksi

pääsymaksut koetaan korkeiksi tai museoympäristössä ei ehkä ole osattu mahdollistaa kaikille sujuvaa tiedon saantia, ymmärtämistä tai esteetöntä liikkumista.

3. Kulttuuri ja julkisen tuen ohjaus

Tutkielmassani pyrin hahmottamaan yhden museoille jaettavan valtionavustuksen merkitystä kulttuurihallinnon keinona vaikuttaa kansalaisille tarjottuihin kulttuuripalveluihin. Julkisen tuen jakaminen kulttuurilaitoksille on tietenkin kulttuuripoliittikkaa. Seuraavassa yritän esittää huomioita niistä kulttuuripoliittisista vaikuttimista, joita vasten myös Museoviraston jakama avustus museoiden innovatiivisiin hankkeisiin piiryy. Näkökulmani kannalta olennaista on, mitä tehtäväpainotuksia julkiselle kulttuurirahoitukselle on annettu ja mitä voisin päätellä yhdenvertaisuustavoitteiden huomioimisesta.

3.1. Kulttuurin julkinen tuki osana Suomen kulttuuripoliittista järjestelmää

Suomen kulttuuripoliittikan järjestelmää, sen rakennetta ja toimijuuksia rakennettiin 1800-luvun lopulta 1960-luvun lopulle. Tuona aikana kansallisen identiteetin luominen oli ajankohtaista ja kulttuuripoliittikka tarkoitti taiteen tukemista. Sen jälkeen kulttuuripoliittikka muotoiltiin osana hyvinvointivaltion kehitystä. Rahoitus ja jakelun muodot olivat keskeisiä: oli kyse tavoista ohjata valtion ja kuntien julkista tukea ”korkeatasoisen kulttuurin” tuottamiseen sekä tasa-arvon lisäämiseen niin taiteellisissa tuotannoissa kuin jakelussakin. Kulttuuripoliittikan hallinnollinen järjestelmä hioutui edelleen seuraavina vuosikymmeninä. Hyvinvointivaltion kehys väistyi vähittäin 1990-luvulla ja tasa-arvon tavoite siirtyi taustalle tehden tietä individualismille. Anita Kangas luonnehtii, että hyvinvointivaltio teki tietä hyvinvointipluralismille. (Kangas 2005, 104-109)

Kupoli, kulttuuripoliittikan linjat -komiteanmietintö vuodelta 1992 määrittelee kulttuuripoliittikan olevan yhteiskunnan eri ryhmien vaikutustapa kulttuurin ja taiteen asemaa koskeviin päätöksiin. Silloisessa linjauksessa ajankohtaisia olivat hallinto- ja valtarakenteita hajauttavat muutokset ja sen takaaminen, että kulttuurin ja taiteen kentällä olisi mahdollisimman suuri autonomia. Tavoitteeksi asetettiin julkisen hallinnon, markkinoiden ja kansalaistoiminnan välinen tasapaino. Vaikka valtion ohjauksella

nähtiin olevan yhä vähemmän oikeutusta, pidettiin sen tehtävänä kuitenkin kulttuuristen perusoikeuksien, tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden edistämistä sekä kulttuurin aseman vahvistamista. Taiteen ja kulttuurin rahoituspolitiikassa julkisen sektorin roolia pidettiin tärkeänä perusrakenteen ylläpitämisessä ja kulttuurisen oikeudenmukaisuuden säilyttämisessä. Esimerkiksi julkisella tuella tulisi joka tapauksessa huolehtia kulttuuri- ja taideinstituutioiden, kuten museoiden, toimintaedellytyksistä. (Kupoli 1992. 20 - 21, 222 - 235)

Jaana Luttinen on 1990-luvulla paneutunut paikallistason kulttuuripolitiikan tulkintakehyksiin. Tuolloin ei Luttisen mukaan ollut havaittavissa yhteisesti hyväksytyä kansallista kulttuuripoliittista linjausta. Kulttuuripolitiikka pirstoutui sen sijaan, että olisi ollut yhtenäistä kansallista kulttuuripolitiikkaa ja yhtenäisiä paikallisia kulttuureja. Pirstaleinen kulttuuripolitiikka koostuu erityisintressien moninaisuudesta kun ihmisten kulttuuriset kiinnostuksen kohteet ovat eriytyneet ja muuttuvat nopeasti. Monimutkaisen kokonaisuuden hallitseminen ja edustaminen kulttuuripoliittisten hallintoelinten kautta tai avulla on yhä vaikeampaa. Kun pluralistisen, moniarvoisen kulttuuridemokratian myötä esiintyy vaatimuksia nopeasta reagoinnista jatkuvasti muuttuviin, moninaiisiin makuihin, mieltymyksiin ja ilmiöihin, on yksi uhkakuva ollut julkisen kulttuuripolitiikan pelkistyminen yhdeksi elämysten tarjoajaksi elämysten markkinoilla. Esimerkiksi kuntatasolla kulttuuri valjastetaan alueelliseksi menestystekijäksi ja pyritään profiloimaan ne elämystuotteet, joilla voi olla kuntataloudessa merkitystä. Hyvinvointivaltiollisen kulttuuripolitiikan tavoitteet tasa-arvosta ja oikeudenmukaisuudesta saavat tällöin julkisessa keskustelussa tehdä tilaa yksilöllisten itsensä toteuttamisen ja taloudellisten arvojen tieltä. (Luttinen 1997. 11, 134 - 138)

Luttinen tarjoaa kulttuurihallinnolle, ehkä tarkoittaen etenkin alueellista kulttuurihallintoa, toimintamallia, jossa sen tulisi operationaalistaa eritasoisia eri lähtökohdista esitettyjä vaatimuksia, suhteuttaa niitä toisiinsa ja kehittää erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja ja pelisääntöjä. Hän toteaa, että ”erilaiset kulttuuripoliittiset suunnitelma- ja strategiaperit tulevat usein vastoin julkilausuttuja tavoitteitaan edustaneeksi elitismiä. Virkamiehet ja poliittiset päättäjät määrittelevät mikä on tärkeää ja tukemisen arvoista.” Kulttuuripolitiikka näyttäytyy ylhäältä alas määräytyvänä, elleivät suunnitteluprosesseihin pysty osallistumaan ja vaikuttamaan laajalla rintamalla monenlaiset toimijat, ei esimerkiksi pelkästään hallinnon edustajat. (Luttinen 1997, 10)

Historiantutkija Anu Lehtonen viittaa samaan osattomaksi jäämisen ongelmaan kun hän arvostelee nykypäivän julkista sektoria ja sen päätöksentekoprosesseja eli ”käskyketjua”. Hän toteaa, että ylhäältä hallinnosta saatetaan sanella visiosanoja ja rajattomia vaatimuksia, joiden yhteys ruohonjuuritasoon jää olemattomaksi. Historioitsijana Lehtonen vertaa nykykäytäntöä historiaamme, jolloin mahtikäskyjä ovat jakaneet muiden muassa kuninkaat. Nyt keskushallinto ohjaa käyttämään vähiä voimavaroja arviointi-, laatu- ja muihin hankkeisiin. Jos voimavarat eivät riitä, se nähdään ruohonjuuritason ongelmana. (Lehtonen 2006, 18)

2000-luvun määrittelyissämme kulttuuripolitiikka pitää sisällään taiteen ja kulttuurin julkisen tukemisen ja ohjailun sekä välineinä käytettävät rahoitus-, säädös- ja hallintojärjestelmät. Kulttuuripolitiikan asema on suomalaisessa yhteiskunnassa osana valtion hallintoa kasvanut tietoyhteiskunta-ajattelun ja kulttuurin taloudellisten vaikutusten tunnistamisen myötä. Kulttuuripolitiikka on siirtymässä entistä enemmän koko valtioneuvostoa ja useampia ministeriöitä koskevaksi yleispolitiikaksi. Samalla opetusministeriön kulttuuripoliittiseen osastoon kohdistuu kasvavasti yleispoliittisia odotuksia. (Heiskanen, Kangas, Mitchell [toim.] 2002, 23-36)

Opetusministeriön toimintapolitiikkaa ohjaavat lainsäädäntö ja kulloinenkin hallitusohjelma sekä hallinnonala koskeva kehittämistyö samoin kuin Euroopan unionilta tuleva ohjeistus. Lainsäädännön avulla pyritään vakauttamaan taiteen ja kulttuurin julkinen rahoitus periaatteessa kolmen pääalueen osalta: taide- ja kulttuurilaitosten tukemisen, suoran taiteilijatuon ja kulttuuriteollisuuden tuen. Rahoituskokonaisuudessa kulttuurilaitokset, joita museotkin ovat, nielevät kulttuurin julkisista tuista leijonanosan: kokonaisrahoituksesta noin 76 %. (Heiskanen, Kangas, Mitchell [toim.] 2002, 66)

Ministeriön keinoja toteuttaa kulttuuripolitiikkaa ovat strategiset linjaukset, valtioneuvoston kulttuurilainsäädäntöä koskevan päätöksenteon valmistelu, budjettivarojen jako sekä toimialaa koskeva ohjaus, jota toteutetaan välineinä tulos- ja informaatio-ohjaus. Kulttuurin ja sen rahoituksen julkinen ohjaileminen valtion eri hallintoportaiden kautta ei kuitenkaan ole ”kaikkivoipaista” sikäli, että se ei ole ainoa kansalaisten mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon. Kulttuurikentän ja koko

yhteiskunnan kehityssuuntiin vaikuttavat julkisen vallan lisäksi muut tekijät kuten yrityssektori ja kansalaisten eturyhmät ja järjestöt. (Heiskanen, Kangas, Mitchell [toim.] 2002, 24 ja 37)

Vaikka edellä mainittu Jaana Luttisen tutkimus paneutuu etenkin aluetason kulttuurihallintoon, luulisin, että saman edessä on myös valtiollinen hallinto: erilaisissa ohjaustoimissaan se joutuu luovimaan monilta tahoilta esitettyjen vaatimusten ristitulella. Varmastikin toiminta kulttuurin kentällä muodostuu monimutkaistuvista ja liikkeessä olevia palasista. Samaan aikaan kulttuurille jaettavissa oleva julkinen rahoitus ei ehkä ole karttumassa suuremmaksi. Kulttuurihallinnolta tarvitaan oikeudenmukaisuutta hakevaa, joustavaa ”pelisilmää”, selkeitä pitkän tähtäimen tavoitteenasetteluja ja kykyä reagoida ohjaustoimissaan nopeastikin. Osana tätä tutkielmaani tekemäni selvitys valtionavustuksen käytöstä on johtanut kysymään, voitaisiinko kulttuurihallinnossa vielä enemmän tai laajemmin käyttää avustuskäytäntöjen suunnittelussa hyväksi linjausten ja toimenpiteiden kohteina olevia tahoja itseään. Sitouttaminen linjapäätöksiin onnistuu parhaiten luomalla päätöksentekomalleja, joissa mukana pelisääntöjen luomisessa ovat monenlaiset toimijat ja laajasti asianosaiset tahot. Kuitenkin on tärkeätä varmistaa, että juuri valtion rahoitus edelleenkin hyvinvointiyhteiskunnan periaatteiden mukaisesti vahvasti sitoutuu sellaisiin päämääriin kuin kulttuurisen yhdenvertaisuuden edistäminen.

Museoviraston innovatiivisiin hankkeisiin jakamien valtionavustusten suuntaaminen saavutettavuuden edistämiseen on linjassa sekä kansainvälisesti esitettyjen että opetusministeriön asettamien yhdenvertaisuustavoitteiden kanssa. Ministeriö ilmoittaa omana tavoitteenaan olevan turvata kieli- ja kulttuurivähemmistöjen, vammaisvähemmistön sekä muiden erityisryhmien mahdollisuudet osallistua kulttuuriin ja tuoda tasa-arvoisesti esiin omaa luovuuttaan. Tähän liittyen kulttuurin ja taiteen palvelujen ja tukimuotojen tulee ministeriön ilmoituksen mukaan olla kaikkien käytettävissä. Ministeriö toteaa esitellessään toimintojaan verkkosivuillaan, että se tukee kulttuuritarjonnan saavutettavuutta parantavia hankkeita ja toimintaa. (Opetusministeriö. Monikulttuurisuus ja kulttuurin saavutettavuus, 2007)

3.2. Museot julkisen tuen käyttäjinä

Museomme toimivat pääosin kunnallisen ja valtion rahoituksen turvin. Taide- ja kulttuurilaitokset voidaan rahoituksen osalta jakaa kahteen ryhmään. Ammattimaisiksi kutsutut laitokset ovat valtiosuuslainsäädännön piirissä ja saavat pysyvää valtionapua, kun taas lainsäädännön ulkopuolella olevat laitokset voivat hakea projekteihinsa harkinnanvaraista valtion tukea tai ne toimivat ilman julkista tukea. Kolmannes Suomen yli tuhannesta museosta on päätoimisesti ja ammatillisesti hoidettuja museoita. Näistä yli puolet on kuntien omistuksessa, säätiöiden ja yhdistysten omistuksessa on alle 40 prosenttia ja loput vajaa kymmenes on valtion omistamia museoita. Valtion taidemuseon sekä Museoviraston osana toimivan Kansallismuseon määrärahat ovat osa valtionhallintoa ja budjettitaloutta, eivätkä ne lukeudu valtiosuutta saaviin museoihin. (Heiskanen, Kangas, Mitchell [toim.] 2002, 74)

Valtiosuutta saaville museoille tuen määrä lasketaan vuositasolla henkilökustannusten pohjalta. Tuki oli vuonna 1999 37 % euromäärästä, joka saadaan kun niille vahvistettujen laskennallisten työvuosien määrä kerrotaan henkilövuoden yksikköhinnalla. Museoiden valtiosuuksien määrä oli vuonna 2005 17,8 miljoonaa euroa. Noin 10 % lisäosuuksia saavat maakunta-, aluetaide- ja valtakunnalliset erikoismuseot. Kunnat rahoittavat omia museoitaan noin 65 % niiden menoista. Museoiden oman tulonhankinnan suurin lähde ovat pääsymaksutulot. (Heiskanen, Kangas, Mitchell [toim.] 2002, 70 - 74)

Opetusministeriössä kulttuuriperintöä ja museoita koskevia asioita käsittelee kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Apunaan se käyttää asiantuntijaelimiä ja laitoksia, kuten Museovirastoa, joka on opetusministeriön alainen itsenäinen virasto. Museoviraston laajaan tehtäväkenttään museoalalla kuuluu mm. valtion talousarviossa vuosittain osoitettujen määrärahojen jakaminen museoiden harkinnanvaraisiin valtionavustuksiin. Museovirasto on taho, joka käytännössä jakaa museoille myös valtionavustukset museoiden innovatiivisiin hankkeisiin. Kyseiset avustukset ovat pienehköjä, mutta niiden merkitys lisäresurssina voi olla tärkeä. Kuten museot ovat ilmaisseet, kyseinen avustus mahdollistaa uutta ja kokeilevaa toimintaa (s. 81).

4. Yhdenvertaisuus ja kulttuuri

Kulttuurisen yhdenvertaisuuden näkökulma on olennainen tutkielmani kysymyksenasettelussa. Lähestyn ensin aihepiiriä toteamalla käytetyn kielen ja käsitteiden olevan alati muutosprosessissa. Sitten tarkastelen yhdenvertaisuus-teemaa yhteydessä kulttuuriin, kulttuuripalveluiden käyttämiseen ja tarkemmin vielä museotyöhön. Saavutettavuus-käsitteen analysoimiseen paneudun laajemmin. Käyn myös läpi kansainvälisiä näkymiä museoista yhdenvertaisuuden toteuttajina ja erityisesti käytän Iso-Britannian esimerkkejä sekä hyödynnän Richard Sandellin tutkimuksia ja hänen esittämänsä museokuvaa.

4.1. Kieli ja käsitteet jatkuvassa muutoksessa

Aloitin yhdenvertaisuus ja kulttuuri -tematiikan käsittelyn toteamalla, että pyrin jäsentämään aihealuetta tietoisena siitä, että kielen ollessa kommunikoinnin ja arvottamisen jatkuvasti muutoksessa oleva väline, muuttuvat (poliittisesti korrekteinä pidetyt) ilmaisut jatkuvasti. Karen Reiny Isosta-Britanniasta käyttää esimerkkinä muuttuvasta kielenkäytöstä kulttuurinen moninaisuus -termiä, *cultural diversity*. Se on ollut aallonharjalla ja tuli korvaamaan 1970-luvulla käyttöön tullutta termiä monikulttuurisuus, *multiculturalism*. (Raney 2006, 2)

Words and phrases enter art discourse as terms when there is a need for them, often as correctives. Postmodernism, visual literacy, ethnic arts, multiculturalism, cultural diversity. These ideas never enjoy a stable meaning to begin with, but over time they further fracture, gathering contradictions and enemies, until they are abandoned in favour of something else. Theory and art practise move on and the limitations of the idea, or the unhappy uses to which it is put, become apparent.

Reiny kirjoittaa, että keskustelu, jota käydään yhdenvertaisuudesta kulttuurityössä, on siirtynyt marginaaleista isoihin taideinstituutioihin Isossa-Britanniassa. Tähän on vaikuttanut tiukkeneva lainsäädäntö, joka pakottaa huomioimaan moninaisuuden, sillä suoraa tai edes epäsuoraa syrjintää ei lain mukaan saa harjoittaa (vuonna 2000 tiukennus lakiin *Race relations act 1976*). Rahoitusehtojen takia kulttuurilaitokset ovat Iso-Britanniassa olleet pakotettuja luomaan moninaisuutta huomioivaa toimintaa. Tämä taas on synnyttänyt näkökulman ympärille monenlaisia tulkintoja ja sovelluksia.

Lola Young puolestaan varoittaa siitä, että sellaisia käsitteitä kuin sosiaalinen inklusio, saavutettavuus ja monimuotoisuus (social inclusion, accessibility, diversity) viljellään strategiapapereissa, hakemuksissa ja vuosiraporteissa ”kuorruksena” ilman, että niillä olisi analysoitua sisältöä. Youngin mukaan käsitteiden huolimaton väärinkäyttö vie niiltä voimaa ja on omiaan herättämään epäluottamusta, mihin onkin helppo yhtyä. (Young 2002, 211)

4.2. Oikeus kulttuuriin

Yhdenvertaisuusajattelun pohja on niissä kansallisissa sekä kansainvälisissä sopimuksissa ja julistuksissa, jotka pyrkivät takaamaan kaikille ihmisoikeudet ja jokaiselle ihmiselle hyvän elämän edellytykset. Yksi perustavimmista sopimuksista lienee Yhdistyneiden Kansakuntien Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus vuodelta 1948. Sen 27. artiklassa todetaan, että jokaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään, nauttia taiteista sekä päästä osalliseksi tieteen edistyksen mukanaan tuomista eduista. Tätä kirjoittaessa on meneillään Euroopan yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuosi 2007, jonka tavoite on oikeudenmukainen yhteiskunta. Teemavuoden kautta halutaan lisätä Euroopan Unionin kansalaisten tietoa oikeudenmukaisen, yhteenkuuluvuutta lisäävän ja kaikille yhdenvertaiset mahdollisuudet tarjoavan yhteiskunnan eduista. (Euroopan yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuosi 2007)

Tutkielmani aiheen kannalta on kiinnostavaa yhdenvertaisuustavoitteiden näkyminen kulttuuripoliittisissa kannanotoissa. Esimerkiksi 1990-luvulla puhuttiin kestävästä kehityksestä, jolloin myös taiteen ja kulttuurin alueella tavoitteeksi on asetettu sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja saatavuus. Viitekehyksessä on paljon samaa kuin reilusta kulttuurista puhuttaessa 2000-luvulla, johon palaan tässä luvussa hiukan myöhemmin. Kulttuurin ja kehityksen yhteyttä luotaava Euroopan neuvoston raportti *Syrjästä esiin* kiteytti 1990-luvulla kulttuuripolitiikan neljä tavoitetta: luovuuden edistäminen, kulttuuri-identiteetin vahvistaminen, kulttuurisen monimuotoisuuden edistäminen sekä tasavertaisen osallistumisen edistäminen. (Syrjästä esiin 1998).

Suomessa 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä kulttuurin ja taiteen saavutettavuuden edistämisestä on tullut yksi kulttuurihallinnon strategisten linjausten painopistealueista. Taustalla on laajempi yhteiskunnallinen kehitys, jossa vaikuttavat kansainvälistyminen ja lisääntyvä kulttuurinen moninaisuus, vähemmistöjen oikeuksien turvaaminen, huoli lasten ja nuorten kehityksestä sekä ikääntyvien ihmisten kasvava määrä, mikä tarkoittaa myös kasvavaa tarvetta huomioida toimimisesteisten ihmisten selviytymistä. Kulloinenkin hallitus linjaa ohjelmassaan myös kulttuuripoliittisia lähtökohtia. Ensimmäistä kertaa vuonna 2003 hallitusohjelmatasolla Suomessa todettiin, että lasten, vammaisten ja vähemmistöryhmien kulttuurisia oikeuksia tuetaan.

Kun Kalevi Kivistö kirjoittaa kulttuuripolitiikan 2000-luvun haasteista, hän listaa yhdeksi näkökohdaksi kulttuuripalvelujen saatavuuden turvaamisen sellaisten haasteiden ohella kuin kansainvälisyys ja globalisaatio, tietoyhteiskuntakehitys, kulttuurin popularisoituminen ja arkistuminen sekä kulttuuripolitiikan asema yhteiskuntapolitiikassa. Hän myös kirjoittaa taiteen ja kulttuurin kokemiseen liittyvien esteiden poistamisesta sekä ihmisten ”kykyistämisestä” ja ”valtaistamisesta” kulttuurin toimijoina ja kokijoina. (Kivistö 2003, 72 - 75)

Yksi tämän vuosikymmenen kulttuuripoliittinen näkemysten luotaaminen on ollut Taide- ja taiteilijapoliittinen ohjelma, jonka valtioneuvosto hyväksyi vuonna 2003. Ohjelmassa tulevat monipuolisesti esille myös kysymykset vähemmistöjen mahdollisuuksien turvaamisesta sekä taiteen tekijöinä että taiteen vastaanottajina. (Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta) Myös Lastenkulttuuripoliittinen ohjelma ja Opetusministeriön strategia 2015 sisällyttävät päämääriin yhdenvertaisuustavoitteet.

Painetta ohjelmatyöhön luovat olosuhteet, jotka vielä toistaiseksi ovat epätasa-arvoisia mm. kulttuuriin osallistumiselle. Stakesin raportin *Keskeneräistä yhdenvertaisuutta* kirjoittaja Ilka Haarni toteaa, että myös henkilöt, joilla on vammoja, korostavat kulttuuritarpeita keskeisenä elämänalueena. Esteettömyyttä ei kuitenkaan ole huomioitu kaikissa kulttuurilaitoksissa ja osallistumisen mahdollisuudet ovat rajallisia (Haarni 2006, 45).

Paitsi laajempien kulttuuripoliittisten linjausten osana, yhdenvertaisuuskysymyksiä on käsitelty myös ohjelmatyössä, jonka aiheena on ollut erityisesti juuri

yhdenvertaisuusproblematiikka. Vammaisliikkeen aloitteellisuus on ollut yksi tekijä, joka on vaikuttanut saavutettavuuden edistämiseksi tehdyn työn käynnistämiseen. Kolmivaiheisen työn ensimmäisessä vaiheessa opetusministeriö asetti työryhmän kartoittamaan vammaisten osallistumista kulttuuriin sekä hallinnon tukitoimenpiteitä. Työryhmä julkaisi esityksen vammaiskulttuurin ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseksi. (Kulttuuria kaikille, 2002) Toinen askel oli Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan asettaminen laatimaan toimenpideohjelma kulttuuritoimijoiden avuksi, jotta etenkin vammaiset ihmiset tulisivat huomioiduiksi kulttuurin tuottajina ja kuluttajina. Toimikunta koostui valtionhallinnon, kunta-alan, kulttuurilaitosten sekä vammaisjärjestöjen edustajista ja se julkaisi laajan, myös käytännön työkalupakiksi tarkoitetun toimenpide-ehdotuksen. (Taide tarjolle, kulttuuri kaikille, 2004) Kolmannessa vaiheessa opetusministeriössä laadittiin syrjäytymisuhanalaisia väestöryhmiä huomioiva saavutettavuusohjelma työkaluksi kulttuurihallinnolle (Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus, 2006). Ohjelmaan on koottu ne toimenpiteet, jotka ministeriö pyrkii toteuttamaan vuoteen 2010 mennessä. Toimenpiteiden piiriin kuuluu mm. vammaisvähemmistön ja ikääntyneiden huomioiminen sekä kulttuurisen moninaisuuden tukeminen. Keinoinaan ministeriö käyttää ensisijaisesti resurssi-, informaatio- ja tulosoajasta.

4.3. Reilu kulttuuri

2000-luvulla alettiin puhua myös reilusta kulttuurista. Vuonna 2005 kulttuuriministeri käynnisti Suomessa kulttuuripolitiikan etiikka -projektin, jonka tarkoituksena on ollut kartoittaa kulttuuripolitiikan eettisiä ulottuvuuksia kulttuurisista oikeuksista lähtien. Ministeri Tanja Karpela (myöhemmin Saarela) luonnehti Reilu kulttuuri -seminaarissa pitämässään puheessa 8.2.2006 eettisyyden näkökulmia kulttuuripolitiikkaan seuraavasti:

Kulttuuriset oikeudet kuuluvat ihmisoikeuksiin kaikkien muiden kansalaisoikeuksien ohella. Opetusministeriön hankkeessa kulttuuripolitiikan etiikkaa kuvataan *reilun kulttuurin* käsitteellä. Reilu kulttuuri tarkoittaa tässä yhteydessä kulttuuristen oikeuksien toteutumista ja osallisuutta kulttuuriseen merkityksenantoon ikään, sukupuoleen, vähemmistöasemaan, kieleen, vammaisuuteen tai kulttuuriseen taustaan katsomatta. Reilun kulttuurin ominaisuuksia ovat mahdollisuus tulla osalliseksi ja omistajaksi oman kulttuuripiiriin traditioon, kulttuuritarjonnan

saatavuus ja kulttuuritoimintaan osallistumisen mahdollisuus sekä kulttuuritarjonnan moninaisuus ja laatu.

Koivunen ja Marsio käsittelevät kulttuuripolitiikan eettistä ulottuvuutta ja kulttuurisia oikeuksia Reilu kulttuuri -julkaisussa. He ovat halunneet kysyä, millaista on eettisesti kestävä taide ja kulttuuri ja miten sitä voidaan edistää kulttuuripolitiikan keinoin. He toteavat, että aihealue on laaja ja oikeuksista käytetyt käsitteet epätasomaisia, mutta kun kysymystenasettelut tulevat arkisten valintojen tasolle, ne ovat konkreettisia ja vaikuttavat ihmisten arkeen. Kulttuuripolitiikan ratkaisevat eettiset valinnat tapahtuvat suurimmaksi osaksi näkymättömiin jäävissä arkisissa käytännöissä ja kirjoittajat kokevat, että on tärkeää avata niitä taiteen ja kulttuurin hallinnon, instituutioiden, järjestöjen, ja yhteisöjen käytännön toimia ja tilanteita, joissa eettiset valinnat todellistuvat. Reilun kulttuurin ulottuvuudet he ryhmittelevät seuraaviin kategorioihin (Koivunen, Marsio 2006, 132-134):

1. Pääsy ihmiskunnan ja oman kulttuuripiirin traditioon,
2. fyysinen, alueellinen ja kulttuurinen saavutettavuus ja saatavuus,
3. kulttuuritarjonnan moninaisuus ja osuvuus,
4. kulttuuritarjontaan osallistuminen sekä
5. mahdollisuus, osallisuus ja kyky kulttuuriseen itseilmaisuun ja merkitystuotantoon.

Koivunen ja Marsio toteavat, että kulttuuripolitiikan etiikka ei koske vain vähemmistöryhmiä, vaan siinä on kyse jokaisen ihmisen, jokamiehen kulttuuristen oikeuksien toteutumisesta. He esittävät jatkotoimia kulttuuripolitiikan eettisen ulottuvuuden ja kulttuuristen oikeuksien toteutumisen edistämiseen, eettisten valintojen näkyväksi tekemiseen sekä eettisen vaikuttavuuden arvioinnin kehittämiseen.

Reilun kulttuurin etiikan ja jokamiehen kulttuuristen oikeuksien toteutumisen hengessä tutkimukseni kysymyksenasetteluna voisikin olla, tulevatko museot reilummiksi kulttuuri-instituutioiksi, jos ne saavat rahaa saavutettavuuden edistämiseen suunnattuihin hankkeisiin. Ajatusta reilusta museosta ja reilusta kulttuurista voisi verrata muihin reilun etuliitteen saaneisiin ilmiöihin. Reilu kauppa ja reilu matkailu korostavat eettisyyttä, kestävä kehitystä ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta. Vaikka reilu etuliitteen saava toiminta ehkä on marginaalinen ilmiö, antaa reilun toiminnan kannattaminen ostokykyisille länsimaisille ihmisille mahdollisuuden eettiseen kannanottoon kulutustottumusten suuntaamisessa. Kysymyksenasetteluni yhteydessä mielikuvitusta

kiehtoo ajatus museoista, jotka mainostaisivat olevansa reiluja – mitä kaikkea se sitten olisikin, ehkä elitistisyyden vastakohtaisuutta tai nurinkurisesti jopa entistä pienempään tietyllä tapaa ajattelevan yleisön osaan vetoamista. Reilulle museolle kuuluisi varmastikin korostunut sosiaalisen vastuun tiedostaminen ja yhdenvertaisuustavoitteiden huomioiminen. Richard Sandell on asettanut museoille haasteeksi reiluuden ja viittaa sillä juuri museon vastuuseen yhteiskunnallisena vaikuttajana. Palaan reilun museon käsitteeseen myöhemmin käsitellessäni Richard Sandellin tutkimusta ja museoita yhdenvertaisuuden toteuttajina (luku 4.5).

4.4. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus

Kun oikeus kulttuuriin on tarkastelun kohteena ja tutkitaan kulttuuripalvelujen avoimuutta ja toimivuutta monenlaisille yleisöille, tulee vastaan väistämättä saavutettavuuden käsite. Sitä käytetään strategiapapereissa, ohjeistuksissa ja yleisötyötä tekevien puheessa. Taustoitan tässä yhteydessä käsitettä siitä näkökulmasta kuin se näyttäytyy kulttuuripalvelujen tuottajille sekä -palvelujen käyttäjille.

Esimerkiksi tässä tutkimuksessa kohteena olevia museoiden innovatiivisille hankkeille jaettavia avustuksia on nimenomaan haluttu suunnata saavutettavuuden edistämiseen. Oma roolini työelämässä, museossa, kytkeytyy juuri saavutettavuus-sanaan liitettyihin asiakokonaisuuksiin. Työpaikkani Valtion taidemuseo ja etenkin taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys ovat profiloituneet saavutettavuuden edistäjiksi. Tehtäviini kuuluu Kehyksestä käsin toimivan Kulttuurin kaikille -palvelun koordinoiminen. Palvelu on suunnattu kulttuurialan toimijoille ja se tarjoaa ”saavutettavuusneuvontaa”. Työpaikalla puhumme saavutettavuusajattelusta, joka läpäisee yksikön toimille asetettuja tavoitteita. Saavutettavuus-käsite on siis aktiivisessa käytössä, mutta usein olen kokenut kyseisen sanan hankalaksi käyttää siksi, että sen merkitys saattaa jäädä hataraksi. Omakin ymmärrys ja tapa määritellä käsitteen sisältöä on muutosprosessin alainen.

Koska saavutettavuus-sanaa ei ole helppo yksiselitteisesti määritellä on syytä valottaa, mitä sillä kussakin yhteydessä tarkoitetaan. Saavutettavuutta onkin määritelty eri yhteyksissä eri painotuksin ja arkityössä kulttuurin parissa työskentelevät näyttävät

antavan sille usein jonkun verran toisistaan poikkeavia merkityksiä. Lisäksi sitä lähellä on merkitykseltään samantyyppisiä käsitteitä, joita käytetään usein aivan identtisesti saavutettavuus-sanana kanssa.

Riitta Eronen Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta kirjoittaa Hiidenkivi-lehden kolumnissa esteettömyydestä, saavutettavuudesta ja syrjimättömyydestä. Hän toteaa, että ne ovat sanoina kankeahkoja, mikä johtuu siitä, että ne ovat moninkertaisia johdoksia. Ne ovat ominaisuuden nimityksiä, joilla on erityyppiset kantasanat. Sanasta saavuttaa on johdettu saavutettava, saavutettavasta saavutettavuus ja vastaavasti esteestä esteetön ja esteettömyys. Vastaava ketju syrjiä-sanalla on syrjiä, syrjimätön, syrjimättömyys. Mistä tahansa verbistä voi johtaa samalla tavoin vastaavan muodon. Kyseisiä sanoja käytetään kun puhutaan periaatteista ja tavoitteista, jotka ovat usein melko abstrakteja. Käytännönläheisesti sanottaisiin esimerkiksi, että ketään ei saa syrjiä tai että museoon pitää päästä sisään myös vanhana ja pyörätuolissa. Eronen toteaa, että tavoitteista ja ihanteista puhuminen on kuitenkin jo vanhastaan usein abstraktia, esimerkiksi kun ihanteina ovat olleet vapaus, veljeys ja tasa-arvoisuus. (Eronen 2006, 43)

Vuodesta 1999 lähtien olen ollut mukana työryhmissä ja toimikunnissa, joissa on ollut välttämätöntä pohtia saavutettavuus-sanalla sisältöjä ja antaa sille määritelmiä. Ensimmäinen työryhmä, joka oman työni puitteissa mielti sanavalintoja, oli Valtion taidemuseossa Saavutettavuus-projektiksi nimetyn hankkeen tueksi muodostettu ohjausryhmä. Silloin ryhmä punnitsi esteettömyys- ja saavutettavuus-sanojen eroavuuksia. Keskustelusta ei ole talletettu dokumentteja, mutta kun kysymys oli museoista ja niiden palvelujen käyttökelpoisuudesta erilaisille ihmisille, halusivat ryhmän jäsenet, joista monet olivat vammaisjärjestöjen edustajia, ennemmin käyttää sanaa saavutettavuus kuin esteettömyys kuvaamaan museoiden helppoa lähestyttävyyttä. Esteettömyyden koettiin herättävän suuremmin miellelyhtymiä rakennettuun ympäristöön ja siten saavutettavuus-sanalla koettiin kuvaavan paremmin laajempaa kuin pelkkään fyysiseen ympäristöön liittyvää tarkastelua.

Esteettömyys ja saavutettavuus -käsitteiden vertaamisen ajankohtaisuus ei ole poistunut. Tästä esimerkkinä on Invalidiliiton Esteettömyysprojektin internet-portaalin

keskustelupalstalla kesällä 2007 käyty keskustelu, jossa *Kiki* ja *Antti Raike* vaihtavat ajatuksia.

Kiki: Ei ole kovin montaa esteettömyysaiheista kokousta, jossa ei joku alkaisi keksiä jotain parempaa sanaa esteettömän tilalle. Esteetön on toisaalta suhteellisen vakiintunut, toisaalta se on sanana negatiivinen = ei ole esteitä. DfA eli "design for all" on suhteellisen vakiintunut englanninkielinen termi kuten myös termit "universal design" tai "inclusive design". Mutta sitä suomenkielistä hyvää vastinetta kaivataan edelleen. Toisaalta keskustellaan siitäkin, onko "esteetön" yksinään edes riittävä termi. Vai tulisiko käyttää termiä "esteetön ja saavutettava", tai riittäisikö pelkkä "saavutettava"? Vai olisiko "kaikille soveltuva", "kaikille suunniteltu" tai "yleispätevä suunnittelu" käypä? - No, maistuvat kaikki käänöksiltä ja ovat hankalia kaksisanaisia termejä. Ja eihän kyse ole pelkästä suunnittelusta vaan myös toteutuksesta, eli tuotteen, rakennuksen, tilan tms. ominaisuudesta. Löytyisikö parempia ehdotuksia???

Antti Raike: Minä perkasin väitöskirjassani termejä, sillä tuo sama asia kieltämättä vaivaa (jopa estää!) asioiden korjaamista. Sain väkerrettyä peräti sanaston:

<http://www.uiah.fi/ISBN/951-558-172-9/SANASTO.html>

Esteettömyys on minusta hyvä termi kuvaamaan vanhan rakennuskannan korjauksia: Esteet ovat konkreettisia ja korjattavissa olevia, siten esteellisestä tulee esteetön. Mutta kun siirrytään uuden suunnitteluun ja toteuttamiseen, niin silloin saavutettavuus on kyllä parempi. Lisäksi tähän tulee ns. jokapaikan tietotekniikka mukaan: Tulevissa ympäristöissä on vaikea erottaa, missä fyysinen loppuu ja "virtuaalinen" alkaa. Toisaalta saavutettavuus on vähän sellainen yleishyvä termi, joka ei lopulta kerro mitään. Siitä on helppo olla samaa mieltä, mutta se on ehdottomasti operationaalistettava käytännön toiminnassa paremmilla termeillä.

Edellä Antti Raike viittaa sanastoon, jonka hän laati väitöskirjan kirjoittamisen yhteydessä. Hänen tutkimuksensa käsitteli saavutettavuutta verkkopalvelun tuottamisessa kun aiheena on elokuvailmaisun oppiminen. Tutkimukseen osallistui mm. viittomakielisiä opiskelijoita ja prosessissa tuotettiin taideaineiden verkko-opiskeluformaatti, jota tekijät luonnehtivat saavutettavaksi ja monikulttuuriseksi. (Raike 2005, 192) Yhtenä lähteenään Raike käyttää *Taide tarjolle, kulttuuri kaikille* -toimenpideohjelmahdotusta, jonka sanastossa esteettömyys ja saavutettavuus määritellään seuraavasti (*Taide tarjolle, kulttuuri kaikille* 2004, 70 ja 74):

Käsitteitä *saavutettavuus* ja *esteettömyys* käytetään usein identtisesti kertomassa helposta lähestyttävyydestä. Esteettömyys painottaa palvelun toimivuutta etenkin toimimisesteisten ihmisten kannalta. Ollakseen saavutettavaa on ympäristön, palvelun tai tarjonnan oltava myös

mahdollisimman esteetöntä eli toimimisesteisten ihmisten käyttöön soveltuvaa. Esteettömyyden voi nähdä yhtenä saavutettavuuden osa-alueena: hyvä saavutettavuus on myös esteettömyyttä.

Hyvä *saavutettavuus* kertoo erilaisten yleisöjen tarpeiden huomioimisesta ja kohteen tarjonnan helposta lähestyttävyydestä. Saavutettava palvelu on kaikkien ulottuvilla ja tarjoaa mahdollisuuden osallistumiseen ja elämyksiin yksilöiden erilaisista ominaisuuksista riippumatta. Saavutettavuus on yhdenvertaisuuden edistämistä. Saavutettavuus merkitsee kohteen helppoa lähestyttävyyttä kaikenlaisille ihmisille, ei esimerkiksi pelkästään vammaisten tai toimimisesteisten ihmisten näkökulmasta. Suomen kielen saavutettavuus-käsitettä vastaavat englanninkielinen termi *accessibility* ja ruotsinkielinen *tillgänglighet*.

Edellä viitataan englannin- ja ruotsinkielisiin termeihin, jotka ovat olleet muokkaamassa suomen kielessä käyttöön otettuja käsitteitä. Osittain Suomessa käytetään melko vakiintuneesti englanninkielisiäkin termejä, esimerkiksi *Design for all* -käsitettä. Suomessa Stakes koordinoi Design for All -verkostoa, jonka piirissä käsitettä tai käsitteen ympärille syntynyttä toimintaa määritellään seuraavasti: ”Design for All edistää tasa-arvoa. Se parantaa ympäristöjen esteettömyyttä, tuotteiden helppokäyttöisyyttä ja palvelujen saavutettavuutta.” (Suomen Design for All -verkosto, 2007) Anne-Maritta Tervakari on hypermedian opiskelijoille määritellyt saavutettavuutta sekä listannut toistakymmentä englanninkielistä käsitettä, joiden merkitykset liittyvät aiheeseen. Näitä ovat Accessible Design, Accessibility, Adaptable Design, Barrier Free Design, Design for All, eAccessibility, Inclusive Design, Mainstreaming, Universal Access, Universal Design, Universal Usability, Usability. Hän toteaa kysymyksen olevan käyttäjien monimuotoisuuden huomioimisesta (informaatioyhteiskunnan) tuotteiden ja palveluiden suunnittelussa ja tuotannossa. (Tervakari 2004)

Suomalaisessa ohjelmatyössä ministeriön ohjelmalinjaus *Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus* vuodelta 2006 kiteyttää, että kulttuuritarjonta on saavutettavaa silloin, kun erilaiset yleisöt voivat käyttää sitä ja osallistua siihen mahdollisimman helposti ja esteettömästi. Kun työni Valtion taidemuseossa keskittyy kulttuuripalvelujen saavutettavuuden edistämiseen, esitän sen siinä yhteydessä olevan sellaista palvelun harkittua avoimuutta kaikille halukkaille, että palvelun tarjoaja on tietoisesti luonut palvelun käyttämiseen edellytyksiä laajalle kirjolle yleisöjä. Kulttuuritarjonta on saavutettavaa silloin, kun erilaiset yleisöt voivat ja haluavat käyttää sitä ja osallistua

siihen mahdollisimman helposti ja esteettömästi. Saavutettavuuteen liittyy ihmisten yhdenvertainen kohtelu ja syrjimättömyys.

Kuten edellä lainaamani Antti Raike, viittaa minäkin tarpeeseen ja mahdollisuuteen operationaalista abstraktia saavutettavuus-käsitettä. Kulttuuripalvelujen saavutettavuudelle on mahdollista luoda kriteerejä – ja onkin luotu. Esimerkiksi kulttuurikohteille tarjotut esteettömyyden ja saavutettavuuden tarkistuslistat luettelevat saavutettavan kulttuurikohteen ominaisuuksia. Tarkistuslistoja on tarjolla esimerkiksi Kulttuuria kaikille -palvelun verkkosivuilla. (Kulttuuria kaikille -palvelu)

4.4.1. Saavutettavuuden osa-alueet

Yksi malli jäsentää saavutettavuutta tuli Valtion taidemuseon Saavutettavuus-projektin myötä Iso-Britanniasta Suomeen vuosina 1999 ja 2000. Kyseisessä jaottelussa saavutettavuuden jako osa-alueisiin on tehty museoalaa ajatellen, mutta on sovellettavissa monenlaiseen toimintaan. (Salovaara 2006, 60) Samantyyppistä jaottelua olen soveltanut tämän tutkimuksen yhteydessä museoille tehdyssä kyselyssä kun olen halunnut saada tietoa siitä, minkälaiseen saavutettavuutta lisäävään toimintaan museot ovat avustusta saaneissa hankkeissaan suuntautuneet (kysymys no 8, liite 2). Isossa-Britanniassa samantapaisen jaottelun avulla on lueteltu saavutettavuuden esteitä jo 1990-luvulta lähtien (Dodd, Sandell 1998, 14 ja Access for All Toolkit, 2005, 5) Kun työssäni hyödynsin mallia, tein mukautuksen, jossa osa-alueita ei lähestytty negaation eli saavutettavuuden esteiden kautta siten kuin britit olivat tehneet. Esteiden sijaan saavutettavuus tuli jaetuksi osa-alueisiin, jotka kattoivat fyysisen ympäristön lisäksi eri aistien käyttöä, viestintää, tiedonsaantia, sisällön puhuttelevuutta eri kulttuureista tuleville, taloudellisia mahdollisuuksia, päätöksentekoa ja asenneilmapiiriä. (Salovaara 2006, 60)

Malli saavutettavuuden osa-alueista oli Suomessakin tervetullut ehkä eniten siksi, että siinä missä oli aiemmin totuttu mieltämään esteettömyys ja saavutettavuus pyörätuolin käyttöön ja rakennettuun ympäristöön, tulivat tässä mallissa huomioiduiksi laajasti erilaiset käyttäjät, palvelut ja koko toimintaympäristö. Brittien mallin pohjalta on Suomessa monissa yhteyksissä sovellettu ja kehitetty eteenpäin taulukkoa, johon osa-

alueet on sijoitettu painotuksia muunnellen ja uusia osa-alueita tarpeen mukaan lisäten (esim. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus, 2006).

Viimeisimmissä kulttuurin saavutettavuutta hahmottavissa esityksissä olen käyttänyt apuna kyseisiä osa-alueita, mutta siirtänyt ajattelun museossa (tai muussa kulttuurikohteessa) käymisen kontekstiin (Open Doors, 2007). Siten saavutettavuus osatekijöineen toteutuu ajallisessa jatkumossa, jossa ensin museohenkilökunta aktivoituu tekemään museossa valmisteluja. Seuraavaksi museovierailija saa viestinnän kautta tietoa tarjonnasta, kohtaa paikan päällä ensin fyysisen ympäristön ja pyrkii orientoitumaan sekä saamaan tietoa. Yleisö myös pyrkii löytämään omakohtaisen suhteen sisältöihin, saamaan elämyksiä ja olemaan vuorovaikutuksessa sekä tarjonnan sisältöihin että muuhun yleisöön museon oppimista stimuloivissa ympäristöissä ja tapahtumissa.

Saavutettavuuden edistämiseksi tehtävät toimet ovat tässä jatkumossa ensinnäkin museon henkilökunnan tietotaidon kasvattamista huomaamaan monenlaisten yleisöjen tarpeita, jolloin esimerkiksi järjestetään koulutustilaisuuksia. Sitoutuminen saavutettavuuden edistämiseen pitkäjärjestyksellä tarkoittaa myös sitä, että kehitetään museon toimintaa sääteleviä strategioita ja päätöksentekoa huomioimaan sekä yleisön että henkilökunnan moninaisuutta ja heterogeenisuutta. Museon esteettömyyttä ja saavutettavuutta eli toimivuutta monenlaisille yleisöille (ja henkilökunnalle) kartoitetaan ja arvioidaan, jotta voidaan päättää mitä korjataan ja kehitetään. Viestintää, jonka yleisö kohtaa jo ennen saapumista museoon, kehitetään sisältöjen ja välineiden osalta sellaiseksi, että se tavoittaa monenlaisia yleisöjä. Museon rakennetun ympäristön esteettömyyttä kehitetään, jotta kaikki voivat tulla museoon, myös esimerkiksi liikkumisesteiset ihmiset. Helppoa ymmärrettävyyttä ja tiedon saantia museossa kehitetään siten, että huomioidaan yleisön monenlaiset lähtökohdat. Museotarjonnan sisältöjä, esimerkiksi näyttelyiden aihekokonaisuuksia ja näkökulmia luodaan usein yhteistyössä yleisöjen kanssa sellaisiksi, että kulloinkin valitut kohderyhmät löytävät kiinnostuksen- ja samaistumisen kohteita. Viimein luodaan vielä oppimiselle ja vuorovaikutukselle monipuolisia, suotuisia edellytyksiä.

Nämä vaiheet läpikäyden on mahdollista melko pitkälle varmistella kulttuurikohteen, tässä museon, saavutettavuuden onnistunutta toteutumista. Henkilökunnan sekä

käyttäjien osaamisen ja kokemusten hyödyntäminen on olennainen osa työtä. Saavutettavuuden toteutuminen kulttuurikohteessa on prosessi, johon liittyy strategista suunnittelua ja paljon käytännön ratkaisujen tekemistä, joissa yksityiskohdat ovat merkityksellisiä. Saavutettavuuden edistäminen etenee aina askel askeleelta ja joltain osin. Vaikka täydellistä saavutettavuutta kaikenlaisille ihmisille ei kaikissa tilanteissa voikaan tavoittaa, on saavutettavassa kohteessa mielestäni pyritty kattavasti huomioimaan monenlaisia yleisöjä toiminnan eri alueilla ja tehty tietoisia päätöksiä ja perusteltuja valintoja matkan varrella. Konkreettisia esityksiä siitä, minkälaisia ovat saavutettavat ratkaisut esimerkiksi museotyössä, on luettavissa monista ohjelmateriaaleista ja muista kirjoituksista, enkä tässä yhteydessä paneudu käytännön tason ratkaisuihin. (esim. Salovaara 2004 ja 2006)

4.5. Museot ja yhdenvertaisuuden tavoittaminen

Yleisöjen tärkeä merkitys museoille ja museoiden kuuluminen kaikille on nyky-yhteiskunnassa laajalti jaettu yhteinen käsitys. Elisabet Svensson toteaa että ”Museo kaikille” on yhteispohjoismainen museopoliittinen tavoite. Vaikka museoiden toiminnan perustana voidaan sanoa olevan esineiden ja miljöiden kerääminen, hoito ja esilläpito, voidaan museot nähdä foorumina keskusteluille, jotka koskevat ihmisten kokemuksia ja tietoa. Yhtäaikaaisesti museokäsityksen tultua dynaamisemmin yleisöjä huomioivaksi on myös enenevästi osoitettu ongelmia, joita museoilla on valmiuksissa huomioida yleisöjen moninaisia tarpeita ja lähtökohtia. Svensson esimerkissään viittaa vammaishistoriaan, mutta saman voisi todeta monien muiden vähemmistöjen tilanteesta (Svensson 2003, 24):

Vammaishistoria sekä liikkumis- ja toimimisesteisten henkilöiden elämä on suurimmalta osalta jäänyt historiankirjoituksen ja taidehistorian ulkopuolelle. Museoille avautuukin tässä tehtävä tehdä myös liikkumis- ja toimimisesteiset ihmiset ”näkyviksi” dokumentoimalla, tutkimalla ja esineistön keruulla sekä näyttely- ja ohjelmatoiminnassaan.

Samaan aiheeseen liittyen Maaria Linko on kysynyt ”*Kenen museo?*” käsitellessään museoideologiaa ja museoiden merkitystä kävijöille. Hän toteaa kirjoituksessaan, että museot osallistuvat identiteetin määrittelemiseen. Museon päätöksentekijät päättävät miten yhteisö representoi tärkeimmiksi kokemiaan asioita. Siten päätöksenteko

museossa merkitsee valtaa määrittellä ja luokitella ihmisiä, ilmoittaa, että joillekin kuuluu tärkeämpi osa yhteisestä perinteestä. (Linko 1994, 6)

Richard Sandell Iso-Britanniasta on tutkinut museoita yhteiskunnallisina vaikuttajina. Hänen väitöskirjatutkimuksensa *Museums, prejudice and the reframing of difference* käsittelee museoiden roolia sosiaalisina toimijoina ja yhdenvertaisuuden edistäjinä. Sandell on mm. tutkinut museonäyttelyiden vastaanottoa silloin kun näyttelyn on ollut tarkoitus purkaa ihmisten ennakkoluuloja. Hänen lähestymistapansa on ollut monitieteinen ja hän on hyödyntänyt kulttuurintutkimusta, sosiologiaa ja mediatiedettä (media studies). Sandellin mukaan museot eivät voi olla neutraaleja, sillä ne joka tapauksessa heijastelevat arvoja ja ottavat kantaa sosiaalisina toimijoina. Sandell tarjoaa näennäisen objektiivisuuden tavoittelun tilalle reiluuden, *fairness*, tavoitetta. Reiluutta tulisi tavoitella suhteessa museoesineiden moniin merkityksiin, suhteessa yleisöjen moniin erilaisiin näkökantoihin sekä reiluutta siten, että huomioidaan kenen ihmisoikeudet ovat kulloinkin kysymyksessä. (Sandell 2007, 196)

Mitkä ovat reilun museon ominaisuuksia? Vaikka Sandell ei varsinaisesti sellaisia luettelekaan, mukailen häntä ja teen yksinkertaistettua listausta. Ensinnäkään reilu museo ei esiinny ehdottomana auktoriteettina vaan tekee tilaa erilaisille tulkinnoille. Reilu museo huomioi ja arvostaa moninaisuutta ja pyrkii kohtelemaan reilusti kaikkia, sekä yhteiskunnan moninaisuutta heijastelevaa henkilökuntaansa että yleisöjään. Reilu museo tekee laaja-alaisesti yhteistyötä yleisöjensä ja yhteiskunnan eri sektorien toimijoiden kanssa. Reilussa museossa pystytään rakentavilla tavoilla käsittelemään (väkisinkin esille tulevia) ristiriitaisia näkemyksiä. Reilussa museossa kunnioitetaan ihmisarvoa. Reilu museo kantaa vastuunsa, jotta se yhteiskunnallisena instituutiona edistäisi ”hyvää” yhteiskuntaa, jonka arvoihin kuuluu yhdenvertaisuus.

Vaikka Sandell painottaa museon mahdollisuuksia, ei vain heijastaa vaan myös muokata sosiaalisia ja poliittisia suhteita ja ilmiöitä, ei museon hänen mukaansa niinkään tarvitse yrittää vaikuttaa yleisöön tai pakottaa sitä muuttamaan käsityksiään. Museo voi omalta osaltaan edistää oikeudenmukaisuutta kutsumalla ihmisiä tulemaan mukaan uudelleen arvioimaan kysymyksiä yhdenvertaisuudesta, ihmisoikeuksista ja erilaisuudesta. Kun museonäyttelyssä on läsnä erilaisuutta dynaamisesti ja dialogisesti tulkittuna osallistuu yleisö merkitysten tuottamiseen. Museot voivat toimia avoimina

keskustelufoorumeina samalla kun ne säilyttävät, tutkivat ja asettavat esille historiaa ja nykyisyyttä. (Sandell 2007, 196)

4.5.1. Museoiden vastauksia haasteisiin

Kansainväliset kontaktit kulttuurilaitoksiin ja kulttuuripoliittisiin toimijoihin ovat antaneet Suomessa virikkeitä työkentän hahmottamiseen kun on haluttu edistää yhdenvertaisuutta ja huomioida monenlaiset kulttuuripalvelujen käyttäjät. Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa on kansalaistoiminnan, kuten etnisten vähemmistöjen ja vammaisliikkeen vaikutuksesta, kiinnitetty huomiota jo vuosikymmenien ajan yhteiskunnan palvelujen ulottumiseen kaikille. Esimerkiksi museoissa on ollut yleisötyössä ja usein osana pedagogista henkilökuntaa 1980-luvulta lähtien töissä henkilöitä, joiden nimike on ollut ja saattaa edelleen olla esimerkiksi *Access coordinator* tai *Diversity officer*. Heidän tehtävänsä on liittynyt lähinnä yleisötyöhön ja he ovat huolehtineet museoissa monenlaisten yleisöjen huomioimisesta tehden yhteistyötä muun henkilökunnan kanssa.

Eithne Nightingale työskentelee Victoria ja Albert -museossa Lontoossa tittelinään *Head of Access, Inclusion and Community Development*. Hän kertoo (Nightingale 2006, 36), että heidän museossaan päämäärät, joiden kanssa työskennellään, on määritelty näiden kolmen termin kautta:

access – osallistumisen esteiden poistaminen
inclusion – yhteistyö muiden toimijoiden, etenkin sosiaalialan kanssa, jotta moniongelmaiset ihmiset tavoitettaisiin
diversity – kaikki museon toiminnot eri osa-alueilla (työntekijät, näyttelyt, yleisötyö, tapahtumat) heijastelevat ympäröivän yhteiskunnan moninaisuutta ja huomioivat ihmisten sosio-ekonomiset taustat, vammaisuuden, iän, etnisyyden, uskonnon, kansalaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen.

Nightingale kertoo, että esimerkiksi kun heidän museossaan on aasialaista, intialaista, kiinalaista ja islamilaisten maiden taidetta, museotyöntekijät pyrkivät tekemään yhteistyötä kyseisten kulttuuritaustojen omaavien yleisöjen kanssa ja he yrittävät saada ihmisiä kyseisistä kulttuureista tulemaan museoon. Kuitenkaan hänen mukaansa etniseen vähemmistöön kuulumisen huomioiminen ei riitä vaan tulee katsoa myös muita lähtökohtia, joita ovat esimerkiksi sosiaalinen luokka, vammaisuus, ikä, sukupuoli,

uskonto tai seksuaalinen suuntautuneisuus. Samalla hän toteaa, että yleisön kategorisoinnit helposti vääristävät ja onkin tarpeen tuoda esiin monimuotoisuus niiden sisällä. Nightingale summaa, että museon on pakko haluta enemmän vaarallista monimutkaisuutta kuin mukavaa erilaisuuden juhlistamista ja että valtakulttuurin tulee yhtä lailla joutua perustelemaan itseään kuin vähemmistöjenkin. Koska moninaisuus elää ja jatkuvasti hakee muotoaan, se ei ole pysyviä kategorioita vaan *"diversity is produced through creative transformation"*. (Nightingale 2006, 34)

Norjassa on visioitu museoiden tulevaisuutta ja nähty tarpeelliseksi monenlaisten dialogien käynnistäminen. *Brudd*, suomeksi murtuma, oli vuonna 2003 käynnistetty museoprojekti, joka tarkasteli hankaliksi koettujen aiheiden käsittelemistä ja esilletuomista museoissa. Miten museot voisivat tarttua aiheisiin, jotka ovat epäsoivia, vaiettuja, marginaalisia, näkymättömiä tai kiistanalaisia? Projektissa haluttiin lähteä liikkeelle ongelmakeskeisesti eikä päinvastoin hankaluuksia vältellen. Museot kokivat tarpeelliseksi katsoa kriittisesti näyttelytraditioita ja historian välittämistä, ne näkivät tehtävänänsä olevan myös yllättää ja haastaa yleisöjä sekä älyllisesti että emotionaalisesti. Keskustelujen jälkeen kun kysymyksenasettelut olivat selvillä, halukkaita museoita kutsuttiin mukaan tekemään omia teemaan liittyviä hankkeitaan. Projektin kuluessa museot tarttuivat sellaisiin aroiksi koettuihin aiheisiin kuin toisen maailmansodan aikaiset rikokset, sinivalaiden pyynti, homoseksuaalisuus, kuurojen historia ja romaniväestön kouluttautumiskysymykset. (Brudd 2006, 6-17)

Myös Suomessa museoissa on tehty yhdenvertaisuuden lisäämiseksi kehittämishankkeita. Esimerkiksi Museovirasto on tehnyt oman seikkaperäisen saavutettavuussuunnitelmansa *"Kansallisaarteita kaikille"*, jonka vaikutukset ulottuvat sen hallinnoimiin museoihin ympäri maata. Suunnitelman tekemiseen osallistui laajasti henkilökuntaa siten, että erilaiset näkökulmat ja osaaminen saatiin mukaan. Samalla museoissa työskentelevien on ollut helpompaa sitoutua suunnitelmien toteuttamiseen kun päämäärät on yhteisesti luotu. (Museovirasto 2007)

4.5.2 Valtion taidemuseo saavutettavuuden edistäjänä

Museoista tunnen parhaiten oman työpaikkani, Valtion taidemuseon, toimintaa ja koska se on tuonut museo- ja laajemminkin kulttuurialalle huomattavan panoksen kulttuurisen tasa-arvon edistämiseksi, käsittelen sitä yhtenä suomalaisena vaikuttajatahona. Valtion taidemuseo on maan suurin taidemuseolaitos, jonka muodostavat Ateneumin taidemuseo, Nykyaiteen museo Kiasma, Sinebrychoffin taidemuseo ja Kuvataiteen keskusarkisto. Etenkin pedagogisesta toiminnasta vastaavat henkilöt ovat olleet uranuurtajia ja tehneet konkreettisia aloitteita monenlaisten yleisöjen huomioimisessa. Marjatta Levanto on kirjoittanut suomalaisesta museopedagogiikasta ja sen synnystä, mikä on tapahtunut paljolti Ateneum-rakennuksen suojissa viime vuosisadan lopulla. Keskeinen taidelaitos on kohdannut suhteessaan yleisöihinsä monia kriisejä, mutta on myös pystynyt venymään ja vastaamaan uusien aikojen uusiin haasteisiin. 1970-luvulla Ateneumin taidemuseo sai Suomessa ensimmäisen museolehtorin, mikä oli merkittävä paalu ja mahdollisti pitkäjänteistä yleisösuhteen kehittämistä ja kääntymistä uusien yleisöjen puoleen. (Levanto 2004, 31).

Merkittävä sykäys pyrkiä huomioimaan myös vähemmistöjä ja erityisryhmiä yleisöinä oli 1999 alkanut kaksivuotinen projekti, jonka aikana Valtion taidemuseossa paneuduttiin omien museoiden saavutettavuuden parantamiseen. Koska Valtion taidemuseo on valtakunnallinen keskusmuseo, projektin vaikutukset ulottuivat koko maahan. (Salovaara 2002, 3) Ensimmäinen projekti saikin jatkukseen valtakunnallisen kartoitus- ja koulutusprojektin, johon osallistui museoita eri puolilta Suomea. Kansainvälisiin projekteihin osallistumisen myötä, kokemusten ja tietomäärän kartuttua Valtion taidemuseossa taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehyksessä toimii vuodesta 2003 lähtien opetusministeriön rahoittama kulttuuritoimijoille suunnattu Kulttuuria kaikille - neuvontapalvelu. Yksikössä työskentelee vuodesta 2005 lähtien myös vähemmistökulttuurikoordinaattori, joka tarkastelee museoiden tarjontaa ja toimintaa kulttuurisen moninaisuuden näkökulmasta.

Saavutettavuuden edistämiseksi Valtion taidemuseo on tehnyt paljon yhteistyötä muiden keskeisten museoalan toimijoiden kuten Museoviraston ja Suomen museoliiton kanssa. Myös kansainvälisiä projekteja on luotu ja tehty yhteistyötä niin pohjoismaisella kuin laajemmin kansainvälisellä tasolla. Valtion taidemuseo on myös osallistunut

kulttuuripoliittiseen ohjelmatyöhön. Tavoite on vaikuttaa kulttuuripalveluiden rakenteisiin: luoda pysyviä toimintaympäristöjä, toimijoita, käytäntöjä ja toimintamalleja, jotka mahdollistavat pitkäaikaisen kehittämistyön. Valtion taidemuseosta onkin tullut yksi huomattava valtakunnallinen ja kansainvälinen toimija kulttuurin saavutettavuuden edistämisessä.

Valtion taidemuseon vs. kehityspäällikkö Kaija Kaitavuori kirjoitti kulttuurisen tasa-arvon filosofiasta Taidemuseoalan kehittämisyksikkö Kehyksen hakemuksessa EU:n

Yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuoteen liittyen vuonna 2006:

Saavutettavuusajattelun implementoinnissa on ollut tärkeää lähteä konkreettisesti eri ihmisryhmien ja yksittäisten ihmisten tilanteista ja tarpeista. Siksi toiminta on ryhmittynyt erikseen mm. vammaisten toimijoiden huomioimiseen ja nyttemmin maahanmuuttajien ja kulttuuristen vähemmistöjen huomioimiseen. Kulttuuristen oikeuksien ja kulttuurisen tasa-arvon ajatus kuitenkin tuo edellä mainitut sekä kaikki muut mahdollisesti vähemmistöasemassa ja/tai syrjäytymisvaarassa olevat yksilöt ja ryhmät yhteen: Vaikka yksittäiset tilanteet ovat erityisiä, on yleisemmällä tasolla kyse samoista rakenteellisista ja valta-asemiin liittyvistä kysymyksistä. Konkreettisten ja erityisten toimien tarve ei poistu, mutta näyttää siltä, että suomalaisessa yhteiskunnassa on tullut aika tarkastella kokonaisuutta synteettisesti, yleisemmällä tasolla, ja aloittaa ja vakiinnuttaa ajattelu ja toiminta, joka yhdistää ja ylittää erilaisten "eturyhmien" rajat ja tarkastelee kulttuurista tasa-arvoa kokonaisvaltaisesti.

4.5.3. Mikä pidättelee museoita

Isossa-Britanniassa museoista vuonna 2000 julkaistu tutkimus osoitti niillä olevan yhteiskunnallisina toimijoina keinoja toteuttaa sosiaalista tasa-arvoa edistävää työtä. Kun esimerkiksi kulttuuripalvelujen käyttäjät sidotaan mukaan työskentelyprosesseihin, se muuttaa museon toimintatapoja ja asemaa yhteisössä. (Hooper-Greenhill, Sandell, Moussouri, O'Riain 2000, 46) Sama raportti osoitti, että museoiden tekemää syrjäytymistä ehkäisevää työtä ei aina huomata ja sitä leimaa epämääräisyys koska:

- kyseisenlaisista tavoitteista käytetyt käsitteet ovat kirjavia
- projektien ja toimintojen nimeäminen on kirjavaa
- perusteellinen linjanveto ja tavoitteiden asettaminen puuttuvat sekä museoissa että niiden hallinnollisissa taustayhteisöissä
- arviointia ei tehdä
- tunnustusta paikallis- tai keskusviranomaisilta ei saada
- johtajat eivät aktiivisesti aja tätä aluetta hajanaisen termistön, puuttuvien tutkimustulosten ja näyttöjen epämääräisyyden vuoksi

Luultavasti vuosien myötä ainakin osa edellä mainituista ongelmista on menettämässä merkitystään, sillä linjanvetoja ja strategioita tehdään ja esimerkiksi projektihallinnan työkalujen kehittymisen myötä - myös Suomessa - on opittu tekemään arviointia.

Museoiden sosiaalisesta roolista on laajemminkin käyty keskustelua Iso-Britanniassa 2000-luvulla. Sandell luonnehtii, että kiistat ovat koskeneet toisaalta museoiden kykyä ja valmiuksia vastata haasteeseen yhdenvertaisuuden edistämässä ja toisaalta sitä, minkä verran museoiden ylipäätään tulisi ottaa aktiivista roolia sosiaalisen muutoksen agentteina. Museoiden on esitetty tarvitsevan rauhaa keskittyä ydintehtäväänsä sekä olla riippumattomia poliittisesta ja yhteiskunnallisesta liikehdinnästä. Toisaalta on esitetty, että museoilla on velvollisuus käyttää vaikutusvaltaansa tavoilla, jotka sekä heijastelevat yhteiskunnassa hyväksytyjä arvoja että vaikuttavat niihin. Museoissa on oltu myös tietoisia, että niiden vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset ja että vaikka olisi lähdetty liikkeelle hyvinkin tarkoituksellisesti, kätkeytyy matkalle usein sudenkuoppia. Näiden osittain vastakkaisten näkökulmien ja vaateiden välissä on museotoimijoiden keskuudessa ollut Sandellin mukaan runsaasti ambivalenssia sekä epävarmuutta museoiden roolista, tehtävästä ja mahdollisuuksista. (Sandell 2007, 10)

Eithne Nightingale kokee ongelmaksi sen, että vain yleisötyötä tekevät miettivät yhdenvertaisuuteen liittyviä asioita, eivät hankintoja ja näyttelyitä tekevät sisältöihmiset, tai henkilöstöpäätöksiä ja -politiikkaa tekevä henkilökunta. Siten yhteisesti sovittuja linjauksia on vaikea saada vietyä käytäntöön asti suuressa organisaatiossa. Tarvittaisiin osastot ylittävää yhteistyötä eikä enää niinkään strategioiden ja päämäärien luomista vaan muutosten mittaamista pitkällä aikavälillä. (Nightingale 2006, 34-36)

Karen Raney kiinnittää huomiota siihen, että käytännössä hyvää tarkoittavat vähemmistöjen aseman parantamiseen tähtäävät ohjelmat voivat ylläpitää erottelua, eriarvoisuutta ja stereotyyppioita. Kun vähemmistöt haluavat ja tarvitsevat näkyvyyttä, se on johtanut hyper-näkymiseen, jossa eroja ja vähemmistöominaisuuksia tuodaan väkisin esiin. Vaarana on erilaisuuden korostuminen ja erottelun hyväksyminen normaaliksi ilmiöksi (*normalizing segregation*). (Raney 2006, 3)

Oman kokemukseni Suomen tilanteesta on, että museot ovat kulttuurilaitoksina viime vuosina verraten paljon alkaneet kiinnittää huomiota siihen, kuinka hyvin ne pystyvät

vastaamaan monenlaisten yleisöjen asettamiin haasteisiin. Yhdenvertaisuuden huomioiminen osana yleisötyötä on tullut ”normaalimmaksi” asiaksi. Tähän on vaikuttanut esimerkiksi lisääntynyt tietoisuus ongelmakohdista, kilpailu yleisöistä, sekä tarjolla olevan tiedon ja ohjemateriaalin määrän kasvu. Siinä missä ennen huokaistiin, että ”museomme on vanhassa suojellussa rakennuksessa, eikä sinne pääse pyörätuolilla”, on nyttemmin opittu, että saavutettavuuden edistäminen on laajempi asia kuin liikkumisesteettömyys. Tavallisimmin ongelmaksi museoissa taidetaan kokea resurssien puute, oli sitten pulaa rahasta, ajasta tai henkilöstöstä. Huomionarvoisena voi pitää sitä, että kun viime vuosina on kehitetty työkaluja esimerkiksi museoiden toiminnan laadun itsearviointiin, on niihin yhä enemmän osattu sisällyttää indikaattoreita, jotka kertovat myös monimuotoisuuden ja saavutettavuuden huomioimisesta osana museotyötä. Ehkä tulevaisuudessa yhdenvertaisuuden tavoitteet nähdään yhä luontevampana osana kaikkea museoiden toimintakulttuuria, myös esimerkiksi kokoelmapolitiikkaa ja rekrytointia.

Osa II

5. Museoviraston jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin

Museovirasto jakaa valtion talousarviossa vuosittain osoitetut määrärahat museoiden harkinnanvaraisiin valtionavustuksiin. Tutkimukseni kohteena olevaa innovatiivisiin hankkeisiin osoitettua määrärahaa voivat hakea museot, jotka ovat kunnan, yhdistyksen tai säätiön ylläpitämiä ja jotka ovat päätoimisesti ja ammatillisesti hoidettuja. Avustukset on tarkoitettu museoiden omiin tai yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa toteutettaviin hankkeisiin. Innovatiivisten hankkeiden teemat voivat vaihdella. Avustuksia myönnettäessä ensisijaisiksi on katsottu hankkeet, jotka tähtäävät museoiden saavutettavuuden kehittämiseen, monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämiseen ja kulttuuriperintökasvatukseen. Avustusta on jaettu ensimmäisen kerran vuonna 2001.

5.1. Miten avustus on syntynyt

Opetusministeriön toimialaan kuuluvien uudistusten lähtökohtana ja perustana on suunnittelutyö, jota paljolti toteutetaan komitea- ja toimikuntatyönä. Museo 2000 -toimikunta työskenteli opetusministeriön asettamana vuosina 1998 - 1999 tehtävänäään laatia museopoliittinen ohjelma. Laajan museotoimen tavoitteita, rakennetta ja kehittämistä koskevan tehtävänannon osana toimikunnan tuli tehdä esityksiä museoiden valtionosuus- ja valtionavustusjärjestelmän kehittämiseksi.

Museopoliittisessa ohjelmassa esitettiin museoita ympäröivään yhteiskuntaan avaavia ehdotuksia ja kiinnitettiin huomiota mm. vuorovaikutteisuuden yleisön kanssa ja asiakkaiden tarpeisiin vastaamiseen osana museotyön laadun arviointia ja kehittämistä. Ohjelman mukaan museolaitosta kehitettäisiin lisäämällä museoiden jatkuvaa yhteistyötä ja yhteiskunnallista aktiivisuutta; museoita tulisi avata yhä enemmän yleisölle ja panostaa henkilökunnan jatkuvaan kouluttautumiseen (Museo 2000, kuvailulehti).

Kulttuuri- ja luonnonperintöalan painopistealueiksi vuosiksi 2000 - 2004 ohjelmassa esitettiin museopalveluiden saatavuutta ja hyvää saavutettavuutta koko maassa, monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämistä, nykykulttuurin tutkimista ja tallentamista, kulttuuriympäristön ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä, nuorten ja lasten saattamista nykyistä vahvemmin kulttuuri- ja luonnonperinnön piiriin, tietovarantojen digitalisointia ja tuottamista tietoverkkoon sekä korkeatasoista sisältötuotantoa. Päämääränä oli kulttuuri- ja luonnonperintöalan toimijoiden muodostama nk. Suuri suomalainen museo. (Museo 2000, 83).

Näitä pyrkimyksiä tukemaan toimikunta esitti toimenpide-ehdotuksia. Rahoitusta koskevissa toimenpide-ehdotuksissa esitettiin uutta määrärahaa. Toimikunta ehdotti, että valtionosuuden piirissä olevien museoiden innovatiivisia projektihankkeita varten varattaisiin opetusministeriön budjettiin uusi harkinnanvarainen määräraha, jonka suuruus olisi 3 miljoonaa markkaa. (Museo 2000, 44) Tämä ei toteutunut uutena määrärahana, mutta valtion vuoden 2001 talousarviossa museoiden tukemiseen osoitettua määrärahaa korotettiin 1 miljoonalla markalla. Korotus osoitettiin museoiden innovatiivisten hankkeiden tukemiseen.

Kun avustukset museoiden innovatiivisiin hankkeisiin julistettiin haettaviksi, ne rajattiin Museovirastossa edelleen Museo 2000 -komiteanmietinnön tavoitteiden mukaisesti koskemaan hankkeita, jotka liittyivät museoiden saavutettavuuden kehittämiseen, monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämiseen sekä nuorten ja lasten saattamiseen kulttuuri- ja luonnonperinnön piiriin. Hankkeiden kohdentumista voidaan muuttaa, mutta vielä vuoden 2007 avustukset liittyivät yllä mainittuihin aiheisiin.

5.2. Valtion talousarvion mukainen määräraha

Valtionavustuslaissa (688/2001) säädetään niistä perusteista ja menettelyistä, joita noudatetaan myönnettäessä valtionavustuksia. Laissa säädetään avustusten myöntämisen perusteista, avustuksen myöntämisestä ja maksamisesta, käytöstä ja sen valvonnasta sekä avustuksen palauttamisesta ja takaisinperinnästä.

Valtion talousarviossa osoitetaan vuosittain omalla momentillaan museoviraston käyttöön määräraha museoiden valtionavustuksiin. Vuodesta 2001 kyseinen määräraha jakaantuu käytettäväksi museoiden innovatiivisiin hankkeisiin sekä valtionosuuden ulkopuolella olevien museoiden hankkeiden tukemiseen. Määräraha ja siitä innovatiivisiin hankkeisiin jaettu summa on ollut kasvusuuntainen. Ensimmäinen innovatiivisiin hankkeisiin jaettu rahasumma oli miljoona markkaa, viiden vuoden päästä vuonna 2006 jaettiin 262 000 euroa. Vuoden 2006 valtion talousarviossa määräraha sisältyi opetusministeriön hallinnonalan momentin 20.90.52.17 alakohtaan *Veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovarot taiteen edistämiseen*.

Museovirastossa on vuosina 2001 - 2006 käsitelty vuosittain 35 - 50 museoilta tullutta hakemusta. Keskimäärin puolet hakijoista on yleensä saanut avustusta, kyseisinä vuosina avustuksia on jaettu 23 - 32 museolle. Yhteensä näinä vuosina on jaettu innovatiivisiin hankkeisiin 162 avustusta 85 museolle. Avustukset on tarkoitettu osarahoitukseksi hankkeiden kokonaiskustannuksista. Hankkeiden laajuus vaihtelee, mikä heijastuu siihen, että avustusten suuruus vaihtelee paljonkin. Myönnetyn tuen määrä on 5 000 – 15 000 euroa hanketta kohti.

5.3. Hakemusten käsittely ja päätösesityksen laatiminen

Museot hakevat avustuksia Museovirastosta lomakkeella *Hakemus valtionavustuksen saamiseksi museoiden innovatiivisiin hankkeisiin*. Innovatiivisten hankkeiden osalta esittelevänä virkamiehenä toimii tutkija, joka käsittelee avustushakemukset ja tekee päätösesityksen. Museoviraston pääjohtaja, valtionarkeologi, hyväksyy avustuspäätökset. Avustushakemukset on 2000-luvulla käsitellyt ja esitellyt avustuksen koko olemassaolon ajan sama henkilö, tutkija Marianna Kaukonen. Hän kertoo virkamiehenä käsitelleensä avustusasioita jo 25 vuotta. Pyynnöstäni hän kertoi hakumenettelystä ja kertoi sähköpostin välityksellä hakemusten käsittelyn prosessista (Kaukonen 2007).

Kaukonen valaisee hakemusten käsittelyn vaiheita ja toteaa, että ensin hakemusten joukosta poistetaan ne, jotka eivät syystä tai toisesta kuulu kyseisen avustuksen piiriin, esimerkiksi ei-ammattillisten museoiden hakemukset. Hylättäviksi merkitään myös hakemukset, joissa hankkeen aihepiiri ei lainkaan liity niihin, joihin avustukset hakuilmoituksen mukaan kohdennetaan. Avustuksia ei myöskään voida käyttää vakinaisen henkilökunnan palkkamenojen kattamiseen. Hakemusten suuri hylkäysprosentti merkitsee käytännössä sitä, että hyvin ylimalkaisesti tehdyt suunnitelmat ja puutteelliset laskelmat kustannuksista eivät johda avustuksen saamiseen. Mutta Kaukosen mukaan joka vuosi myös hyvin tehtyjä hakemuksia jää ilman avustusta. Esimerkiksi vuonna 2007 hakemusten hylkäysprosentti oli 42. Hylkäämiseen vaikuttaa tietenkin määrärahan vähäisyys ja se, että avustusten suuruus halutaan pitää sellaisella tasolla, että niistä voidaan katsoa olevan hyötyä hankkeen toteuttamisessa.

Resepti menestyksekkään hakemuksen tekemiseen on Kaukosen mukaan seuraavanlainen:

Potentiaalisia avustusten saajia ovat ne, joiden suunnitelmat liittyvät annettuihin aihealueisiin, ovat hyvin perusteltuja, selkeitä ja toteuttamiskelpoisia suhteessa avustusten suuruuteen, museon omiin resursseihin ja muilta saatavaan rahoitukseen, tavoitteet ovat nähtävissä ja hankkeilla voidaan ajatella olevan vaikutusta museon oman toiminnan kehittymiseen. Lähtökohtaisesti myönteisesti suhtaudutaan myös hankkeisiin, jotka ovat useamman kuin yhden museon yhteishankkeita ja

hankkeisiin, joissa on monipuolisesti yhteistyökumppaneita.

Suhtautumisessa hankkeiden innovatiivisuuteen on Museovirastossa otettu väljä linja. Kaukonen kertoo, että kyseessä tulisi olla avustusta hakevan museon kannalta uudenlainen toiminta tai sen tulisi kohdentua uuteen tai uusiin ryhmiin, mutta sen ei tarvitse olla tässä maassa jotain uutta.

Lopulliseen päätösesitykseen vaikuttaa vielä pyrkimys tasapuolisuuteen. Tarkoitus on, että eri museoryhmät eli maakuntamuseot, aluetaidemuseot, valtakunnalliset erikoismuseot ja erityyppiset paikallismuseot olisivat mahdollisimman tasapainoisesti edustettuina päätösesityksessä ja että myönnetyt avustukset jakautuisivat maan kattavasti. Täydellistä tasapainoa ei voi saavuttaa, sillä hakijoiden lukumäärä tietenkin vaihtelee vuosittain, eri museoryhmät ovat eri lailla edustettuina eri vuosina ja hakemusten alueellisessa jakaumassa voi olla suuria aukkoja.

Hakemusten käsittelijän valmistelusta tehtävänsä Kaukonen toteaa, että kyseessä on normaali viranomaisen tehtävä: käsitellessä täytyy tietää säädöspohja, jotta asia hoidetaan lain mukaisesti ja mitä paremmin tuntee kentän, sitä parempi. Saatavilla on julkiselle sektorille suunnattua valmennusta ja koulutusta kuten valtionavustuksiin liittyviä kursseja. Kaukonen kertoi hakemusten käsittelijän haasteellisesta tehtävästä myös, että ”sitten täytyy tietysti parhaan ymmärryksensä mukaan pyrkiä tässäkin ns. hyvään hallintoon. Siis tasapuolisuuteen, tarkkuuteen ja myös siinä mielessä perusteellisuuteen, että jokaiselle hylätylle pystyisi tarpeen tullen selittämään, minkä vuoksi hakemus on hylätty.”

Kun esittelevän virkamiehen työstämä esitys museoiden valtionavustuksiksi on valmistunut, pääjohtaja tai pääjohtajan sijainen käy esityslistan läpi. Tässä vaiheessa esitykseen ei yleensä tule muutoksia; Kaukonen muistelee, että ehkä kaksi kertaa näiden avustusten osalta on tuloksena ollut muutos päätösesitykseen.

Avustuspäätöksen saatuaan museoilla on aikaa käyttää hankerahoitus saman vuoden kuluessa. Museot voivat hakea jatkoaikaa avustuksen käytölle silloin kun hankkeen toteutus viivästyy museosta riippumattomista syistä. Myös valtionavustuksella aloitetun hankkeen jatkamiseen seuraavana vuonna voidaan myöntää avustusta. Aikanaan hankkeen päätyttyä museo raportoi avustuksen käytöstä lomakkeella *Selvitys*

avustusten käytöstä. Kielteisen avustuspäätöksen saaneiden lohtuna on, että aina on mahdollisuus hakea seuraavana vuonna uudelleen. Avustusta voi saada sama museo useita kertoja eri vuosina.

6. Kysely avustuksen vuosina 2001 - 2006 saaneille museoille

Tutkimukseni keskeinen osa on kvalitatiivinen kyselytutkimus. Keväällä 2007 tein vuosina 2001 - 2006 innovatiivisiin hankkeisiin avustuksen saaneille museoille internet-pohjaisen kyselyn. Tavoitteena oli saada tietoa resurssien jakoon perustuvan ohjauksen vaikutuksista museoiden toimintaan. Kyselyn avulla pyrin saamaan vastauksia tutkimukseni kysymyksenasetteluihin.

6.1. Tutkimusmenetelmän valinta

Laadullisen tutkimukseni kyselyaineistoon oli mielekästä soveltaa myös jonkun verran kvantitatiivisia lukutapoja. Vaikkakin siis laadullinen ja määrällinen analyysi sekoittuvat tutkimuksessani, on lähestymistapani laadullinen. Jari Eskola ja Juha Suoranta antavat laadulliselle tutkimukselle tunnusmerkkejä (Eskola ja Suoranta 2005, 13). Tällainen tunnusmerkki on esimerkiksi aineiston suhteellisen pieni koko, kuten toteuttamassani kyselyssä. Lähtökohtanani on ollut kysymys siitä, mitä sellaisella kulttuuripoliittisella vaikuttamiskeinolla kuin resurssiohjaus voidaan saada aikaan. Minua on kiinnostanut kulttuuripalvelujen tuottajien kohdalla se, panostavatko ne ja millä tavoin monenlaisten yleisöjen huomioimiseen kulttuuripalveluja luodessaan. Halutessani tietää enemmän resurssiohjauksen vaikutuksista kulttuuripalvelujen kehittämisessä mahdollisimman saavutettaviksi, oli tiedossani aineisto, joka palvelisi tutkimusta tarkoituksenmukaisesti. Otos ei ole satunnainen eikä kovin laaja vaan se koostuu joukosta kulttuuritoimijoita eli museoita, jotka ovat käyttäneet tiettyä avustusta tietynsuuntaiseen toimintaan ja vielä tietyllä aikavälillä.

Hypoteesittomuus lähtökohtana tutkimuksessani tarkoittaa sitä, että vaikka itselläni on ollut etukäteisoletuksia löydöksistä, joita aineisto voisi tuottaa, ei aineiston tehtävänä ole ollut todistaa ennalta asetettua hypoteesia vääräksi tai oikeaksi vaan ennemminkin hypoteesien keksiminen. Eskolan ja Suorannan mukaan aineiston avulla on laadullisessa tutkimuksessa mahdollista löytää uusia näkökulmia, oppia uutta, eikä vain

todentaa ennestään epäiltyä. Olenkin tutkijan roolissa ollut utelias saamaan tietoa museoiden toiminnasta ja kokemuksista. (Eskola ja Suoranta 2005, 20)

Edelleen kvalitatiivista tutkimusta luonnehtii usein tutkijan läheinen suhde tutkimuskohteeseen. Tutkijan suhde tutkittavaan aiheeseen on omalla kohdallani läheinen sekä työtehtävieni että henkilökohtaisen kiinnostukseni kautta, mikä ei Eskolaa ja Suorantaa mukaillen ole huono asia. Voinkin pyrkiä tutkimukselliseen etäisyyteen ja objektiivisuuteen teoreettisen pohdinnan kautta ja esittämällä laaja-alaisesti muiden kirjoittajien näkökulmia.

Kyselyäni voisi metodinsa puolesta juuri ja juuri luonnehtia suppeaksi survey-tutkimukseksi, vaikka en olekaan keskittynyt etsimään tilastollisia säännönmukaisuuksia. Strukturoidun kyselyn tai haastattelun eli surveyn aineisto voidaan kerätä lomakekyselynä tai -haastatteluna yhtä hyvin kuin puhelinhaastatteluna tai vaikkapa internetkyselynä, kuten minä tässä tapauksessa olen tehnyt. Pirkko Anttila kuvaa Survey-tutkimusta laadullisena analyysinä: tarkoitus on saada tietyin kriteerein valitulta joukolta ihmisiä vastauksia samoihin kysymyksiin. Menetelmällä kootaan yksityiskohtaista tosiasiatietoa, joka kuvaa olemassa olevaa ilmiötä, identifioidaan ongelmia tai olemassa olevia käytänteitä, tehdään vertailuja ja evaluoidaan ilmiötä, määritellään mitä eri tahot tekevät samanlaisessa tilanteessa ja samantyyppisille ongelmille ja pyritään hyötymään näistä kokemuksista tekemällä tulevaisuutta koskevia suunnitelmia ja päätöksiä. (Anttila 1996, 252)

Kaikki laadulliset tutkimukset ovat Eskolan ja Suorannan mukaan oikeastaan tapaustutkimuksia, sillä niiden pohjalta ei ole tarkoitus tehdä empiirisesti yleistäviä päätelmiä, toisin kuin tilastollisessa tutkimuksessa. Omassa tutkimuksessani tapauksen muodostavat avustuksen saaneet museot. Yleistäminen voi onnistua esimerkiksi vertaamalla toiseen tutkimukseen. Vaikka tilastollista yleistettävyyttä tutkimuksellani ei olekaan, ehkä kuitenkin teoreettista tai olemuksellista yleistettävyyttä. Ainakin sellaista siirrettävyyttä, jossa lukija voi vertailun vuoksi siirtää tutkimuksen havainnot toiseen ympäristöön ja tapaukseen. (Eskola ja Suoranta 2005, 66)

Teoria ohjaa tiedon etsimistä ja jäsentää ja systematisoi jo kerättyä tietoa.

Taustateorian omassa tutkimuksessani on museoiden tehtävän ja mahdollisuuksien

näkeminen yhdenvertaisuuden edistäjinä. Tässä käytän esimerkiksi Richard Sandellin kirjoituksia ja tutkimuksia tukenani. Jotta voisin muuten kuin pinnallisesti järjestää ja kuvata kyselyaineistoa, tarvitsen analyysiin ja raportoimiseen sitä jäsentävää teoriaa, joka tässä tapauksessa liittyy saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden kysymyksiin.

Tekemäni kyselyn käsittelemisessä on ollut hyötyä Pirkko Anttilan antamista ohjeista sanallisen haastatteluaineiston käsittelyyn. Yksi tehtävä on poimia yleisestä merkityssisällöstä relevantit asiat suhteessa tutkimuskysymyksiin. Tämä on relevanttien seikkojen klusterointia eli yhdistelyä. Olenkin avoimiin kyselyn kysymyksiin saamistani vastauksista yrittänyt määritellä missä määrin ja millä tavalla merkitykselliset tekijät liittyvät yhteen suuremmiksi kokonaisuuksiksi ja löytyykö vastauksista joitakin yhteisiä tai keskeisiä aiheita. (Anttila 1996, 373)

Aineiston teemoittelusta kirjoittaessaan Eskola ja Suoranta varoittavat, että tutkimus ei saa jäädä teemoittelun tasolle, jolloin tulos on tylsä sitaattikokoelma olemattoman analyysin jäljiltä. (Eskola ja Suoranta 2005, 174) Kyselyaineistoni esittämisessä käytän kuitenkin sitaatteja perustelemaan tekemääni tulkintaa tai kuvaan esimerkinomaisesti aineistoa tai elävöitän tekstiä. Lainaukset mm. mahdollistavat lukijalle sen tarkistamisen, ovatko tutkijan tulkinnat perusteltuja ja olen myös halunnut tuoda esille vastausten kautta esille tulevia monenlaisia tulkintoja ja ratkaisuja. Kuitenkin runsasta sitaattien käyttöä on raskasta lukea ja olen yrittänyt hillitä haluani esitellä ”vielä tämä ja tämäkin” kiinnostava tai kuvaava vastaus.

Teemoittaista analyysia voi jatkaa etsimällä tyyppejä, selvästi samankaltaisia tarinoita: voidaan jopa esittää ”tyypillinen tarina”. Eskolan ja Suorannan mukaan tyypit kuvaavat parhaimmillaan laajasti, mielenkiintoisesti ja taloudellisesti aineistoa. Esittelenkin aineistoni pohjalta luomani esimerkin ”tyypillisestä” avustusta saaneesta museosta ja sen kautta kerron kuinka hankeavustus on yleisimmin käytetty ja mitä vaikutuksia sillä on ollut museon toiminnassa. Huomiota voi Eskolan ja Suorannan mukaan myös kiinnittää tyyppillisestä poikkeavaan ja nähdä se kiinnostavana ja ehkä uutta antavana. Erilaisuuksien etsinnän jälkeen samanlaisuuskin on rikkaammin jäsentynyttä. Yhtä kiinnostavaa kuin tyyppimuseon luominen, on sen vastakohtan esittely. Esittelen myös koosteen lukumääräisesti vähäisistä ja harvinaisista vastauksista. (Eskola ja Suoranta 2005, 181)

6.2. Tutkimuksen validiteetista

Validiteettia arvioitaessa Pirkko Anttila kehottaa kysymään monia asioita. Olivatko kyselyn kysymykset johdattelevia? Onko tiedontuottajilla ollut syytä kätkeä, liioitella tai muunnella tietoa? Onko saatu tieto autenttista, niin ettei se ole toisen käden tietoa tai muilta kuultua jne.? Näihin näkökulmiin liittyy itsellenikin kysymyksiä. Esimerkiksi kysymysten esittäminen pelkästään hankerahoitusta saaneille museoille rajaa vastaajien näkökulmaa. Mahdollista avustuksen saamisen mukanaan tuomaa tyytyväisyyttä vastausten sävyssä lieventänee se, että osa museoista on saanut vuosien varrella myös kielteisiä vastauksia hakemuksiinsa. (Anttila 1996, 410)

Kysymykset ja niiden näkökulmat määräytyivät seikoista, jotka minua tämän tutkimuksen yhteydessä kiinnostivat. Se millaisena esimerkiksi kulttuurikohteen saavutettavuus näyttäytyy kysymysteni valossa, on varmastikin rajauksissaan johdattelevaa, mutta perustelen valintani tämän tutkimuksen teoriaosuuksissa. Kysymysten kapea-alaisuuden kompastuskiviä lieventävät runsaat avoimet kysymykset ja vastaajalle annettu mahdollisuus lisätä oma vaihtoehto valintakysymysten kohdalla. Lainaan tässä yhteydessä Marja-Liisa Kakkuri-Knuutilaa ja Kaisa Heinlahtia, jotka kirjoittaessaan tieteen arvovapaudesta käyttävät reilun argumentaation käsitettä. Reilussa argumentaatiossa on objektiivisuutta, läpinäkyvyyttä ja tilaa kritiikille sekä vaihtoehtoisille näkemyksille. Koska täydellinen puolueettomuus on käytännössä mahdottomuus, on tutkijan perusteltua tuoda omat arvolähtökohtansa esiin ja tehdä näkyviksi taustaoletuksia. Olenkin tutkimustuloksia esitellessäni tuonut esiin henkilökohtaisen suhteeni tutkittavaan asiaan. (Kakkuri-Knuutila ja Heinlahti 2006)

Anttilan esittämä kysymys siitä, onko tiedontuottajilla ollut syytä kätkeä, liioitella tai muunnella tietoa, voi myös olla aiheellinen tämän tutkimuksen yhteydessä. Kyselyyni vastanneilla hankeavustusta saaneilla museoilla on luonnollisestikin taloudellinen riippuvuussuhde museoita rahoittaviin tahoihin. Varmastikin kyselyyn vastanneet ovat olettaneet ja tietäneet normeja, joiden mukaisilta ehkä ovat halunneet saada oman toimintansa näyttämään. En usko, että vastaajat tohtisivat tuoda rahoittajien tietoon esimerkiksi, että eivät ole kiinnostuneita etnisistä vähemmistöistä asiakkaina silloin kun hankerahoituksen saamisen kriteereihin kuuluu suvaitsevaisuus. Olenkin yrittänyt

kyselyssäni kysyä myös hankkeissa sattuneista yllätyksistä, pyytänyt kehittämisehdotuksia ja onkinut esille käytännön esimerkkejä, jotta vastaukset eivät pelkästään muodostuisi yleisluonteisiksi ”mainospaloiksi”, joissa vastaajat esittelisivät hankkeitaan mahdollisimman hyvässä valossa.

Kyselyni kautta saatu tieto ei aina ole sikäli autenttista, että joissain tapauksissa kyselyvastauksien kautta saatu tieto on toisen käden tietoa tai muilta kuultua. Näin silloin kun esimerkiksi hanketta on toteuttanut museossa eri henkilö kuin kyselyyn vastannut henkilö. Tällaisessa tapauksessa vastaukset saattavat jäädä yleisemmälle tasolle kuin silloin kun vastaaja on ollut henkilökohtaisesti sitoutunut hankkeeseen.

Kysymysten yksiselitteisyys on ehkä toteuttamani kyselyn kohdalla jossain kohtaa ongelma, vaikka pyrin selkeyteen. Tämän oletan liittyvän otannassa esiintyvään kirjoon, kun museot ja hankkeet ovat hyvin monenlaisia ja käyttämäni käsitteet usein abstrakteja. Jo etukäteen olikin tiedossa survey-tutkimukseen liittyviä kompastuskohtia, joita Anttila luettelee seuraavia: moniin kysymyksiin ei ole olemassa selviä vastauksia, kysymys saattaa olla väärin asetettu, monia asioita ei voi saada selville tekemällä kysymyksiä tai vastaajien joukko saattaa olla väärin valittu asiaan nähden. (Anttila 1996, 252) Tekemiäni kysymyksiä valmisteltiin melko huolellisesti, joten pidän mahdollisuuksia saada relevanttia tietoa kuitenkin kohtalaisen hyvinä.

Aineiston riittävyys on omassa tutkimuksessani pääteltävissä Eskolaa ja Suorantaa mukaillen hyväksi, eli vastauksia kyselyyni tuli tutkimuksen kannalta riittävästi. Mielestäni kylläntyminen eli saturaatio tuli jo vastaan sikäli, että käydessäni läpi avoimia vastauksia ei aivan uudenlaisia vastauksia enää juurikaan tullut vastaan sen jälkeen kun joidenkin kymmenien vastaajien vastaukset oli katsottu. (Eskola ja Suoranta 2005, 61) Uutta tietoa omassa tutkimuksessani olisi kylläkin voinut lähteä hakemaan esimerkiksi täydentävillä haastatteluilla. Jos siihen olisi ollut aikaa ja mahdollisuuksia, olisi voinut tehdä uusia tarkentavia tai täydentäviä kysymyksiä joillekin kyselyyn vastanneille tai sitten tehdä kysymyksiä uusille vastaajille, esimerkiksi niille, jotka eivät ole hakeneet kyseistä avustusta tai niille, joiden kanssa museot ovat tehneet yhteistyötä hankkeissaan.

Eskola ja Suoranta tuovat esille kuinka tutkija tulkitsemisen prosessissa, jossa puhe keskeisesti rakentaa sosiaalista todellisuutta, helposti kaventaa aineistossa ilmenevää vaihtelua. Esimerkiksi omassa tutkimuksessani olen käyttänyt jossain määrin valikoivaa lukutapaa kun olen poiminut ja ryhmitellyt kyselyyn saamiani vastauksia. Tutkija voi tiedostamattaan pyrkiä tukemaan tutkimuksensa linjaa ja valikoimaan aineistosta linjansa mukaisia esimerkkejä. Fokus kannattaakin suunnata eroihin ja moninaisuuteen enemmän kuin yhtäläisyyksiin, jotta analyysistä tulisi tarkempaa. (Eskola ja Suoranta 2005, 139) Olen aineistostani kirjannut ja ryhmitellyt myös niitä kyselyvastauksia joiden kaltaisia on ollut vain yksi tai muutama ja joiden sisältö ei välttämättä ole edes tullut itselleni kirkkaasti ymmärrettäväksi. Olen myös innokkaasti nostanut esille mielestäni erikoisempia kyselyvastauksia, jotka ovat nähdäkseni olleet ”omanlaisiaan”.

Eskola ja Suoranta toteavat, että objektiivisuus ja subjektiivisuus, tarkkuus ja epätarkkuus eivät ole ulottuvuuksia, joissa kvalitatiivinen tutkimus edustaisi vähäisempää tieteellisyyttä kuin kvantitatiivinen ote. Kun aineistoja luetaan kulttuurituotteina siirrytään analyysitavoissa pois päin yhden oikean todellisuuden tulkitsemisen intressistä moniin mahdollisiin merkityksiin. Eskola ja Suoranta epäilevät puhdasta aineistolähtöisyyttä (samoin kuin puhdasta havaintoa), sillä näkökulma tulee mukaan heti jos aineistosta jotain etsitään. Jotta tulkinnan osuus oman tutkimusaineistoni käsittelyssä olisi mahdollista hahmottaa, yritän joissain kohdissa avata, mikä aineistossa kertoo minulle, että juuri tuo kohta tarkoittaa juuri sitä miksi sen tulkitsen. (Eskola ja Suoranta 2005, 152)

Panu Raatikainen kirjoittaa tieteen arvovapaudesta kiinnostavasti. Näkemysten ääripäät olisivat ylevä intressitön tiede ja toisaalta läpeensä asti aina arvojen värittävä tiede. Arvovapautta olisi esimerkiksi tieteilijöiden keskuudessa käsitys siitä, että kaikki tutkiminen on yhtä tärkeää tai että tutkija ei ole vastuussa siitä, miten tuloksia käytetään. Kuitenkin voidaan sanoa, että tutkija toimii väärin, mikäli hän tuottaa tietoa, jota käytetään haitallisesti. Tutkijan velvollisuus on Raatikaisen mukaan selvittää tulosten käyttömahdollisuuksia ja -tarkoituksia. Raatikainen esittää, että joskus voi olla yhteiskuntapoliittisesti viisasta olla tutkimatta jotain, jonka tulokset voivat tuottaa esimerkiksi heikko-osaisille aseman heikentymistä. (Raatikainen 2004, 154)

Raatikaisen pohdinnan myötä mietin omassa tutkimuksessani, että jos kyselyni ja löydökseni olisivat osoittaneet, että museoille suunnattu valtionavustus on vaikuttavuudeltaan huono tai ei-toivotunlainen, niin olisiko siitä voinut olla ikäviä seurauksia. Jos avustus vedettäisiin pois, voisivat museot, jotka muutenkin ehkä kärsivät resurssipulasta, joutua kärsimään. Tai jos avustus tutkimukseni myötä suunnattaisiin uudelleen niin, että painotus saavutettavuudesta ja yleisöjen huomioimisesta jäisi pois, niin pelkäisin aiheuttaneeni helposti syrjäytyville museoyleisöille entistäkin huonompia tulevaisuuden näkymiä. Omassa vaakakupissani tätä tutkimusta tehdessä painoi kuitenkin eniten tietoisuus jatkuvasta tarpeesta kehittää käytäntöjä. Jos tutkimukseni olisi näyttänyt, että avustus yllättäen ei olisi tarkoituksenmukainen, niin olisi parempi käsitellä ja tutkiskella asiaa.

6.3. Kyselyn laatiminen

Kyselyn valitsemiseen tutkimusmenetelmäksi vaikutti kohderyhmän sovelias koko ja tarve kohdistaa kysymyksiä seikkoihin, jotka eivät käy ilmi esimerkiksi museoiden avustushakemuksista tai raporteista, jotka ne ovat laatineet hankkeiden päätyttyä. Vuosittaisista päätösesityksistä löytyvät avustuksen saaneiden museoiden nimet. Etsin sitten museoalan puhelinmuistiosta Soimusta jokaisen museon johtajan sähköpostiosoitteen sähköisen kyselyn lähettämistä varten.

Kyselyn kysymysten muotoutumiseen vaikutti tutkimuksen näkökulma, sillä kyselyn avulla pyrin selvittämään avustuksen vaikutuksia yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden lisääntymiseen museoiden käyttäjien keskuudessa. Avustuksen jakoperusteissa kerrotaan, että avustuksia myönnettäessä ensisijaisiksi on katsottu hankkeet, jotka tähtäävät museoiden saavutettavuuden kehittämiseen, monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämiseen sekä kulttuuriperintökasvatukseen. Kyselyn avulla haluttiin selvittää avustuksen vaikuttavuutta ja käyttää tuloksia apuna avustuskäytäntöjen kehittämisessä.

Laadittuani kyselystä luonnoksen pyysin palautetta omasta työyhteisöstäni Valtion taidemuseosta, yhteistyökumppaneilta Museovirastosta ja opetusministeriöstä sekä pyysin yhtä hankerahoituksia käyttänyttä museota vastaamaan kyselyyn koemielessä. Ehtoja esimerkiksi kyselyn laajuudelle asetti se, että kyselyä ei ollut tarkoitus tehdä liian

aikaa vieväksi täyttää. Muokkausten jälkeen kyselyssä (Liite 1) oli 21 kysymystä ja se oli valmis lähetettäväksi.

Kysely toteutettiin internet-pohjaisena Webropol-ohjelmaa käyttäen. Avustusta oli saanut 85 museota joko kerran tai useita kertoja vuosien 2001 - 2006 välillä. Yhteensä avustusta oli saanut 162 hanketta. Hankeavustusta saaneiden museoiden johtajille lähetettiin maaliskuussa 2007 sähköpostilla saateviesti (Liite 2), jossa esiteltiin kyselyn tarkoitus, annettiin ohjeita, kerrottiin aikaraja vastausten lähettämiseksi ja tietenkin pyydettiin käyttämään linkkiä, josta pääsi vastaamaan kyselyyn. Saatteessa todettiin myös, että vaikka kyselyssä pyydettiin vastaajan yhteystietoja, ei selvityksessä/tutkimuksessa kuitenkaan nimeltä mainita vastanneita museoita, vaan vastaajat ovat anonymoijia. Koska kyselyn toteuttamiseen oli saatu tukea EU:n Yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuoden 2007 rahoituksesta, myös tämä todettiin saatteessa. Tarpeelliselta tuntui myös antaa tietoa kyselyn näkökulmasta eli siitä, että pyrkimyksenä oli selvittää avustuksen vaikutuksia yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden lisääntymiseen museoissa.

Kyselysaatteen allekirjoittajiksi tulivat minun lisäksi tutkija Marianna Kaukonen Museovirastosta ja ylitarkastaja Päivi Salonen opetusministeriöstä. Molemmat ovat tekemisissä museoiden valtionavustusten kanssa ja ovat siten museoiden kannalta merkittäviä virkamiehiä. Heidän toiveensa vastauksien saamisesta oli hyvänä tukena sille, että museot aktiivisesti ryhtyivät vastaamaan kyselyyn. Vastaajille myös lähetettiin kaksi muistutusviestiä aikarajan lähestymisestä.

Aikarajaan mennessä kyselyyn tuli 104 vastausta. Vastausaikaa jatkettiin pyynnöstä muutamien museoiden kohdalla. Annetun lisäajan puitteissa tuli vastauksia lisää ja lopullinen määrä oli 113 kappaletta. Vastausprosentti oli siten 70, eli varsin hyvä.

6.4. Mitä kyselyyn vastattiin?

Tässä osassa käyn läpi museoiden vastaukset internet-pohjaiseen kyselyyn ja pyrin löytämään vastauksia tutkimukseni kysymyksenasetteluihin. Silloin kun se vastausten perusteella on ollut mahdollista tai mielekästä, olen tehnyt päätelmiä yhdenvertaisuuden toteutumisesta hankkeissa. Kyselyaineiston analysoiminen antaa osittain numeerisia

vastauksia prosenttiosuuksina ja osittain olen poiminut avoimista vastauksista yhteisiä nimittäjiä, jotka antavat kuvaa siitä, mitä museoissa tapahtuu niiden toteuttaessa hankkeita kyseisen hankeavustuksen turvin. Keskeisiä teemoja kyselyssä ovat museoiden valitsemat hankeaiheet ja kohderyhmät, hankkeissa tehty yhteistyö muiden toimijoiden kanssa, museossa toimintatapoihin ja yleisöihin mahdollisesti hankkeen myötä tulleet muutokset sekä museoiden ehdotukset avustuskäytännön kehittämiseksi.

Sähköisesti verkkokyselynä toteutetun kyselyn laatimista hiukan mutkisti se, että kyselyyn tarvittiin samoilta vastaajilta vastaukset useista eri hankkeista. Tämä johtui siitä, että yhdellä museolla saattoi olla ollut neljäkin avustusta saanutta hanketta, joista jokaisesta oli tarpeen saada tiedot erikseen. Päädyin lähettämään avustuksen saaneelle museolle museonjohtajan sähköpostiosoitteeseen kyselylinkin sellaisessa teknisessä muodossa, että sähköisen lomakkeen pystyi täyttämään kuka tahansa useita kertoja. Siten vastaajat saattoivat vastata monta kertaa eli joka hankkeesta erikseen ja myös kyselylinkin lähettäminen edelleen oli mahdollista. Etukäteen oli mahdoton tietää, kuka museossa täyttäisi kyselyn, joten oli tärkeää tarjota mahdollisuus kyselyn lähettämiseen edelleen. Nämä käytännön vaatimukset aiheuttivat sen, että menetin kyselyohjelman tarjoaman ominaisuuden seurata yksilöidysti vastausten saamista suhteessa lähetettyihin vastauspyyntöihin. Siksi lisäsin kyselyn loppuun kysymyksen, jossa kysyttiin vastaajan yhteystietoja. Pyynnöistä huolimatta jotkut vastasivat useasta hankkeesta samalle lomakkeelle. Tämä tekee vastausten antamista prosenttiluvuista jonkun verran viitteellisempiä kuin ne muuten olisivat. Avoimien vastausten käsittelyyn ja niiden antamaan tietoon edellä mainittu ei vaikuttanut.

Kun kyselyaineiston esittelyssä lainaan vastaajilta otteita heidän vastauksistaan, olen yrittänyt välttää vastaajan helppoa tunnistettavuutta. Voihan olla, että tunnistettavuus ei edes haittaisi vastaajia, mutta kyselyn saatteessa vastaajille luvattiin, että kyselyn tulosten julkaisemisen yhteydessä vastauksia käsitellään anonyymeinä. Silloin kun olen poistanut sitaatista osan, esimerkiksi museon, paikkakunnan tai hankkeen nimen, olen laittanut tilalle kolme ajatusviivaa tähän tapaan - - - .

Minkäläinen museo ja missä

Kyselyn ensimmäiset neljä kysymystä kartoittivat perustietoja vastaajista.

Ensimmäisessä kysymyksessä kysyttiin, oliko museo saanut innovatiivisiin hankkeisiin jaettavan avustuksen yhden kerran vai useita kertoja. Suuri syy tällä kysymyksellä aloittamiseen oli tekninen, sillä oli tarpeen muistuttaa useita kertoja avustusta saaneita vastaamaan jokaisesta hankkeesta erikseen. Kerran avustuksen saaneita oli merkinnyt olevansa runsas neljännes (27 %) vastaajista, suurin osa (73 %) oli useamman kerran avustuksen saaneita. Näyttää siltä, että niille museoille, jotka hakevat kyseistä avustusta, se voi muodostua merkittäväksi lisärahoituslähteeksi, jonka puoleen käännetään aina uudelleen. Osa museoista on siis aktiivisia avustusmuodon hyödyntäjiä. Kiinnostavaa olisi selvittää tarkemmin, miksi kaikki museot eivät hae avustusta, vaikkakin sen selvittäminen jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Kyselyyn vastanneista hankkeista kulttuurihistoriallisia museoita oli noin puolet (53 %), taidemuseoita noin neljännes (27 %), erikoismuseoita viidennes (20 %) vastaajista ja luonnontieteellisiä museoita ei yhtään. Luonnontieteellisiä museoita on lukumääräisesti muutenkin Suomessa vähiten eli kaikista museoista alle 10 prosenttia. Niistä oli haettu kyseistä avustusta yhteensä neljä kertaa ja saatu avustusta yhden kerran, mutta nyt ei siis yksikään museo vastannut tähän kyselyyn. Taidemuseoita on Suomessa lukumääräisesti vähemmän kuin erikoismuseoita, mutta vastauksia saatiin taidemuseoilta selvästi enemmän kuin erikoismuseoilta. Taidemuseot ovatkin suhteessa hiukan ahkerampia kyseisen avustuksen hakijoita ja käyttäjiä kuin erikoismuseot.

Vastanneiden museoiden kokoa kartoitettiin kysymällä museoammatillisten työntekijöiden määrää. Pieniä museoita, joissa museoammatillisia työntekijöitä on 1-3, oli vastanneista lähes puolet (47 %), mikä on yhteydessä siihen, että suurin osa Suomen museoista on pieniä kulttuurihistoriallisia museoita. Isoimpia, yli 7 työntekijän museoita vastaajista oli vajaa kolmannes (30 %) ja 4-7 ammatillisen työntekijän museoita vajaa neljännes (22 %).

Vastanneista museoista suurin määrä eli 48 museota (43 %) oli Länsi-Suomen läänistä, runsas kolmannes (35 %) Etelä-Suomen läänistä, kymmenesosa (10 %) Lapin läänistä, useita (9 %) Itä-Suomen läänistä ja muutama (4 %) Oulun läänistä.

Hankkeiden vastuunkantajat

Ensimmäisessä avoimessa kysymyksessä kysyttiin kenelle hankkeen toteutusvastuu museossa kuului. Kirjattavaksi toivottiin henkilön nimikettä ja tehtävää. Pyydettiin myös kertomaan, mikäli toteuttaja ei kuulunut vakinaiseen henkilökuntaan.

Hankkeiden toteutus on yleisesti ollut ryhmätyötä, johon on saattanut kuulua useita henkilöitä museon henkilökunnasta sekä hankkeeseen varta vasten avustuksen turvin palkattuja työntekijöitä ja mahdollisia yhteistyökumppaneita. Päävastuun on useimmiten kantanut museonjohtaja, mutta hän on myös saattanut olla aktiivinen toimeenpanija hankkeen toteutuksessa. Kaikkein useimmin toteutusvastuun kantajiksi vastaajat mainitsivat amanuenssin, museonjohtajan tai sitten museon ulkopuolelta palkatun henkilön. Selvästi harvemmin, mutta kuitenkin usein, toteutusvastuussa on ollut tutkija tai museolehtori. Useita mainintoja saivat myös intendentti, suunnittelija ja toiminnanjohtaja. Yksittäisiä mainintoja toteutusvastuun kantajina tai vastuun jakajina saivat osastonjohtaja, museoassistentti, asiakaspalvelija, museoharjoittelija sekä ohjaaja.

Ketkä valittiin hankkeen kohderyhmäksi

Seuraava kysymys koski hankkeen tavoitetta ja ensisijaista kohderyhmää. Avoimeen kysymykseen ilmoitettiin ylivoimaisesti useimmin kohderyhmäksi koululaiset. Yli puolet (60 %) mainituista kohderyhmistä oli koululaisia, päiväkotikäisiä tai muita lapsia ja nuoria, oppilaitoksia tai opettajia. Tähän joukkoon kuuluivat myös yksittäiset maininnat murrosikäisistä ja pojista, saamenkielisistä lapsista ja venäjänkielisistä nuorista. Muutama vastaaja oli maininnut lapsiperheet.

Yksi viidesosa mainituista kohderyhmistä oli jonkinlaisia erityisryhmiä. Näistä nk. erityisryhmistä vastaajat mainitsivat useimmin maahanmuuttajat, näin 14 hankkeen yhteydessä. Ikääntyvät tai ikääntyneet oli mainittu seitsemän hankkeen yhteydessä. Näkövammaisia huomioi neljä hanketta, joitain mainintoja keräsivät työttömät ja viittomakieliset. Yksittäisiä mainintoja saivat vielä meänkieliset, kuulovammaiset, kehitysvammaiset ja mielenterveyskuntoutujat.

Noin 15 prosentissa hankkeista kohderyhmäksi oli mainittu monin eri sanoin ilmaistuna ”laaja yleisö”. Vastaajat käyttivät ilmaisuja tavalliset museokävijät, suuri yleisö, paikallinen väestö, asiasta kiinnostuneet, nettikävijät jne.

Jäljellä olevissa yksittäisissä kohderyhmien maininnoissa esimerkiksi *Design for all* -periaatteella yleisöjä huomioi pari hanketta. Olettaisin, että silloin hankkeessa on huomioitu monenlaisten käyttäjien tarpeita suunnitelmallisesti. Yksittäisiä paikallisväestöön liittyviä tarkentavia mainintoja kohderyhmistä olivat esim. kylätoimikunnat ja harrastetaiteilijat sekä paikallinen väestö sisällön tuottajan roolissa. Vielä yksittäisissä hankkeissa kohteisiin kuuluivat museot tai oma henkilökunta, kulttuuritoimijat tai sosiaali- ja terveystoimijat.

Mitä haluttiin tehdä

Oppimisen ja tiedon saannin lisääminen on ollut hankkeiden ehdottomasti keskeisin tavoite. Kun museot kertovat hankkeidensa tavoitteista, aukeaa kyselyvastauksista myönteisten päämäärien runsauden sarvi. Näyttelyiden esillepanoa on haluttu kehittää, hakea uudenlaisia näkökulmia kokoelmiin, on tehty selkokielinen näyttely ja julkaisu, myös näyttelyn aiheeksi on valittu vähemmistöt. Museo on myös jalkautunut pois omista tiloistaan ja mennyt esimerkiksi kouluun. Hankkeissa on haluttu lisätä tietoa ja saattaa sitä helposti saataville, on tarjottu tietoa omalla kielellä, on haluttu lisätä museon tarjonnan kiinnostavuutta kohderyhmälle, on haluttu alentaa kynnystä, tarjota uusia näkökulmia, aktivoida, tutustuttaa omaan ympäristöön ja historiaan, lisätä kotiseututunnetta. On tehty opetuspaketteja ja julkaisuja sekä pidetty luentoja.

Usein hankkeissa on kehitetty uusmedian keinoja oppimisen apuvälineenä. Näitä ovat olleet verkkosivuille laaditut opetusmateriaalit sekä muut multimediaesitykset. Myös kuvalukutaito ja mediakriittisyys on esitetty tavoitteina.

Monet hankkeet ovat käyttäneet elävöittäviä ja osallistavia menetelmiä oppimista edistämään. Vastaajat mainitsivat elämyksellisyyden, kokemuksellisen oppimisen, työpajat, oman ympäristön dokumentoimisen, draamamenetelmät, roolipelit, taiteen keinojen käyttämisen, maalausleirin, tarinoiden tallentamisen ja audiovisuaalis-haptisen omatoimiopastuskokonaisuuden kehittämisen.

Osassa hankkeita vastaajat ovat yksilöineet oppimistavoitteita, jotka liittyvät yhteisöllisyyteen. Tällaisia ovat erilaisuuden ymmärryksen lisääminen, vuoropuhelu ja epäluuloisuuden poistaminen, äänen antaminen kohderyhmälle, suvaitsevaisuuskasvatus, yhteisötaiteellinen toiminta, identiteetin vahvistaminen, maahanmuuttajien kokemusten dokumentointi ja museoiden osaamisen kehittäminen monikulttuurisuusasioissa.

Useat vastaajat mainitsevat saavutettavuuden ja esteettömyyden kehittämisen hankkeen tavoitteeksi. Näin esimerkiksi kun museossa on ollut meneillään peruskorjaus.

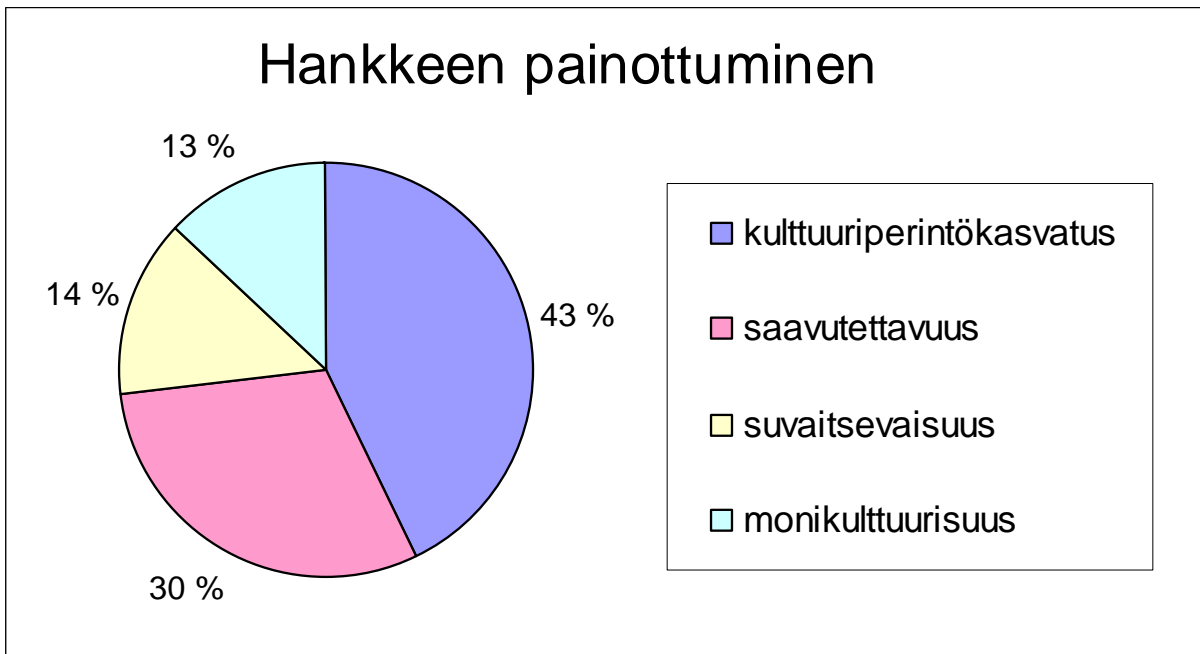
Mitä innovatiivisen hankkeen teema-aluetta painotettiin

Seuraavaan kysymykseen oli poimittu teemat hankeavustuksen hakuohjeista, joissa kerrotaan, että innovatiivisten hankkeiden teemat voivat vaihdella ja että avustuksia myönnettäessä ensisijaisiksi on katsottu hankkeet, jotka tähtäävät museoiden saavutettavuuden kehittämiseen, monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämiseen ja kulttuuriperintökasvatukseen. Vastaajaa pyydettiin valitsemaan yksi tai useita aihealueita, joihin hanke oli painottunut. Kulttuuriperintökasvatus on laaja-alainen ja luontevasti museoiden toimintaan liittyvä käsite. Se oli nähty paljolti yhteisenä nimittäjänä hankkeille, sillä 112 kysymykseen vastanneesta 89 (80 %) katsoi hankkeen painottuneen kulttuuriperintökasvatukseen. Saavutettavuuden kehittäminen nähtiin painotettavana teemana tai yhtenä painotettavista teemoista yli puolessa hankkeista (56 %). Suvaitsevaisuuden edistämistä (26 %) ja monikulttuurisuuden edistämistä (25 %) painotettiin tasaväkisesti yhdessä neljännesosassa hankkeista.

Voiko näistä vastauksista jo päätellä jotain suhteessa tämän tutkimuksen kysymyksenasetteluun yhdenvertaisuuden lisääntymisestä museoissa? Se, että kulttuuriperintökasvatus oli ylivoimaisesti useimmin hankkeessa painotettu teema, ei vielä kerro yhdenvertaisuusajattelun asemasta hankkeessa. Saavutettavuuden valitseminen useammin painotukseksi kuin suvaitsevaisuus tai monikulttuurisuus voi selittyä silläkin, että saavutettavuus on käsitteenä laajempi. Kuitenkin verrattuna kulttuuriperintökasvatukseen painottamiseen juuri saavutettavuus, suvaitsevaisuus ja/tai

monikulttuurisuus hankkeen painotuksina kertovat siitä, että todennäköisesti yhdenvertaisuus lisääntyy ko. hankkeiden myötä.

Kaavio 1. *Kulttuuriperintökasvatus painottui hankkeissa avustuksen teema-alueista eniten (tässä esitetty vastausten kokonaismäärästä laskettuina prosenttiosuuksina).*

Minkälaiseen toimintaan suuntauduttiin saavutettavuuden edistämisessä

Olen aiemmin tässä tutkimuksessa jäsentänyt museoiden saavutettavuutta jakamalla saavutettavuuden osa-alueisiin ja tarkastelemalla ajallista jatkumoa, jossa saavutettavuutta edistävät toimenpiteet usein toteutetaan. Kyseistä jaottelua käyttäen avustuksen saaneilta museoilta kysyttiin hankkeen suuntaamisesta. Vastaajien oli mahdollista valita useita vaihtoehtoja ja niin he ovat tehneetkin. Kun saavutettavuutta lähestytään kyseisten osa-alueitten kautta, on kehittämisessä mahdollista nähdä lähtökohtana henkilökunnan tietotaidon tarkistaminen ja kasvattaminen. Vastaajien mukaan lähes neljäsosa hankkeista (23 %) oli ainakin osittain suunnattu henkilökunnan tietotaidon kasvattamiseen yleisöjen moninaisuuden huomioimisessa.

Tietotaidon päivittämisen jälkeen seuraavaksi saavutettavuuden osa-alueeksi olen esittänyt strategioiden ja päätöksenteon kehittämistä huomioimaan saavutettavuutta.

Vain murto-osassa hankkeita oli suuntauduttu myös näin, noin viidessä prosentissa. Seuraava esitetty osa-alue on museon saavutettavuuden arviointi ja kartoittaminen. Lähes viidesosassa hankkeita (18 %) on suuntauduttu tekemään muun ohella saavutettavuuden arviointia. Jotta yleisöt tavoitettaisiin jo ennen kuin ne ovat saapuneet museoon, on seuraavaksi osa-alueeksi nimetty viestinnän kehittäminen saavutettavammaksi. Melko suuressa määrässä hankkeita, 41 hankkeessa (37 %), on kehitetty viestintää.

Saapuessaan museokäynnille yleisö on tekemisissä museon rakennetun ympäristön kanssa. Kyseinen museoille suunnattu hankeavustus on suhteellisen pieni eikä sitä ole tarkoitettu käytettäväksi rakennushankkeisiin. Yhdessä kymmenesosassa (11 %) hankkeista on kuitenkin suuntauduttu myös rakennetun ympäristön esteettömyyden kehittämiseen.

Museoon saavuttuaan yleisö tarvitsee tietoa siitä, missä ollaan, mitä on tarjolla ja mitä museoympäristössä voi tehdä. Helpon ymmärrettävyyden ja tiedon saannin kehittäminen on ollut suosittua, näin on suuntauduttu yli puolessa hankkeista (56 %). Seuraavassa saavutettavuuden osa-alueessa paneudutaan museotarjonnan kuten näyttelyiden, työpajojen ja tapahtumien sisältöjen kehittämiseen. Tähän osa-alueeseen on tällä avustuksella rahoitetuissa hankkeissa suuntauduttu runsaasti. Vastaajien mukaan lähes neljässä viidesosassa hankkeista (78 %) on suuntauduttu sisältöjen kehittämiseen huomioimaan valittuja kohderyhmiä.

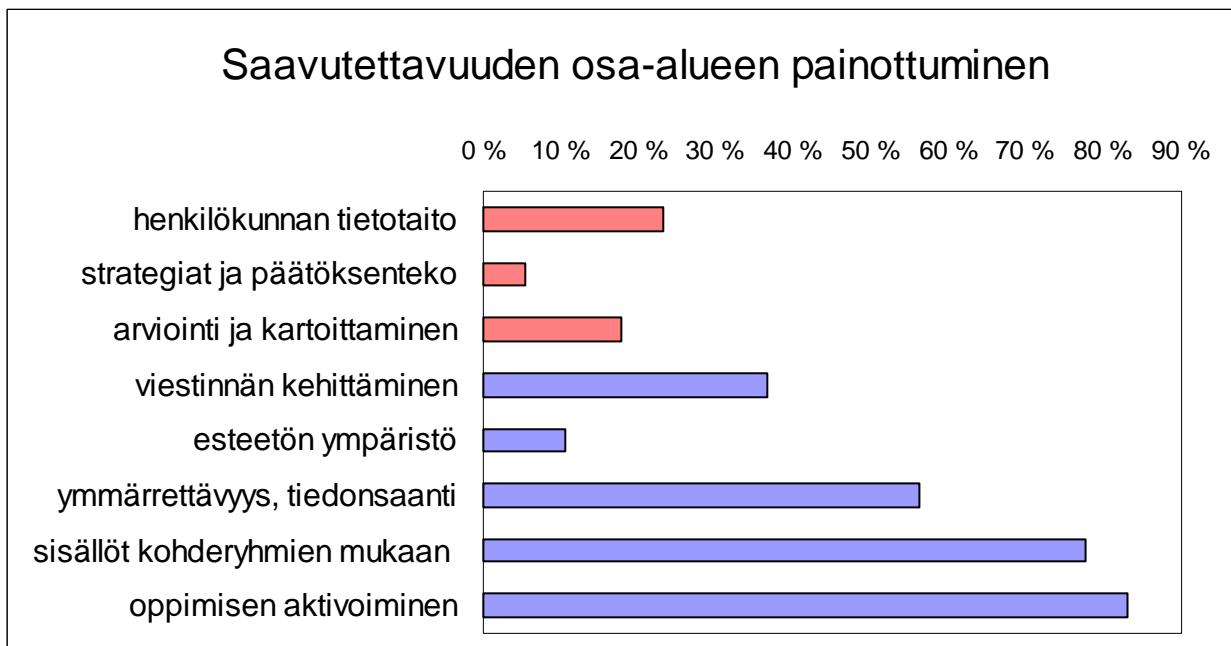
Eniten hankkeita on kuitenkin suunnattu viimeisenä kysymyksessä mainittuun saavutettavuuden osa-alueeseen, oppimisen edistämiseen. Reilussa neljässä viidesosassa (83 %) hankkeista on suuntauduttu oppimisen aktivoimiseen valittujen kohderyhmien kohdalla.

Vastausten perusteella museot tuntuvat pitävän luontevimpana liittää hankeavustus museon pedagogiseen toimintaan. Sitä ei voi pitää ihmeenä, onhan avustus suunnattukin juuri yleisötyöhön kun teemat ovat saavutettavuus, monikulttuurisuus, suvaitsevaisuus ja kulttuuriperintökasvatus. Kuitenkin kun kulttuuritoimijoita on haluttu kannustaa eri yhteyksissä kulttuurikohteiden saavutettavuuden kehittämiseen, on kehoitettu lähtemään liikkeelle tekemään kartoituksia ja arviointeja lähtökohtien

selvittämiseksi sekä luomaan kulttuuriorganisaatiolle oma strategia tai toimintasuunnitelma saavutettavuuden edistämiseksi. Näin kannustaa toimimaan esimerkiksi opetusministeriön saavutettavuusohjelma vuodelta 2006. (Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus 2006) Perusteluksi lähtökohtien kartoittamiselle ja toimintasuunnitelmien tekemiselle esitetään, että näin toimimalla kulttuurikohteissa luodaan perustaa suunnitelmalliselle ja kokonaisvaltaiselle yleisötyölle ja monenlaisten yleisöjen huomioimiselle.

Kyselyvastauksista käy ilmi, että strategiseen työhön ja päätöksenteon kehittämiseen saavutettavammaksi paneuduttiin hankkeissa minimaalisen vähän ja vain muutamissa hankkeissa on kartoitettu saavutettavuutta. Myöskään henkilökunnan tietotaidon kasvattaminen ei ole valintojen kärkipäässä. Siten peruslähtökohtien parantaminen museoiden saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden edistämässä jää paljolti kyseisen hankerahoituksen ulkopuolella tehtäväksi tai sitten museoissa ei koeta laajasti tarpeelliseksi valmiuksien lisäämistä kyseisillä tavoilla. Vaikutelmaksi jää, että museoissa voitaisiin paneutua enemmän museotyötä ohjaavien peruslähtökohtien kehittämiseen yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Kaavio 2. Saavutettavuuden osa-alueista painottuivat hankkeissa suhteellisen vähän pitkäjänteisesti organisaation valmiuksiin vaikuttavat henkilökunnan kouluttaminen, strateginen työ ja arviointi.

Yhdenvertaisuutta – kenelle?

Tämän tutkimuksen tematiikkaan liittyy yleisöjen yhdenvertaisuuden huomioiminen osana museotyötä. Kyselyn seuraavassa kysymyksessä kysyttiin, minkälaisin (henkilöön liittyvin) perustein hankkeissa pyrittiin yhdenvertaisuuteen. Perusteet yhdenvertaisuuden huomioimiseen oli poimittu yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä ajavista sopimuksista ja laeista, joissa todetaan, että ketään ei saa syrjiä henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Ks. esimerkiksi yhdenvertaisuuslaki.) Kaikki kyselyyn vastanneet eivät ollenkaan vastanneet tähän kysymykseen (vastauksia 100/113) ja kolme vastanneista totesi kysymyksen olevan hankala mieltää tai vastata oman hankkeen kohdalla. Vastauksessa oli mahdollista valita useita vaihtoehtoja ja lisätä oma vaihtoehto.

Hankkeissa pyrittiin yleisön/yleisöjen yhdenvertaiseen kohteluun useimmin ikään liittyvin perustein - kahdessa kolmanneksessa hankkeista (62 %) - mikä onkin ilmeistä kun lapset ja nuoret olivat hankkeiden suosituin kohderyhmä. Seuraavaksi eniten, yhdessä kolmasosassa hankkeista (30 %), pyrittiin yhdenvertaisuuteen huomioiden etninen tai kansallinen alkuperä. Yleisöjen terveydentila tai vammaisuus oli huomioitu viidesosassa hankkeista (21 %), uskonto tai vakaumus reilussa kymmenesosassa (14 %), sukupuoli yhdessä kymmenesosassa (10 %) ja sukupuoli suuntautuminen kolmessa hankkeessa (3 %).

Vastaajat lisäsivät annettujen vaihtoehtojen ulkopuolisia perusteita tai muita huomioita 24 hankkeen kohdalla. Kolmen vastaajan todettiin jo vastanneen, että he eivät voi vastata kysymykseen. Kuuden hankkeen kohdalla oli lisätty alueellinen yhdenvertaisuuden huomioiminen. Kielellinen yhdenvertaisuus on mainittu kolmessa vastauksessa, varallisuus ja taloudellinen yhdenvertaisuus kahdessa vastauksessa. Erilaiset oppimisen tavat on mainittu kerran, tasa-arvo koulun ja asuinpaikan välillä kerran, kerran on lisätty maininta yleinen yhdenvertaisuus. Kohtaan muu peruste lisättyissä vastauksissa on jossain määrin yhteismitattomuutta ja syntyy vaikutelma, että kysymys on ollut vaikeaselkoinen tai osan vastaajista on ollut vaikea liittää näkökulmaa yleisöjen yhdenvertaisuuden huomioimisesta omiin hankkeisiinsa. Valintakysymys oli esitetty näin: Hankkeessamme pyrittiin yleisön/yleisöjen yhdenvertaiseen kohteluun erityisesti huomioiden sukupuoli, etninen tai kansallinen alkuperä, uskonto tai

vakaumus, terveydentila tai vammaisuus, ikä, sukupuolinen suuntautuminen, muu peruste. Ohessa on kohtaan muu peruste lisättyjä vastauksia.

”jo olemassa oleva tieto”

”informaatiota kokoelmista ja tiedostoista kiinnostuneille”

”perinnekasvatus”

”alue tutuksi”

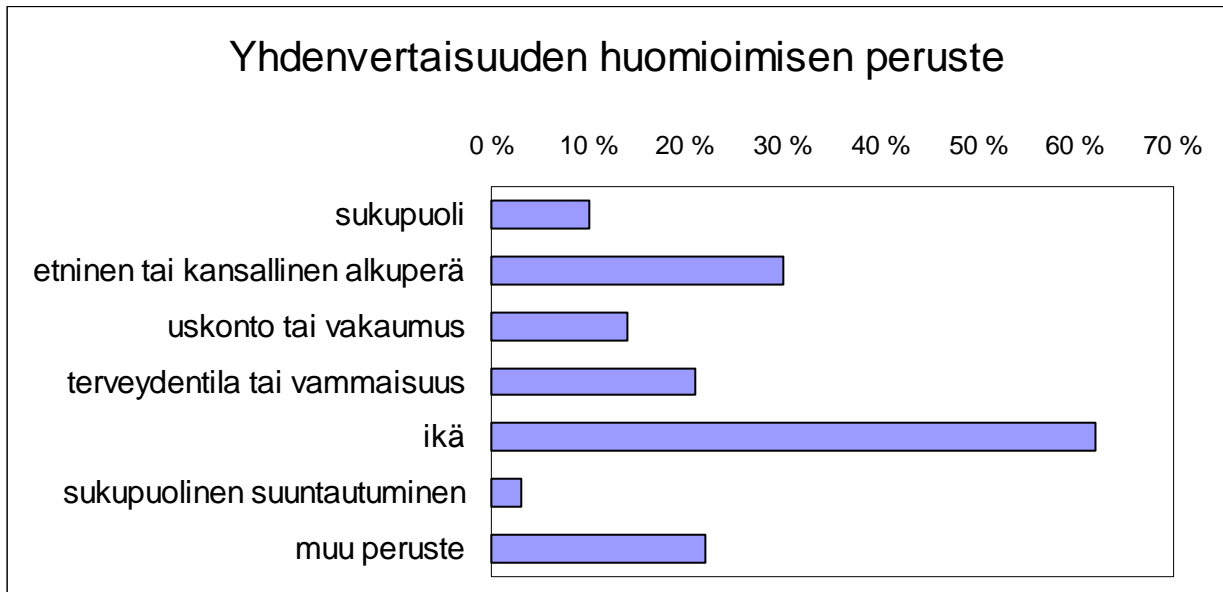
”museon käytön lisääminen kouluopetuksessa”

Yhdenvertaisuuden lisääminen iän perusteella oli luonnollisesti useimmin saatu vastaus kun koululaiset ovat hankkeissa olleet ylivoimaisesti suurin kohderyhmä (ja muutamassa hankkeessa myös ikääntyneet). ”Tavalliset” koululaiset ovat varmastikin jo pelkästään lukumääräisesti haaste museoille ja museoilta odotetaan koulu yhteistyötä. Etninen tai kansallinen alkuperä, joka oli valittu toiseksi useimmin, jäi kauas lasten ja nuorten huomioimisen taakse. Sukupuolten välisen tasa-arvon kysymykset eivät Suomen museoissa ole vastausten perusteella ajankohtaisia ja sukupuolisen suuntautuneisuuden huomioiminen on vielä yksittäisten muutaman hankkeen varassa. Suomessakin on siis ihmisryhmiä ja vähemmistöjä, jotka tämän kyselyn vastausten perusteella jäävät museoissa vähälle huomiolle.

Museot varmistaisivat yhdenvertaisuuden toteutumista todennäköisemmin silloin kun ne huomioisivat kaikissa kohderyhmissä, myös esimerkiksi koululaisissa, sisällä olevan kirjjon monenlaisia ihmisiä. Jos koululaisia, lapsia ja nuoria ei ole aiemmin jossain museossa pystytty erityisesti huomioimaan yleisönä niin edistysaskel on jo se, että heille tarjotaan ikänsä puolesta heille hyvin soveltuvia museokokemuksia.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta hankkeessa tulisi myös kantaa mukana alusta asti kohderyhmässä esiintyvää moninaisuutta. Tällöin huomioitaisiin mahdollisuuksien mukaan erilaisia oppijoita, monenlaisia kulttuuritaustoja ja kaikenlaisiin erityisryhmiin kuuluvia yksilöitä. Vastausten perusteella joissain hankkeissa onkin näin tehty, mutta vain pienessä osassa hankkeita.

Kaavio 3. *Hankkeissa huomioitiin yleisöjen yhdenvertaisuutta eniten ikään liittyvin perustein. Sukupuolisen suuntautumisen huomioiminen oli toisessa ääripäässä eli hyvin harvinaista.*

Käytännön toimia yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Vastaajia pyydettiin avoimella kysymyksellä kertomaan millaisilla käytännön toimilla yhdenvertaisuuden toteutumista tavoiteltiin. Käytännön toimista toivottiin kuvailua ja esimerkkejä. Tavoitteena oli saada konkreettista tietoa museoiden tavoista ja keinoista toisaalta käsittää ja toisaalta käsitellä yhdenvertaisuuden näkökulmaa museotyössä. Vastaajista 95/113 vastasi kysymykseen. Muutama vastaaja totesi, että hankkeen kohdalla yhdenvertaisuuden tavoittelu ei ollut erityisesti ollut ohjelmassa vaan esimerkiksi näin: ”Halusimme yleisesti parantaa kokoelman esillepanoa, emme niinkään ajatelleet yhdenvertaisuutta...” tai ”Ei meidän hankkeellamme ollut tekemistä yhdenvertaisuuden toteuttamisen kanssa, vaan nuorison valistaminen, opetus - - - olivat sen tavoitteet.” Seuraavassa käyn läpi vastauksia niiden runsaslukuisuuden mukaisessa järjestyksessä siten että yleisimmät tavat ja keinot tulevat ensin ja harvinaisimmat viimeiseksi.

Valtaosassa vastauksia yhdenvertaisuutta on kerrottu tavoitellun toimenpiteillä, joita luonnehtisin opastusten ja näyttelyiden tai joissain tapauksissa lisäpalvelujen tai

oheistuotteiden muuntamiseksi ja kehittämiseksi valitun kohderyhmän tarpeiden mukaisiksi. Siten on esimerkiksi tavoiteltu helpompaa ymmärtämistä, kiinnostuksen lisäämistä ja uusia yleisöjä. Esimerkkejä annetuista vastauksista:

”Luomalla museoiden äänioppaita vastaava viittomakielinen palvelu.”

”Näyttelyn vaikeahkoa teemaa haluttiin avata erityisesti lapsille ja nuorille suunnatulla näyttelyjulkaisulla.”

”Lisäsimme leikkilisiä ja vuorovaikutteisia elementtejä näyttelyyn (tukevat erilaisia oppimistyytlejä, lasten suosiossa erityisesti).”

”Rakennettiin näyttelyyn osio, jossa on kosketeltavia esineitä, iso- ja pistekirjoitustekstejä. Lisäksi laadittiin pistekirjoitustekstein laajempia tekstivihkoja. Hankittiin näkemisen apuvälineitä (esim. suurennuslaseja).”

”Luotiin ja tarjottiin uusia palveluita päiväkeskuksille, vanhainkodeille ja yksittäisille asiakkaille.”

Toinen suuri ryhmä vastauksia olivat erilaiset verkkosivujen kehittämiseen liittyvät hankkeet ja niiden puitteissa tavoiteltu yhdenvertaisuus. Internet-hankkeita pidettiin paljolti sinänsä jo yhdenvertaisuutta lisäävinä, koska verkon kautta maantieteellisistä tekijöistä riippumatta voidaan saattaa tietoa ihmisten ulottuville. Eräässä vastauksessa tätä oli luonnehdittu näin: ”Internettiin laitettiin kaikille ilmaiseksi luettavaksi ja tulostettavaksi tietoa asioista, joita ei aikaisemmin ollut tutkittu tai julkaistu. Tieto palvelee myös ihmisiä, jotka eivät pääse museoon.” Lisähuomioita tehtyjen sivustojen toimivuudesta ja yhdenvertaisuudesta käyttäjän kannalta tehtiin joissain vastauksissa: ”Nettitarjonta kaikkien saavutettavissa (joilla tietotekninen valmius)” ja ”Teknisessä toteutuksessa pyrittiin kaikille toimivien sivujen luomiseen.”

Joissakin vastauksissa tuli esille internetin vuorovaikutuksellinen mahdollisuus:

”Yleisöllä myös mahdollisuus netin kautta lisätä muistojansa - - - tietokantaan.”

Joissakin vastauksissa kerrottiin verkko-aineiston liittyvän kiinteästi museossa paikan päällä tapahtuvaan toimintaan: ”Hankkeessa luotiin internet-pohjainen työkirja - - - Tärkeää oli myös itse tekemisen ulottaminen museokäynteihin, eli että koululuokat voivat museokäyntiä ennen ja jälkeen tutustua tarinoihin ja tehdä omaa taidevalua, veistoksia tai rakennelmia. Itse tekemisellä on suuri merkitys sillä näin voivat loistaa myös ne oppilaat, joille lukuaineet tuottavat vaikeuksia.” Vastauksissa mainitaan myös sähköisen ympäristön oppimateriaalin suunnittelu ja suuntaaminen kohderyhmän mukaisesti, lähinnä lapsille ja nuorille. Samoin mainitaan materiaalin kerroksittaisuus, jolloin perustiedot ovat helposti saatavilla, mutta syventävää tietoa löytyy myös. Kielitarjonnan laajuus mainitaan. Joissain hankkeissa yhteistyökumppanit kuten

opettajat tai koululaiset on saatettu sitoa tiiviisti mukaan suunnitteluun ja sisällöntuottamiseen.

Viestinnän kehittämisellä on tavoiteltu yhdenvertaisuuden lisäämistä myös siten, että on haettu uusia tiedotusväyliä ja keinoja tavoittaa uusia yleisöjä: ”Teos esiteltiin myös paikallisessa lehdessä” ja ”Uusien markkinointikeinojen ja -väylien löytäminen. Asiakas- ja markkinointirekisterien luominen. Viestintäsuunnitelman laatiminen.”

Yksi käytännön toimi, jolla on useissa hankkeissa pyritty lisäämään yhdenvertaisuutta, on kielitarjonnan laajentaminen. Hankkeissa mainitaan käytetyn suomea, selkokieltä, ruotsia, saamea, venäjää, englantia, viittomakieltä sekä tarkemmin määrittelemättä monia kieliä.

Hankkeissa on pyritty lisäämään alueellista yhdenvertaisuutta muutenkin kuin sähköisen viestinnän sovellusten avulla. Esimerkiksi: ”Mukana oli kuusi pientä koulua eri puolilta maakuntaa” ja ”Tavoitteena oli toteuttaa elävöitetty museokäynti niin, että siitä pääsevät osalliseksi koko ikäluokka. Alueemme lapset ovat hyvin hajallaan ja siksi heillä on eriarvoiset mahdollisuudet käydä museossa tai saada erityisopetusta.”

Vastaajat kertovat myös sellaisista hankkeista, joiden lähestymistavoissa ja sisällöissä on yhdenvertaisuuden tavoittelulle annettu keskeinen rooli. Esimerkiksi seuraavissa vastauksissa tämä tulee esille: ” - - - laadittiin teoreettisen taustan mukaan toimiva monikulttuurisen museovierailun malli - - -” ja ”Yhteiset tapaamiset, haastattelut ja oman aiheen muokkaaminen aktivoivat ikäihmisiä. Lapset ja nuoret toivat toimintaan aikaperspektiivin, yhteydet yli vuosikymmenten ” sekä ”Relativistisella otteella kirjoitettu teksti suhtautui eri uskontoihin yhtä arvostavasti” ja ”Henkilöstön kouluttajina toimivat vammaiset ja paikalliset asiantuntijat. Koulutuksen osana oli myös eläytyminen vammaisen asiakkaan asemaan” ja ”Eri maiden jääkiekkotoiminta esiteltiin yhtä arvokkaana, olipa kysymys sitten jääkiekon suurmaasta tai vasta lajiin tutustuneesta maasta.”

Joistakin vastauksista oli vaikea hahmottaa, miten yhdenvertaisuutta oli käsitelty. Tästä esimerkkinä seuraava vastaus, joka näyttäisi pitävän sisällään jonkun verran ristiriitaisuutta kun toisaalta on tavoiteltu yhdenvertaisuutta sukupuolten välillä, mutta

toisaalta työt on selvästi jaettu, ehkä historiallisesta perspektiivistä johtuen, miesten ja naisten töihin: ”Kullekin ikäluokalle suunnatut tehtävät samoja tytöille ja pojille, teksteissä esiteltiin tasapuolisesti miesten ja naisten töitä, samoin tehtävissä.”

Työpajatoiminnassa vastaajat kertoivat yhdenvertaisuutta tavoittelevista ratkaisuista esimerkiksi seuraavaa: ”Työpajan vetäjäksi kutsuttiin tälle ryhmälle pietarilainen animaatiotaiteilija, joten kieliongelmaa ei ollut” tai ”Draamakasvatuksen työpajoihin kutsuttiin erityiskoulun oppilaita sekä erityisryhmiä (myös aikuisryhmiä)” ja ”Pyrittiin huomioimaan kaikki kaupunkilaiset, mutta eri ikäryhmittäin oli tietysti luotava erilaiset sisällöt, toiminnot ja oppimistehtävät.”

Yhdenvertaisuutta on vastausten mukaan voinut lisätä museon toiminnan vieminen pois museosta. Joissakin hankkeissa on esimerkiksi tehty kiertäviä näyttelyitä: ”Näyttelystä tehtiin kiertonäyttely siksi, että eri puolilla laajoja kuntia asuvien koululaisten on monesti vaikea järjestää kuljetuksia museokohteisiin. Nyt näyttely pystyttiin kuljettamaan ilman suuria kustannuksia kouluille katsottavaksi ja tutkittavaksi.” Myös työpajoja on saatettu toteuttaa muualla kuin museon tiloissa: ”Romupajat ammattikoululla yliopistossa rojupajoja vetäneen kuvanveistäjän johdolla olivat tosi suosittuja. Sai hitsata ja tehdä oikeita juttuja” ja ”animaatiotyöpajat vietiin kouluihin ja päiväkoteihin.” Museosta on viety muualle myös esimerkiksi nukketatterinäytelmiä.

Vastauksissa on kerrottu myös uudenlaisen yhteistyön lisänneen yhdenvertaisuutta: ”Maahanmuuttajaryhmille tehtiin oman alueen taidetta ja taiteen tekijöitä tunnetuksi. Samalla oman alueemme toimijat ja taideyleisö tutustuivat laajeneviin maahanmuuttajayhteisöihin” sekä ”Hankkeessa tehtiin myös yhteistyötä paikallisen teatteriosuuskunnan kanssa, joka koostuu teatterialan osaajista ja joiden monipuolista osaamista ja kokemusta hankkeessa hyödynnettiin.”

Vaikka kaikki yhteistyö voi edistää osallistumista ja yhdenvertaisia mahdollisuuksia, ei esim. seuraava vastaus vielä kerro käytännön ratkaisuista tai tuloksista:

”Museolaitoksen ja koululaitoksen välisen vuorovaikutuksen tiivistäminen sekä uusien vuorovaikutusmuotojen löytäminen päämääränä kulttuurilaitosten tarjoamien palveluiden aikaisempaa tehokkaampi käyttö.”

Yksi yhdenvertaisuutta lisäävistä toimista ja yhteistyön muodoista on ollut koulutukset, joita on järjestetty joissakin hankkeissa. Koulutuksiin on osallistunut maakunnan museo- ja kulttuuritoimijoita sekä sosiaalialan ammattilaisia. Aiheita ovat olleet ”saavutettavuusaiheet” ja esimerkiksi seminaari kehitysvammaisten taiteesta.

Esteettömyyteen yhdenvertaisuuden lisääjänä on panostettu useissa hankkeissa:

”Näyttelytilassa tehtiin konkreettisia parannuksia (valaistus, rakenteet), henkilökunnalle jaettiin tietoa ja - - - teetettiin esteettömyyskartoitus” ja ”fyysisten esteiden vähentäminen, lisää istuimia, myös erikoisistuinta vanhuksille, paremmat merkinnät ja liukuesteitähän portaisiin.” Taloudelliseen museon saavutettavuuteen on viitattu parissa vastauksessa, jolloin on tarjottu ilmaista sisäänkäyntiä kerran viikossa sekä ilmaista sisäänkäyntiä alle 18-vuotiaille.

Yhteenvetona voi todeta, että vastauksissa käytännön toimista, joilla yhdenvertaisuutta edistettiin, on nähtävissä monenlaista kekseliäisyyttä ja menetelmät ulottuvat uutta teknologiaa hyödyntävistä uudenlaisiin ihmiskontakteihin perustuviin. Niin monenlaiset tavat ja keinot ovat käytössä, että uskon museoissa olevan kykyä edistää yhdenvertaisuutta jos ja kun kyseisestä tavoitteesta hankitaan tietoa ja siihen halutaan sitoutua. Kuitenkaan vastausten perusteella ei aina voi olla varma, minkä verran yhdenvertaisuuskysymys, joka kuitenkin on olennainen osa saavutettavuutta, on ollut mukana hankkeissa. Esimerkiksi silloin kun sähköiseen viestintään liittyneen hankkeen yhdenvertaistavasta vaikutuksesta on vastattu niukasti tai hyvin yleisluonteisesti, kuten esimerkiksi näin ”Aineiston saatavuuden helpottaminen kaikille ryhmille”, jää tarkentamatta, mitä keinoja sovelluksessa on käytetty mainitun saatavuuden helpottamiseksi. On mahdollista, että hankkeessa on analysoitu ja huomioitu kaikenlaisten käyttäjien tarpeita, mutta voi myös olla, että on kyllä luotu uusi internet-sivusto, mutta esimerkiksi Julkishallinnon tietohallinnon neuvottelukunnan asettamat hyvän käytettävyyden kriteerit eivät täytykään (JUHTA, JHS 129). Verkkosivujen esteettömyyden ongelmat ovat yleisesti edelleen Suomessa melko polttavia (Puupponen 2006, 92).

Hankkeessa tehty yhteistyö

Yhteistyötä rahoitetuissa hankkeissa tehtiin vastaajien mukaan eniten kunnallisten toimijoiden kanssa. Puolessa hankkeista (50 %) oli ainakin yhdeksi kumppaniksi mainittu kunnalliset toimijat. Alueellisia toimijoita oli kumppanina kolmanneksessa hankkeista (34 %) ja lähes saman verran kumppaneina oli museoita (33 %). Yksittäisten yleisön edustajien kanssa yhteistyötä on ollut neljänneksessä hankkeista (27 %) ja samoin järjestöjen kanssa (25 %). Yhteistyötä muiden kulttuurilaitosten kanssa kuin museoiden kanssa oli tehty myös miltei neljänneksessä hankkeista (23 %).

Yritysyhteistyötä muun kuin ostopalvelun muodossa oli ollut alle kymmenessä hankkeessa (7 %). Monivalintakysymyksessä kohdan *muu yhteistyökumppani* oli valinnut suurehko määrä eli noin kolmannes vastaajista (35 %). Kysymyksessä annetuissa vaihtoehdoissa ei ollut annettu valmiina vaihtoehtona oppilaitoksia, mutta kohdassa *muut* vastaajat mainitsivat 25 hankkeessa kumppaniksi jonkin oppilaitoksen. Mainitut oppilaitokset olivat eriasteista opetusta antavia kouluja peruskouluista aina yliopistoihin asti. Kohdassa *muut yhteistyökumppanit* oli muutamissa hankkeissa mainittu myös yhteistyö taiteilijoiden kanssa. Vain muutamissa hankkeissa (4 %) vastaaja oli valinnut kohdan *hankkeessa ei tehty yhteistyötä*.

Kun vastaajilta kysyttiin oliko mainittua yhteistyötä ollut jo ennen hanketta, vastasi enemmän kuin kaksi kolmasosaa (71 %) vastaajista ”kyllä”. Näin ollen lähes kolmasosassa hankkeista syntyi uutta yhteistyötä, kun vastaus kysymykseen aiemmasta yhteistyöstä oli ”ei”. Kysymykseen onko mainittua yhteistyötä ollut myös hankkeen päätyttyä, vastasi suuri osa vastaajista kyllä (86 %). Vain pienessä osassa hankkeita yhteistyötä ei siis ollut enää hankkeen päätyttyä (14 %). Näyttäisi siltä, että hankkeiden myötä syntyneestä uudesta yhteistyöstä osa on saanut jatkuvuutta hankkeen loputtua.

Museoiden yhteistyö muiden toimijoiden kanssa on kyselyvastausten mukaan ollut monipuolista ja uusien hankkeiden myötä yhteistyötä on tehty lisää tai uudella tavalla. Voisi sanoa, että hankkeita on leimannut yhteistyön tekeminen monenlaisten toimijoiden kanssa. Kuitenkin kumppanina on useimmin ollut kunnallinen toimija, ehkä läheinen entuudestaan (johtuen jo pakottavista organisatorisista syistä?) ja kenties sikäli tuttu ja turvallinen. Selvästi vähemmän museot ovat lähestyneet kolmatta sektoria eli järjestöjä

ja hyvin pienessä mittakaavassa esimerkiksi yrityksiä. Yhteistyön tekeminen on lähtökohtaisesti myönteinen asia, sillä yksin museo ei pystyisi täysin vakuuttavasti tarttumaan yhdenvertaisuuden kysymyksiin. Yhdenvertaisuuden lisäämisen kannalta museo tarvitsee kumppaneikseen varsinkin käyttäjiään, niitä ihmisiä, joilla on ensikäden tietoa siitä, miten tarttua yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Hankkeen vaikutukset museossa

Hankkeen vaikutuksista kysyttiin esittämällä väittämiä, joista vastaaja valitsi olemalla joko täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin eri mieltä tai täysin eri mieltä. Väittämän ”Hankkeen toteuttamisen myötä museossamme syntyi uusia toimintatapoja” kanssa täysin samaa mieltä oli miltei puolet vastaajista (48 %), jokseenkin samaa mieltä oli yli kolmasosa (35 %), ei samaa eikä eri mieltä reilu kymmenesosa (12 %), jokseenkin eri mieltä muutama vastaaja (4 %) ja täysin eri mieltä kaksi vastaajaa kaikista 112 kysymykseen vastanneesta. Selvästikin innovatiivisuuteen tähtäävät hankkeet, jotka ovat museossa uudenlaista toimintaa, myös synnyttävät uusia toimintatapoja.

Väittämän ”Hankkeen myötä museomme yleisörakenne muuttui” kanssa lähes puolet (45 %) vastaajista ei ollut samaa eikä eri mieltä, eli ei pystynyt arvioimaan, oliko muutosta kenties tapahtunut. Jokseenkin samaa mieltä, eli että yleisörakenne ehkä muuttui, oli yli kolmasosa (36 %), jokseenkin eri mieltä, eli ei muuttunut, oli yksi kymmenesosa vastaajista (10 %). Täysin samaa mieltä eli varmoja muutoksesta oli alle kymmenesosa vastaajista (7 %) ja täysin eri mieltä eli varma, että muutosta ei ollut tapahtunut, oli yksi vastaaja kaikista 112 kysymykseen vastanneesta (1 %). Vaikka muutoksia yleisörakenteessa on vaikea pitävästi arvioida, suurempi osa vastaajista kuitenkin uskoi, että muutoksia syntyi kuin että ei syntynyt.

Hankkeen onnistumisen astetta vastaajat arvioivat suhteessa väittämään ”Museon näkökulmasta hankkeemme onnistui tavoitteissaan”. Täysin samaa mieltä oli reilusti yli puolet vastaajista (58 %), jokseenkin samaa mieltä oli yli kolmasosa (37 %), ei samaa eikä eri mieltä vain jokunen vastaaja (4 %), jokseenkin eri mieltä yksi vastaaja (1 %) ja täysin eri mieltä ei kukaan kaikista 113 kysymykseen vastanneesta. Vastausten

mukaan lähes kaikki hankkeet ovat siis olleet joko täysin tai ainakin miltei onnistuneita eli vastaajat ilmaisevat selvästi tyytyväisyyttä tavoitteisiin pääsemisessä.

Entä olisivatko hankkeille asetetut tavoitteet toteutuneet joka tapauksessa? Tätä kysyttiin väittämän ”Hankkeen tavoitteet olisivat toteutuneet jossain muodossa myös ilman avustusta” avulla. Tämän kysymyksen kohdalla voisin olettaa vastaajilla olleen jonkun verran painetta vastata, että eivät olisi toteutuneet, koska avustuksen saaminen näyttäytyy turhana jos tavoitteisiin päästäisiin ilmankin. Täysin eri mieltä oli suurin osa vastaajista (43 %), heidän mielestään tavoitteet eivät siis olisi toteutuneet ilman avustusta. Reilusti yli kolmasosa (39 %) arveli, että tavoitteisiin ei kovin hyvin olisi päästy ilman avustusta eli he olivat jokseenkin eri mieltä väittämän kanssa. Ei samaa eikä eri mieltä oli kymmenesosa vastaajista (11 %), jokseenkin samaa mieltä vielä hiukan vähemmän (6 %) ja täysin samaa mieltä pari (2 %) kaikista 113 kysymykseen vastanneesta, eli he olivat varmoja, että tavoitteet olisivat toteutuneet myös ilman avustusta.

Seuraava kysymys mittaa vastaajan käsitystä siitä, millä tasolla saavutettavuuden edistäminen yleisesti on omassa museossa. Väittämän ”Saavutettavuutta ja yhdenvertaisuutta huomioidaan kaikessa museomme toiminnassa joka tapauksessa” kanssa jokseenkin samaa mieltä oli suurin osa vastaajista (42 %). Ei samaa eikä eri mieltä oli lähes kolmasosa vastaajista (30 %). Täysin samaa mieltä eli varmoja siitä, että saavutettavuutta huomioidaan kaikessa toiminnassa, oli viidennes vastaajista (21 %). Jokseenkin eri mieltä olivat jotkut (6 %) ja varmoja siitä, että saavutettavuutta ei huomioida kaikessa toiminnassa, oli pari vastaajaa (2 %). Avustusta käyttäneissä museoissa ollaan siis melko valmiita menemään sellaisten väittämien taakse, jotka ilmaisevat vahvaa sitoutumista saavutettavuuden edistämiseen. Silloin kun vastauksissa todetaan että saavutettavuutta huomioidaan kaikessa toiminnassa ja joka tapauksessa, herää hiukan epäuskoa. Hyvä olisikin tietää, miten vastaajat ovat mieltäneet saavutettavuuden käsitteen ja mitä kriteerejä he asettavat saavutettavuuden huomioimiselle. Jatkokysymyksissä pyrittiinkin lähemmäs konkretiaa pyytämällä käytännön esimerkkejä.

Hankkeen vaikutukset museon toiminta- ja työtapoihin

Vastaajia pyydettiin tarkentamaan edellisen kohdan vastauksia ja arvioimaan hankkeen vaikutuksia museon toiminta- ja työtapoihin, mahdollisia muutoksia pyydettiin kuvailemaan. Kysymyksen taustalla on ajatus siitä, että kun hankkeissa tavoitellaan uudenlaista toimintaa, voisi olettaa, että yksi hankkeiden aikaansaama vaikutus olisi uudenlaisen tekemisen myötä syntyvät uudenlaiset tavat toimia. Etsin avoimen kysymyksen vastauksista teemoja, joiden mukaan niitä voisi ryhmitellä. Näytti siltä, että museoissa syntyneet muutokset toiminta- ja työtavoissa liittyivät useimmin tapaan, jolla hankkeessa tuotettiin palvelua joko henkilökunnan kesken tai yhteistyökumppanien kanssa:

”Museossa opittiin suunnittelemaan haluttu projekti yhteistyössä sen kohderyhmän kanssa, jota haluttiin lähestyä.”

”Pyrimme huomioimaan aikaisempaa paremmin erilaiset asiakasryhmät toiminnassamme. Olemme oppineet etsimään uusia yhteistyökumppaneita uusien ja erilaisten yleisöryhmien tavoittamiseksi.”

”Avoimemmat yhteistyötavat ja toimintakulttuuri. Parasta oli oman kunnan poikkihallinnollinen yhteistoiminta.”

”Työpajoja toteutetaan ostopalveluina ulkopuolisen palveluntuottajan kanssa usein museon tiloissa, museon hankkimilla välineillä sekä hyödyntäen museon kokoelmia ja osaamista.”

”Hankkeessa kokeiltiin esine- ja tarinalähtöistä henkilökohtaista lähestymistapaa museonäyttelyprojektissa. Positiiviset kokemukset arjen historian työstämisestä vaikuttavat edelleen työtapoihin.”

Lähes yhtä usein kuin vastaajat kertoivat muutoksista tavassa tuottaa palvelu, ovat muutokset liittyneet siihen, että hankkeen jälkeen hyödynnetään saatuja kokemuksia, esimerkiksi jonkun kohderyhmän huomioimisessa:

”Hankkeen jälkeen lapset ja lapsiperheet huomioitu erityisellä tavalla erityisesti kesänäyttelyiden aikana (talvisin työvoimaongelma).”

”Uusia toimintatapoja syntyi ehdottomasti, koulutukset selkokielen periaatteista ja näkövammaisten asiakkaiden vastaanottamisesta helpottavat periaatteiden soveltamista käytäntöön. - - - Hankkeen tavoitteet tulivat osaksi perustoimintaamme.”

”Kokeiltu mikrohistoriallinen lähestymistapa hankkeessa on johtanut myös muissa hankkeissa toimintatapojen muutoksiin. Yhteistyötä ikäihmisten kanssa suunnitellaan ja laajennetaan, yhteistyö koululaisten kanssa jatkunut uusissa hankkeissa.”

”Museon toimintaa suunnattiin tarkasti kohdennetuille ryhmille ja tätä tarkennettua yleisöjen huomioimista on jatkettu.”

Monissa vastauksissa toimintatapamuutokset liittyivät uudenlaisen yleisölle suunnatun toiminnan tai palvelun syntymiseen:

”Julkaisimme paljon tietoa, jota ei ennen ollut saatavissa. Näin olemme saavuttaneet suuremman yleisön ja asiakaspalvelumme on enemmän käytössä. Toimintamme on auennut paremmin ulospäin ja pääsemme paremmin kosketuksiin yleisön kanssa.”

”Muutos on näkynyt lähinnä siinä, miten kouluryhmien kohdalla voidaan sopia jo etukäteen opettajan kanssa, että he tutustuvat aiheeseen ennalta nettisivujen avulla. Lisäksi itse tekeminen on otettu vakituisesti osaksi koululaisten museokäyntejä.”

”- - - järjestettiin elämyksellisiä, draamallisia ja osallistavia käyntejä kohderyhmille. Aikaisemmin ko. toimintaa ei ollut.”

”Hankkeen myötä syntyi uutena toimintana varhaisnuorisolle suunnattu museon kerhotoiminta.”

Osa vastauksista oli muotoiltu siten, että toimintatapojen muutoksia kuvattiin yleisöpalvelun kehittämisen kautta:

”Toiminnallinen oppiminen lisääntyi, toimintatapojen sisällöllistä kehittämistä.”

”Yritämme vastaisuudessa palvella asiakkaita paremmin informoimalla näyttelyistä ja tapahtumista myös netin kautta.”

”Sama ryhmä kävi useita kertoja, viimeisellä kerralla vanhempien kanssa.”

”Koululaisille saatiin tarjottua ilmaiseksi asiantuntijan vetämää ohjelmaa. Yleisö saatiin osallistumaan ja keskustelemaan. Yleisöpohjaa saatiin hiukan laajennettua ja painotettua nuoremman yleisön suuntaan. Samalla rasismia vastustavaa tietoa saatiin ujutettua lapsille ymmärrettävällä tavalla. Museon esittelemä maantieteellinen alue laajeni.”

Jotkut vastaajat kuvailevat muutoksia, jotka juontavat siitä, että museossa hyödynnetään hankkeessa tuotettua materiaalia:

”Projektin yhteydessä syntyneistä teksteistä (käännöksineen) on ollut hyötyä myöhemmässä näyttelykäytössä.”

”Toteutettu kirja jaetaan 3-luokkalaisille museokäynnin yhteydessä. Se syventää käynnin yhteydessä saatua tietoa ja kokemusta sekä helpottaa niin museon henkilökunnan kuin opettajien työtä.”

”Filmi onnistui yli odotusten ja ko. materiaalia on käytetty jatkuvasti eri yhteyksissä. Filmi käännettiin myös englanniksi ja se sai myönteisen palautteen kohderyhmältä.”

Vastaajista pieni osa totesi, että muutoksia museon toimintatapoihin ei tullut hankkeen myötä. Joistain vastauksista syntyy sellainen vaikutelma, että toimintatapojen muutoksiin olisi tullut itsetarkoituksellisesti pyrkiä, jotta niitä olisi voinut syntyä.

”Tämä - - - projektimme oli jatkoa aikaisemmin aloittamallemme - - - projektillemme. Toiminta ja työtavat jo tuttuja aikaisemmista.”

”Hankkeemme ei tähdännyt muutoksiin toiminta- tai työtavoissa.”

”Museon toimintatapoja hankkeen avulla ei niinkään muutettu vaan pyrittiin saamaan vaikutuksia aikaan vanhusten laitosten arjessa.”

Muutamissa hankkeissa on luotu pohjaa, joka on johtanut, ei vain uusiin työtapoihin, vaan myös uusiin hankkeisiin ja ideoihin:

”Hanke vaikutti museon toimintatapoihin, mutta oli liian lyhyt synnyttääkseen siinä ajassa suurempaa muutosta. Onneksi saimme jatkettua samaa ajatusta toisella hankkeella, joka on vielä kesken.”

”Hankkeen tuloksena syntynyt - - - ei saanut niin suurta huomiota kuin toivoimme. Sen seurauksena kuitenkin syntyi idea - - -. Tämä on puolestaan johtanut työtapojen muutokseen.”

Muutaman hankkeen kohdalla vastaajat ovat todenneet, että esimerkiksi resurssien puute vaikeuttaa löytyneen toimintatavan ylläpitämistä:

”Hanke oli laajin päiväkotien ja koulujen kanssa järjestetty yhteistyörupeama. Kysyntää tämän kaltaiselle toiminnalle olisi todella paljon, mutta museon omien määrärahojen puitteissa tämä ei ole mahdollista.”

Jotkut vastaajat ovat kertoneet myös hankkeissa kohdatuista vaikeuksista, jotka vaikuttivat toimintatapoihin:

”Museon ulkopuolisen toimijan - - - kanssa museon yhteistyö epäonnistui; vastaavanlaista yhteistyötä ei todennäköisesti ole tulossa.”

”Tiedämme ainakin, mitä virheitä tulee välttää internet-sivuja tehdessä!!!!”

Museoiden toimintatapoihin hankkeiden myötä tulleet muutokset liittyivät usein siihen, että on otettu käyttöön uusi tapa tuottaa palvelua joko henkilökunnan kesken tai yhteistyökumppanien kanssa. Taikka siihen, että hankkeessa tullutta kokemusta hyödynnetään jatkossa esim. jonkun kohderyhmän huomioimisessa. Jotta vastauksia voisi peilata kysymykseen yhdenvertaisuuden lisääntymisestä, pitäisi keskustella siitä, minkälaisia olisivat yhdenvertaisuutta lisäävät toimintatavat museoissa. Aiemmin tämän tutkielman teoriaosuudessa kirjoitinkin seikoista, jotka voivat edesauttaa yhdenvertaisuutta ja sosiaalista inklusiota museoissa. Vastausten perusteella yhdenvertaisuuden lisääntymistä voisi olettaa tapahtuneen silloin kun hankeavustusta käyttäneissä museoissa syntyi uudenlaisen yhteistyön myötä uusia toimintatapoja.

Myös uusiin yleisöihin liittyvät muutokset tai vanhan yleisön parempi palveleminen ovat todennäköisesti tuoneet uusia mahdollisuuksia ja lisää yhdenvertaisuutta.

Mikäli museoilta odotettaisiin tietoista ennakkoluulojen purkamiseen paneutumista tai vakiintuneiden, mahdollisesti syrjivien, käytäntöjen analyysia ja uudelleenarviointia, voi olla että kaikki hankkeet eivät ainakaan kovin kattavasti edistäneet yhdenvertaisuutta. Mutta lupausta yhdenvertaisuuden lisääntymisen suuntaan kuitenkin on ollut ilmassa, kuten voisi kuvitella esimerkiksi seuraavan vastauksen pohjalta kun vastaaja on kertonut toimintatapojen muutoksesta: ”Hedelmällinen dialogi hankkeen toteuttajien ja museon henkilökunnan kesken - Hankeen myötä museo sai uudenlaisia kävijöitä, koska se ulottui tavallaan ’ulkopuolelle leirin’.”

Hankkeen vaikutukset museon yleisöön

Avoimessa kysymyksessä vastaajia pyydettiin tarkentamaan edellisiä vastauksia ja arvioimaan hankkeen vaikutuksia yleisöön sekä kuvailemaan mahdollisia muutoksia. Olen etsinyt avoimista vastauksista esiin nousevia teemoja ja ryhmitellyt vastaukset tässä siten, että runsaimmin esiintyneitä teemoja esitellään ensin ja harvinaisimmat vastaustyyppit viimeiseksi.

Useimmissa vastauksissa kerrotaan, kuinka yleisölle tarjoutuu uusia tapoja hyödyntää museotarjontaa kun hankkeissa on luotu uusia palveluja tai uutta toimintaa:

”Nuoret ja lapset ovat tärkeä kohderyhmä. Hanke on monipuolistanut nuorille suunnattua palvelutarjontaa.”

”Hankkeen tuloksena syntynyt - - - -opastus on yhä edelleen käytössä ja varsin suosittu.”

”Yleisö oli ihastunut uuteen toimintatapaan, itse toimimiseen ja draamaan eläytymiseen.”

”Verkkonäyttelyä on museon henkilökunnan yhteyksien ansiosta käytetty avoimen yliopiston ja kansanopiston opetuksessa opetusmateriaalina.

Samoja opiskelijoita kävi pitkänkin matkan takaa museovierailulla.

Näyttelyä mainostetaan edelleen museon oppimateriaalina. Ajan myötä pedagogiassektori todettiin niin tärkeäksi että museoon perustettiin sille oma toimi.”

Miltei yhtä usein kuin uusista yleisön hyödyntämisestä palvelumuodoista vastaajat kertoivat museon selvästikin saaneen uusia käyttäjiä tai kävijöitä:

”Hankkeilla on ollut mahdollisuus laajentaa yleisöpohjaa.”

”Sivuja on käytetty paljon. Aiemmat tekemämme verkko-ohjelmat ovat olleet aiheeltaan enemmän paikallisia, vaikka tietysti aina verkossa ollessa mahdollisesti laajemminkin käytössä. Oletus (ja tietoakin on) on, että tämän ohjelman käyttäjät ovat eri puolilta maata.”

”Koululaisryhmiä vieraili museossa aikaisempaa enemmän. Nuorten kävijöiden osuus kokonaiskävijämäärästä kasvoi.”

”Ajoittain kun tiedotetaan erityisprojektista tai tiedotetaan kampanjanomaisesti käy enemmän vammaisia ja maahanmuuttajia.”

Monet niistä vastaajista, jotka eivät suoraan viitanneet uusiin yleisöihin, kertoivat kuitenkin museon hyödyntämisen olevan yleisölle aiempaa helpompaa:

”Opettajien on helpompi suunnitella museossa toteutettavia opintokokonaisuuksia nettisivujen avulla.”

”Oppilaat saavat museokäynnin yhteydessä omakseen kirjan - - - Oppilaat pystyvät omatoimisemmin tutustumaan alueeseen.”

”Luonnollisesti esim. liikuntarajoitteiset kävijät ovat tyytyväisiä, kun - - - museoon voi tulla ja siellä viihtyä vaivattomasti.”

”Maahanmuuttajaryhmät (koulujen Ma-Mu -luokat) vierailevat säännöllisesti museossa. Heille tarjotaan mahdollisuus selkokielisiin opastuksiin.”

”Ikä-ihmiset ovat kiitelleet saavutettavuuden paranemista. - - - ”

Monet vastaajat viittasivat yleisön lisääntyneisiin odotuksiin ja kysynnän kasvuun:

”Lapsiperheet osaavat jo odottaa erityisopastuksiamme ja työpajojamme, kysyntä on kasvanut.”

”Våra besökare har lärt sig att ställa högre krav på det programutbud vi erbjuder dem. - - -”

”Yleisö on tottunut - - - odottamaan museon näyttelyiltä suuria, elämyksellisyyden ja vahvan kokemuksen toiveet ovat suuria. Myös yhteisöllisyys, kaikkien kävijöiden tasa-arvoinen osallistuminen on yhä vaan vahvempi oletusarvo museon ryhmäkävijöillä.”

”Yleisöihin liittyvät muutokset ovat hitaita, mutta nyt jo selvästi näkyvissä. - - - työpajapalveluiden kysyntä ylittää jo nyt museon mahdollisuudet tuottaa palveluja, vaikka kokonaisvolyymi on ratkaisevasti toinen kuin 2000-luvun alussa.”

Useat vastaajat totesivat, että ei oikein ole mahdollista arvioida muutoksia yleisön määrässä tai rakenteessa:

”- - - Hanke on tällä hetkellä pilotointivaiheessa. - - -”

”En osaa arvioida onko esim. vammaisjärjestöistä ollut enemmän kävijöitä hankkeen jälkeen, mutta olemme saaneet ainakin jonkin verran näkyvyyttä hankkeeseen liittyen.”

”Yleisörakenteen muutosta suhteessa juuri hankkeeseen vaikea arvioida, hanke liittyi museon toimintaympäristön muutenkin radikaaliin muutokseen.”

Joidenkin vastaajien vastauksissa hankkeen vaikutukset suhteessa yleisöön liitettiin museokuvan muuttumiseen:

”- - - Olemme pyrkineet kasvattamaan nuorten osuutta museon yleisöpohjassa ja tämä hanke oli omiaan vahvistamaan tätä. - - - työpajojen tuotokset olivat nähtävillä museossa kuukauden ajan, joten osallisina olleet lapset ja nuoret voivat ylpeydellä esittää tuotoksia lähipiirilleen. Tällaisten toimintojen kautta vahvistuu myös käsite ’meidän museo’.”

”- - - Hankkeen vaikutuksia on tässä vaiheessa vaikea nähdä kokonaan, koska tuloksia ei ole vielä julkistettu museokentälle. Hanke johti kuitenkin uuteen ja loi museolle uudenlaista profiilia.”

”vaikeasti lähestyttävä asia, toiseus, muuttui ymmärrettävämmäksi - kulttuurisesti vastuullinen turismi nousi keskustelun aiheeksi - muutos museokäsityksessä: museot mahdollisina paikkoina tunteille ja niiden purkamiselle.”

Osa vastaajista totesi, että muutosta yleisössä ei hankkeen myötä tapahtunut joko liittyen tiettyyn kohdeyleisöön tai yleisesti:

”Yleisön suhteen itse hankkeella ei ollut suurta vaikutusta, koska se ei tuonut uutta yleisöä.”

”Työttömien osalta hankkeesta ei saatu paljon hyötyä, ilmeisesti tarjontamme ei kohtaa työttömien arvomaailmaa laajassa mitassa. - - - ”

Jotkut vastaajat kertovat hankkeen vaikutuksen näkyneen erityisesti jonkun tietyn osayleisön kohdalla:

”Hanke vaikutti lähinnä vain maahanmuuttajalapsiin ja heidän vanhempiansa ja ehkä jonkin verran museon hlökuntaan.”

”Harrastajataiteilijat ja maahanmuuttajataiteilijat ovat olleet aktiivisempia asiakkaita. Kynnys tulla museoon on madaltunut esim. pitkäaikaistyöttömiä näkyy avajaisissa ja muissa yleisötöilaisuuksissa.”

”Utställningen visade sig vara mycket viktig för skolelever och personer som vårdar synskadade speciellt för att öka förståelsen för hur det är att vara synskadad i dagens samhälle.”

Museot siis raportoivat museotarjonnan tulleen yleisön kannalta monin tavoin mahdollisemmaksi käyttää, kiinnostavammaksi, antoisammaksi, helpommaksi jne. Tämän myötä myös tavoitettiin uusia yleisöjä ja monenlaisia yleisöjä. Uskonkin, että monet yleisöt ovat hankkeiden myötä saaneet paljon aiempaa suurempaa hyötyä ja iloa museoista. Se on olennainen asia myös yhdenvertaisuuden kannalta.

Yhdenvertaisuuden edistämisen näkökulmasta tärkeää olisi myös museoiden oma analyysi ja arvioinnin tekeminen sen suhteen kuinka pitkälle hankkeissa edistettiin.

Eräässä vastauksessa todettiin: ”Työttömien osalta hankkeesta ei saatu paljon hyötyä, ilmeisesti tarjontamme ei kohtaa työttömien arvomaailmaa laajassa mitassa.” Kyseinen

huomio on arvokas; se voi toimia lähtökohtana laajemmalle ja syvemmälle itsearvioinnille, yhteistyön kehittämiseksi ja siten vähitellen toiminnan kehittämiseksi yhdenvertaisemmaksi.

Laitteiden ja varusteiden hankinta

Kyselyyn vastanneista huomattava osa (43 %) kertoi, että hankkeen toteuttamisen myötä tehtiin laite- tai varustehankintoja. Tämä on voitu tehdä myös hankkeen omarahoitusosuudesta. Usein hankittiin digitaalisia laitteita kuten kameroita, ATK-laitteita, av-laitteita, dvd-, cd- ja mp3-soittimia. Myös näyttelyrakenteisiin oli sijoitettu ja hankittu näyttelytekniisiä laitteita kuten valaisimia. Näyttelyihin oli myös hankittu välineistöä ja rekvisiittaa kuten museokodin kalustusta ja vaatetusta sekä kosketeltavia esineitä. Opetus- ja työpajamateriaalia oli hankittu kuten em. tekniisiä välineitä, pienoislaboratorio, työvälineitä kuten kokoontaitettavat nypläyspöydät ja esimerkiksi opettajan puku, laukku, käsinukkeja ja essuja. Museoiden käyttöön oli myös hankittu yleisöä hyödyttämään suurennuslaseja, taskulamppuja ja kuulokojeen käyttäjiä palvelevia induktiosilmukoita. Näkövammaisia ajatellen oli teetetty kohokarttoja ja pistekirjoitustekstejä.

Yllätyksiä ja haasteita

Kyselyssä kysyttiin mitä yllätyksiä hanketta toteutettaessa tuli eteen ja mihin hankkeiden toteuttajat eivät olleet osanneet varautua? Tämän kysymyksen toivottiin avaavan näkökulmaa siihen, mikä mahdollisesti oli osoittautunut haasteelliseksi museoille. Näin asetettuna kysymys myös antoi tilaa esitellä myönteisinä koettuja yllätyksiä.

Vaikka moni vastasi, että yllätyksiä ei tullut, oli suurelle osalle vastaajia haasteeksi muodostunut hankkeen vaativuus monin eri tavoin. Yllätyksiä tai hankaluuksia aiheutti esimerkiksi suuri työmäärä, aikataulutuksen ongelmat, hankkeen kalleus, suuri osaamisen tarve, henkilöstön vaihtuvuus ja suhteet yhteistyötahoihin:

”Henkilöresursseja olisi tarvittu enemmän. Normaali työaika ei riittänyt, sillä hankkeen suunnittelun ja toteutuksen lisäksi oli muita omaan toimeen liittyviä tehtäviä.”

"Useamman tekijän yhteistyössä aikataulutusta ja siinä pysyminen välillä vaikeaa."

" - - - tekninen toteutus odottamattoman hidasta ja kallista, liian suurista alkutavoitteista oli pakko tinkiä."

"Hanke alkoi varsinaisen viranhaltijan äitiysloman aikana ja hän tuli takaisin työhönsä projektin ollessa täysin keskeneräinen. Sisältötuotantoon menee AINA enemmän aikaa kuin alunperin kuvitellaan."

"Organisaation sisäisen päätöksenteon viivytykset yllättivät."

"Yhteistyö museon ulkopuolisen kumppanin kanssa ei ollut ihan mutkatonta."

Melko usein vastaajien on ollut vaikea ennakoida hankkeessa tehtyjen ratkaisujen toimivuutta käytännössä. Esimerkiksi teknisten laitteiden toimiminen on aiheuttanut epävarmuutta. Yhdessä hankkeessa suunniteltu yleisön kulkeminen tilassa ei käytännössä sujunutkaan odotetulla tavalla, toisessa hankkeessa etäisyys yhteistyötahona toimineeseen museoon aiheutti hieman ongelmia toiminnalle ja kolmannessa museon esineistön välitön sitominen tapahtumiin oli arveltua vaikeampaa.

Joissakin hankkeissa kohdattiin ennakkoluuloisuutta oman henkilökunnan keskuudessa tai sitten oli vaikeuksia tavoittaa ja aktivoida kohderyhmää tai yhteistyökumppania:

"Talon sisällä ilmeni uuden toiminnan vastustusta."

"Kaikki [henkilökunta] eivät kuitenkaan sitoutuneet koulutukseen vaan "luistivat" vedoten kiireisiin ja "oikeisiin töihin". Yllättävää oli myös joidenkin vammaisten reaktioiden voimakkuus, mikä saattoi tuntua hyökkäävältä ja pelottavalta joidenkin henkilöiden mielestä."

"- - - Venäjänkielisiä lapsia oli yllättävän vaikeaa saada mukaan, eli yhteyksiä tämäntyyppisiin ryhmiin tulisi kehittää."

"Sosiaali- ja terveysalan jähmeys "taide ja terveys" -yhteistyössä."

"Maahanmuuttaja-aikuisten tavoittaminen osoittautui hankalaksi - - -"

"- - - kaupungin kouluviraston ja päiväkotiviraston ennakkoluuloisuus."

"Oppilaiden into, kun ei tehty mitään esittäväää ja 'kaunista' kontrastina opettajien kommenttiin, että mitä tämä oikein on. - - -"

Hankkeiden myötä on kuitenkin saatettu kokea myös myönteistä asenteiden sulamista: "Suhtautuminen draamaan opetusmenetelmänä ja sen toteuttamismahdollisuuksiin museossa oli aluksi hieman varauksellinen. Hankkeen edetessä suhtautuminen muuttui myönteiseksi; draama on oivallinen museokasvatuksen muoto muiden opetusmateriaalien sekä perinteisten opastusten ohella." Joskus kitkalta on onnistuttu välttymään kokonaan: "Suuria yllätyksiä ei tullut, koska asioita pohdittiin ja suunniteltiin ryhmissä ulkopuolisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Itse asiassa tapahtumien joustava sujuminen hieman yllätti."

Pieniä hyviä yllätyksiä vastaajat ovat kirjanneet kuten että pistekirjoituksen teettäminen oli varsin edullista ja että tekemisen myötä kävi ilmi, että lasten joukosta nousee esiin näyttelijälahjakkuuksia. Myönteisenä yllätyksenä monessa hankkeessa tuli se, että hanke otettiin innokkaasti vastaan, sille oli ollut ”tilausta”:

”Positiivinen yllätys oli nähdä, että tämántapaista hanketta oli kaivattu. Yllätys oli jossain määrin se, että aihe paisui kun projekti eteni ja, kuten usein tapahtuu, sai huomata olevansa loputtoman tietolähteen äärellä.”

”Vanhempien todella innostunut mukana olo. Esimerkiksi kouluun oppilaiden kodeista tuomista esineistä saama näyttely laajeni niin, että jouduttiin vuokraamaan vitriinejä.”

”Siihen, että jokainen oppilaitos - - - olisi halunnut käydä kanssamme läpi saman projektin - - - ”

Uutta ja innovatiivista

Kyselyn kohteena oleva avustus on nimensä mukaisesti suunnattu museoiden innovatiivisiin hankkeisiin. Kyselyssä vastaajia pyydettiin kertomaan mikä heidän mielestään heidän omassa hankkeessaan oli innovatiivista, uutta luovaa. Ylivoimaisesti suurimmassa osassa vastauksia viitattiin uusiin työtapoihin ja menetelmiin, joita museoissa oli otettu käyttöön. Hankkeissa museohenkilökunnalle tarjoutui tilaisuus oppia uutta prosessin myötä ja yleisölle pystyttiin tarjoamaan jotain uudenlaista:

”Uusien opetusmenetelmien hyödyntäminen ja kehittäminen. Museohenkilökunnan ammatillinen kasvaminen.”

”Meille käytännön työssä tärkeää ja innovatiivista olivat monet erilaiset opetusmenetelmät, toimintamallit, joita pääsimme hankkeessa kokeilemaan koululaisten kanssa. Kokemusten pohjalta voimme kehittää vielä toimivampia menetelmiä. Innovatiivista oli myös verkkolehti/blogi, joka syntyi hankkeen aikana.”

”Perusnäyttelyssä ei oltu aikaisemmin otettu huomioon esteettömyyden vaatimuksia tarvittavalla tavalla. Talon sisäisesti ajatellen kaikki hankkeeseen liittyvä oli innovatiivista; jo se että asioista pystyttiin puhumaan, oli hienoa. Tästä lähtien pyrimme ottamaan tulevissa näyttelyissä huomioon oppimiamme asioita.”

”Museon kasvatuksellisen toiminnan jalkautuminen museon seinien ulkopuolelle oli museossamme uudella tavalla toteutettua ja sai hyvän vastaanoton. - - -”

”Elämyksellisyys, jota on ollut vähän aiemmin. Se toi myös vahvan pohjan tuleville elämyksellisyyteen pohjautuville hankkeille.”

Monissa vastauksissa innovatiivisuus liittyi sellaiseen hankkeessa kehitettyyn toimintaan tai tarjonnan sovellukseen, jossa oli yhdistelty osatekijöitä eri lailla kuin aiemmin kyseisen museon toiminnassa:

”Lukemalla, näkemällä ja itse tekemällä tapahtuvan oppimisen yhdistäminen.”

”- - - koulukäsitöihin liittyvän muistitiedon ja valokuvien kokoaminen netin avulla museon kokoelmiin sekä opettajilta että oppilailta.”

”Eri alojen toimijoiden välinen yhteistyö ja eri tieteen- ja taiteenalojen hyödyntäminen projektissa ts. poikkitieteellisyyden määrä ja laatu.”

”Taiteen perinteisten rajojen ylittäminen: esittelimme kuvailmaisua terapeuttisesta, terveyden näkökulmasta, ei vain laadukkaita taideteoksia.”

”Viittomakieli otettiin lasten teemapäivän ohjelmaan alleviivaamatta erikseen sitä. Ohjelma oli aivan sama kuuleville ja kuulovammaisille. Esityksestä vastasivat viittomakieliset oppilaat. Eleillä tuotettu esitys avautui samalla tasolla koko yleisölle.”

”forumteatteri, vuorovaikutteisuus, provosoivuus - teatterin yhdistäminen museon kokoelmaesineisiin - liikkuminen ryhmänä museotilassa osana näytelmää”

”Opetussivut, jotka soveltuvat sekä taidemuseoon että kulttuurihistorialliseen museoon.”

Monesti uutuus hankkeissa on liittynyt siihen, että museo on valinnut uuden kohdeyleisön, jota on haluttu lähestyä. Joillekin museoille lasten huomioiminen erityisesti on ollut uutta, jotkut museot ovat valinneet hankkeen kumppaneiksi tai kohderyhmiksi jonkun nk. erityisryhmän esimerkiksi etnisyyden tai vammaisuuden perusteella. Aina kohteen uutuus ei ole liittynyt museoiden yleisöihin vaan kulttuuriperinnön tallentamiseen esimerkiksi kun hankkeessa on tehty tutkimusta, tallennusta ja tiedon jakamista aiemmin vähäisellä huomiolla olleesta materiaalista: ”Koska itsenäisen - - - museon perustaminen ei tällä hetkellä ole tarkoituksenmukaista, saatiin hankkeen avulla aloitettua tämän alueen tietojen tallentaminen ja tiedonvälitys hyvin laaja-alaisesti ja helposti saavutettavasti” tai ”Alalla ei ole aikaisemmin tehty kattavia tutkimuksia. Tämä hanke kunnioitti - - - yhtä ammattikuntaa uudella tavalla.”

Monien hankkeiden uutuusarvo liittyi uudenlaiseen yhteistyöhön, jossa joko kumppanit olivat uusia tai sitten tehtiin vanhojen kumppanien kanssa työtä uudella tavalla:

”Useamman kunnan museon yhteistyöllä onnistui hanke, joka yksittäisten museoitten olisi ollut mahdotonta toteuttaa. Mukana olleiden museoiden kohdalla oli kyseessä uudenlaisesta palvelusta. Kouluille ei aiemmin ollut laajempia opetuspaketteja.”

”Yhteistyö yliopiston ja - - - maakuntamuseon kanssa.

”Innovativt var också det att utställningen planerades av en grupp folkloristik studerande.”

”Paikallisella tasolla yhteistyö maahanmuuttajien kerhonvetäjien kanssa.”

”monikerroksellinen toteutustapa: - valmistusvaiheessa suora kontakti paikallisväestöön - yhteiskunnallisen merkityksen tiedostaminen alusta lähtien hankkeessa, mikä molemmissa herätti tiedotusvälineet seuraamaan hankkeen valmistusprosessia ja kiinnostus jatkui pitkälle näyttelyjen jälkeenkin - ainutkertaisten julkaisujen toteuttaminen - monipuolinen yhteistyö on raskasta, mutta palkitsevaa”

”Hanke oli koulukeskeinen eli emme yrittäneet arvailla, mitä koulut mahdollisesti haluaisivat - - - tehdä vaan annoimme opettajille vapaat kädet rakentaa ohjelma, mitä he kouluineen haluaisivat [museossa] tehdä.”

Se, että yleisö osallistui itse aktiivisesti tekemällä ja toimimalla, oli poimittavissa vastauksista yhdeksi yhteiseksi nimittäjäksi sille, mitä museot pitivät innovatiivisena. Innovatiivisuutta hankkeissa ilmensi myös se, että lyhytkestoisesta hankerahoituksesta huolimatta jotkut halusivat viedä valitun näkökulman kokonaisvaltaisesti ja pysyvästi museon toimintaan. Tästä esimerkkinä se, että jossain museossa näkövammaisille suunnattu näyttely tehtiin pysyväksi osaksi perusnäyttelyä tai kuten yksi vastaaja kuvailee: ”[Innovatiivista oli] Se, että monikulttuurisuutta ei lähdetty edistämään irrallisena projektina vaan osana museon normaalia toimintaa ja viemällä monikulttuurisuuden näkökulmia mm. kokoelmapoliittiseen ajatteluun.” Useissa hankkeissa innovatiivisena nähtiin, että toimintaa vietiin ulos museosta, esimerkiksi työpajoja pidettiin muualla kuin museon tiloissa. Muita uusia näkökulmia oli esimerkiksi, että otetaan museoon töihin maahanmuuttaja tai vammainen ihminen, jolloin vähemmistönäkökulma tulee luontevasti ja vauhdilla työhön mukaan.

Museot ovat siis omasta näkökulmastaan olleet innovatiivisia monin erin tavoin. Ne ovat ottaneet käyttöön uusia menetelmiä, kehittäneet sellaisia uusia (toiminta)sovelluksia, joissa osaset yhdistyvät uudella tavalla, huomioineet uusia kohdeyleisöjä ja tehneet uutta yhteistyötä. Ne ovat myös kannustaneet yleisöä toiminnallisuuteen ja itse tekemiseen, pyrkineet ottamaan edistyksellisen näkökulman kokonaisvaltaisesti museon toimintaan sekä vieneet museon toimintaa ulos museosta. Hankerahoitusta jakavassa Museovirastossa on suhtauduttu väljästi siihen, mitä hankkeiden innovatiivisuudelta odotetaan. Jo vakiintunutta toimintaa ei ole haluttu tällä määrärahalla rahoittaa vaan kannustaa museoita kehittämään uudenlaisia toimintoja. Käsittelen hankerahoituksen innovatiivisuus-teemaa myös tuonnempana kootessani huomioita kehittämisehdotuksiksi.

Mitä mieltä avustuksesta?

Kun kyselyssä kysyttiin, miten hyvin kyseinen avustus vastaajan mielestä palvelee museoita ja miten avustuskäytäntöä voisi kehittää, ainakin kolme neljäsosaa vastaajista ilmaisi selvää tyytyväisyyttä hankeavustukseen. Vastaajien myönteisyyteen lisäävästi vaikuttava tekijä voi olla, että kysely suunnattiin avustusta saaneille museoille. Moni vastaaja tyytyi vain toteamaan, että avustus toimii nykyisellään hyvin. Hiukan monisanaisemmin joku vastasi: ”Hyvin. Kekseliäisyydellä ei ole rajoja” tai ”Avustus palvelee hyvin. Tämäntapaiset hankkeet, jotka saa räätälöidä juuri sellaisiksi, kuin tiedetään mitä ihmiset ovat kaivanneet, auttavat saamaan kontaktin yleisöön”.

Enemmän kuin kolmasosa vastaajista painotti sitä, että avustus on hyvin olennainen, sillä ilman avustusta ei kyseistä toimintaa olisi toteutettu: ”Juuri tämän tyyppisiä avustusmahdollisuuksia museot tarvitsevat perusmuseotyön tukemisen vuoksi, koska resurssit kehittämistyöhön ovat todella niukat”. Osa avustuksen välttämättömyyttä tähdentäneistä ilmaisi tarkemmin, mihin käyttöön hankerahoitus on erityisen tervetullutta:

” - - - Muuten emme saisi hyviä ammattitaitoisia vetäjiä ja luennoitsijoita muualta. Paikkakunnalla ei ole.”

” - - - Hieman uutta laitetekniikkaa, jota muuten liki mahdoton hankkia.”

” - - - Palvelujen ostomahdollisuus on tärkeä.”

” - - - Ammattitaiteilijoiden ja esiintyjien käyttäminen osana projektia luo uusia innovatiivisia toiminta-tapoja, joita voi projektin päätyttyä jatkaa pienemmällä volyymillä.”

”Mahdollistaa ulkopuolisen projektihenkilökunnan palkkaamisen, kun oman henkilökunnan aika ei riitä kaikkeen.”

Hankeavustusta saaneet siis pitivät laajasti lisäresurssia välttämättömänä hankkeensa toteutumiselle, mutta eivät kuitenkaan aivan kaikki: ”Avustuksella on kohtuullisen suuri, mutta ei millään lailla ratkaiseva merkitys”, vastasi joku.

Usein vastaajat painottivat sitä, että avustus mahdollistaa kokeilevan toiminnan:

”Avustus kannustaa suunnittelemaan uutta.”

”Erittäin hyvin: hankkeen myötä mahdollista tehdä kokeellisia yrityksiä, joihin muuten ei olisi mahdollisuutta: näiden kautta avautuu uusia toimintamalleja, mahdollisesti uusia projekteja. Museon toiminta elävöityy, aktivoituu ja pysyy ajankohtaisena.”

”Avustuksen avulla voidaan ryhtyä toteuttamaan hyviä hankkeita, jotka muuten jäisivät 'hullun idean' asteelle tai toteutuisivat vain osittain. Projekti saa avustuksesta myös lisää painoarvoa.”

”Innovatiivinen avustus on tärkeä toiminnalle nimenomaan siksi, että se mahdollistaa uudenlaisten ideoiden ja hankkeiden kokeilun. Parhaista kokeiluista ja hyväksi havaituista käytännöistä voidaan sitten kehittää pysyvämpää tarjontaa ja toimintaa.”

Vastaajilta saatiin runsaasti kehittämisehdotuksia avustukseen liittyen. Ehdotukset kohdistuivat kyseisen avustuksen määrään, hakemisajankohtaan, hankkeiden keston, hankeavustuksen suuntaamiseen sekä toteutetuista hankkeista saatavilla olevaan tietoon.

Usein vastaajat mainitsivat avustuksina jaettujen summien olevan pieniä ja toivoivat lisää määrärahoja. Yksi vastaaja totesi ongelmaksi sen, että hankeavustusta ei yleensä myönnetä koko haettua summaa ja se vaikeuttaa hankkeen läpiviemistä.

Hankerahoituksen ajallisesta kestosta vastaajat totesivat, että rahoituksen jatkuvuus tai pidempi kesto auttaisi siihen, etteivät projektit jäisi irrallisiksi. ”- - - Hyvää se, että [avustus on] suunnattu nimenomaan toiminnan kehittämiseen, innovatiivisiin hankkeisiin. Toisaalta kuten aina hankkeissa, ilman jatkorahoitusta hankkeiden vaikutukset voivat jäädä vähäisiksi käytännön toiminnassa.” Yksi vastaajista kysyi, että voitaisiinko myöntää useamman vuoden avustuksia pitkäkestoisiin innovatiivisiin hankkeisiin: ”Esim. kolmivuotisella avustuksella turvattaisiin (omavastuun lisäksi) innovatiivisen kehittämishankkeen loppuun saattaminen.” Yksi vastaajista ideoi, että avustuksia tulisi myöntää vain muutamalle laajalle hyvin valmistellulle hankkeelle ja valvoa niitä EU-hankkeiden tapaan. Keskustelua voisikin käydä siitä, onko parempi jakaa paljon pieniä avustuksia vai kannattaisiko rahoittaa vain muutamaa isoa hanketta. Yhdenvertaisuuden lisäämisen näkökulmasta merkityksellisiä positiivisia vaikutuksia voidaan saada aikaan myös pienehköillä lisäresursseilla. Olettaisin myös, että museoissa herättää enemmän aktiivisuutta ja niille on palkitsevampaa, mikäli todennäköisyys saada rahoitusta on suurehko.

Aika monille vastaajille oli tuottanut tuskaa aikataulutuksen sikäli, että tieto avustuspäätöksistä tulee samana vuonna keväällä kun avustus on käytettävä vuoden loppuun mennessä (ellei museoista riippumattomista syistä hanke viivästy, jolloin voi hakea jatkoaikaa). Yksi vastaaja toivoo, että ulkopuolinen rahoitus seuraavalle vuodelle

olisi jo talousarviontekovaiheessa selvillä. Toinen vastaaja ehdottaa rahan käyttöajan pidennystä perustellen sitä seuraavasti: ”Avustuksesta saisi paremmin hyödyn irti, jos sen käytön voisi ajoittaa esim. kahdelle kalenterivuodelle nykyisen vajaan yhden asemesta. Päätöksethän tulevat nyt vasta maaliskuussa, kesälomakausi hidastaa toimintaa ja muutenkin vähäisen henkilökunnan resurssien käytettävyyttä. Kevääksi ja kesäksi sopivia tapahtumia ei ehdi suunnitella tarpeeksi hyvin eikä varsinkaan tiedottaa niistä, myös toteutuksen laatu kärsii liian kireästä aikataulusta. Siksi hankkeen rahoituksen tulisi voida jatkua vähintään seuraavaan kesään asti, mieluiten seuraavan vuoden loppuun asti.”

Hankeavustuksen hakemisen ja raportoinnin mallia kommentoitiin vain vähän. Parissa vastauksessa kiitettiin, että hankkeen toteuttaminen ei vaadi suurta byrokratiaa vaan mahdollistaa keskittymisen itse hankkeen prosessiin sekä tuloksiin ja toisaalta yhdessä vastauksessa toivottiin tilityksiä helpommiksi. Joku vastaaja viittasi siihen, että tällaisen avustuksen hyödyntämisessä auttaa tottumus projektitoimintaan: ”Museomme on hallintorakenteeltaan kevyt, henkilökunta on nuorta ja olemme tottuneet projektitoimintaan. Voin kuvitella, että toisenlaisissa organisaatioissa avustuksen hyödyntäminen voi olla hankalampaa.”

Joidenkin vastaajien kohdalla muuttunut hallinnollinen tilanne on johtanut siihen, että avustusta ei enää voi hakea tai avustuksen saaminen on vaikeutunut. Tosin joku vastaaja on erehtynyt tulkitsemaan, että museo ei voisi hakea avustusta innovatiivisiin hankkeisiin, vaikka nimenomaan avustus on suunnattu valtiosuutta saaville museoille. ”Kuulumme nykyään valtiosuuspiiriin, eikä museo voi saada näitä avustuksia enää.” Toinen vastaaja kertoo, että museot, jotka ovat hallinnollisesti yhdistyneet kärsivät, koska ne katsotaan yhdeksi museoksi, eikä sama museo voi saada avustusta kahteen eri hankkeeseen.

Sitä miten avustus on suunnattu eli minkälaisiin hankkeisiin avustusta voi hakea, kritisoitiin joissain vastauksissa. Innovatiivisuuteen suuntaaminen sai laajaa kannatusta. Parissa vastauksessa muistutettiin kuitenkin, että innovatiivisuuden rahoittaminen ei ole kaikki kaikessa. ”Tavallisempiin” hankkeisiin kuten näyttelyihin ja kouluyhteistyöhön toivottiin avustuksia, koska ”ei ole aina helppoa keksiä niitä innovatiivisia ideoita” ja lisärahoitusta kaivattiin myös perustoimintojen ylläpitämiseen kuten kokoelmatyöhön.

Erillisrahoitusta toivottiin esimerkiksi laitehankintoihin: ”Nykyiset tietotekniikkaan liittyvät hankkeet edellyttävät ajanmukaisia laitteita, jotta niitä voi todella toteuttaa. Laitehankintoihin tulisi saada erillisrahoitusta.”

Jos vaikka innovatiivisuutta kannatettiin niin jotkut vastaajista kyseenalaistavat sen, mitä avustuksia jaettaessa pidetään innovatiivisena. Yhden vastaajan mielestä olisi hyödyllistä saada hakuperusteista enemmän tietoa. Yksi vastaaja kokee, että avustuksia jaetaan samoina vuosina hyvin samantapaisille ”muodissa oleville” hankkeille. Vastaaja arvelee, että jos ei ole muodissa mukana, ei saa avustusta hyvillä innovatiivisille hankkeille. Näin ollen vastaaja peräänkuuluttaa: ”Luovuus kunniaan eikä vain oikeiden sanojen/käsitteiden viljely!”

Samoilla linjoilla on vastaaja, joka pitää ongelmallisena sitä, miten avustus on suunnattu (ensisijaisesti hankkeille, jotka tähtäävät museoiden saavutettavuuden kehittämiseen, monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämiseen ja kulttuuriperintökasvatukseen). Vastaaja vierastaa saavutettavuus-käsitettä ja toteaa sen olevan teoreettisesti tarkastellen löysä. ”Pitäisin kaikin puolin järkevänä, että innovatiivisten avustusten rajaamisesta hakuehdoissa luovuttaisiin ja rahoitusta suunnattaisiin laveasti sellaisiin hankkeisiin, jotka katsotaan olevan innovatiivisia ja/tai muutoin museopoliittisesti suotavia. Saavutettavuus voi olla yksi teema, mutta sitä ei pitäisi käyttää hakukriteerinä. Nyt määrärahan suuntaaminen tuntuu lähtevän siitä filosofisesta lähtökohdasta, että rahoituksen myöntäjillä on jo valmiina se tieto, mikä on innovatiivista ja rahoitusta saavat ne, jotka osuvat tätä käsitystä lähelle. Pitäisi ennemmin lähteä niin, että museot hakevat rahaa hankkeisiin, jotka ovat heidän mielestään innovatiivisia ja rahoittaja arvioi hankkeet rahaa jakaessaan. Näin tuetaan todellista innovatiivisuutta ja sellaisia uusia ideoita, joita ei ole aiemmin vielä keksitty.” Vastaaja siis suosittelisi, että avustusta suunnattaisiin innovatiivisiin hankkeisiin, mutta ei rajattaisi avustuksen teemoja sen enempää.

Hiukan vastakkaisesti edellisen vastaajan kanssa yksi vastaajista viittaa mahdollisuuteen ohjata museotointa avustuksen suuntaamisella: ”Avustuksen rajaaminen aika ajoittain tiettyihin teemoihin tai aihealueisiin tai eri toimintoja tai ryhmiä koskevaksi toisi mahdollisuuden ohjata valtakunnan tasolla museotyötä haluttuun suuntaan. Ohjailu ei saa olla liian tempovaa, koska uudet ideat kääntävät suuntaa

hitaasti, vaikka kuinka muuhun uskoisimme tai toivoisimme.” Yksi vastaaja puolestaan tuo esille toiveen, että nyt jaetun kaltaisia, ehkä etenkin saavutettavuuteen suunnattuja, avustuksia tulee olla: ”Vi vill i högre grad att man kan få bidrag för att öka tillgängligheten för alla slags grupper med specialbehov och funktionshinder i vårt samhälle.”

Useat vastaajat toivoivat saavansa enemmän tietoa hankkeista, joita on avustettu. Joku ehdotti, että esimerkiksi museopäivillä esiteltäisiin hankkeita ja toinen totesi: ”Muiden museoiden hyvistä käytännöistä ja toteutuksista olisi kiva kuulla jatkossa. Monesti hankkeet ovat kopioituja muiden museoiden hyvistä hankkeista. Ne ovat vaan ’uusia’ omissa museoissaan.”

Yhteenvedon voisi todeta, että vastaajat viittasivat paljolti siihen, että kokeellisuus, toiminnan elävyys ja kehittäminen mahdollistuvat museoissa avustuksen myötä. Avustukseen ollaan laajalti tyytyväisiä lukuun ottamatta aikataulullisia kysymyksiä. Joitain avustuksen teemoja koskevia kehittämissuhteita ja kritiikkiä tuli esille. Koska kehittämissuhteet ovat tärkeitä avustuksen tulevaisuuden kannalta, käsittelen jäljempänä arviointiosiossa avustuskäytäntöjen kehittämistä omana kokonaisuutenaan.

6.5. Tyypillinen avustusta käyttänyt museo ja tyypillinen hanke

Kyselyyn saatujen vastausten perusteella on hahmoteltavissa tyypillinen hankeavustusta käyttänyt museo ja tyypillinen hanke. Eniten esiintyneiden vastausten pohjalta piiryy esiin tyypillinen tapaus, joka on kulttuurihistoriallinen pieni museo Länsi-Suomen läänissä. Toteutusvastuuta hankkeesta kantoi amanuenssi museonjohtajan kanssa. Hankkeen kohderyhmäksi oli valittu koululaiset. Hankkeessa tavoiteltiin oppimista ja tiedon jakamista.

Hankerahoituksen teemoista museossa painotettiin kulttuuriperintökasvatusta. Museon saavutettavuuden kehittämisessä suuntauduttiin oppimisen aktivoimiseen valitun kohderyhmän kohdalla. Hankkeessa pyrittiin yleisön yhdenvertaiseen kohteluun ikään liittyvin perustein. Yhdenvertaisuutta tavoiteltiin muuntamalla ja kehittämällä opastuksia ja näyttelyitä valitun kohderyhmän tarpeiden mukaisiksi. Yhteistyötä rahoitetussa

hankkeessa tehtiin eniten kunnallisten toimijoiden kanssa. Yhteistyötä oli ollut jo ennen hanketta ja myöskin edelleen hankkeen päätyttyä.

Museossa syntyi hankkeen toteuttamisen myötä uusia toimintamalleja, jotka liittyivät tapaan, jolla hankkeessa tuotettiin palvelua. Museossa ei pystytä arvioimaan tapahtuiko yleisörakenteessa muutosta, mutta yleisölle tarjoutui uusia tapoja hyödyntää museotarjontaa.

Museon näkökulmasta hanke onnistui tavoitteissaan eivätkä hankkeelle asetetut tavoitteet olisi toteutuneet ilman saatua avustusta. Kuitenkin saavutettavuutta ja yhdenvertaisuutta huomioidaan kaikessa museon toiminnassa joka tapauksessa.

Hankkeen toteuttamisen myötä avustusrahoilla tehtiin laite- tai varustehankintoja, nimittäin ostettiin digitaalisia laitteita. Yllätyksenä hankkeessa tuli sen vaativuus kuten työmäärä, aikataulutuksen ongelmat ja osaamisen tarve. Innovatiivista ja uutta luovaa hankkeessa olivat uudet työtavat ja menetelmät, joita museossa oli otettu käyttöön. Museossa oltiin tyytyväisiä hankeavustukseen.

6.6. Epätyypilliset vastaukset

Kiinnostavaa on tarkastella myös tyyppillisen vastakohtaa eli harvinaisia kyselyvastauksia. Kun kiinnitetään huomio hajontaan, tulee vastaan yksittäisiä keskenään erilaisia vastauksia, jotka eivät ole samasta muotista.

Epätyypillinen avustuksen käyttäjä oli erikoismuseo. Vähiten vastauksia tuli Oulun läänistä samoin kuin isoilta museoilta (enemmän kuin seitsemän museoammatillista työntekijää). Harvimmin vastasivat museot, jotka olivat saaneet hankeavustusta vain yhden kerran. Epätavallista oli, että toteutusvastuuta hankkeesta kantoi osastonjohtaja, museoassistentti, asiakaspalvelija, museoharjoittelija tai ohjaaja.

Harvinaisen hankkeen kohderyhmäksi oli valittu esimerkiksi oma henkilökunta tai kulttuuritoimijat tai sosiaali- ja terveystieteiden toimijat. Epätavallisia olivat esimerkiksi sellaiset tavoitteenasettelut, jotka liittyivät yhteisöllisyyteen kuten erilaisuuden

ymmärryksen lisäämiseen, vuoropuheluun, epäluuloisuuden poistamiseen tai äänen antamiseen kohderyhmälle.

Vähiten museot painottivat monikulttuurisuuden edistämistä kun muita hankeavustuksen teemoja olivat saavutettavuus, suvaitsevaisuus ja kulttuuriperintökasvatus. Saavutettavuuden osa-alueista hankkeet liittyivät vähiten rakennetun ympäristön esteettömyyden kehittämiseen. Harvinaisinta oli pyrkimys yleisön yhdenvertaiseen kohteluun sukupuoliseen suuntautumiseen liittyvin perustein. Muita vastaajan lisäämiä yksittäisiä perusteita yhdenvertaisen kohtelun pyrkimyksille olivat esimerkiksi erilaiset oppimisen tavat, tasa-arvo koulun ja asuinpaikan välillä, tai yleinen yhdenvertaisuus. Yhdenvertaisuutta tavoiteltiin käytännössä joissain yksittäisissä hankkeissa tarjoamalla ilmaista sisäänkäyntiä kerran viikossa tai ilmaista sisäänkäyntiä alle 18-vuotiaille. Yhteistyötä museot tekivät harvoin yritysten tai taiteilijoiden kanssa. Jossain tapauksessa yhteistyötä museon ulkopuolisten tahojen kanssa ei tehty ollenkaan. Harvinaisen oli tilanne, jossa yhteistyötä ei olisi ollut ennen hanketta eikä se olisi jatkunut hankkeen päätyttyä.

Harvinaista oli jos museossa ei syntynyt hankkeen toteuttamisen myötä uusia toimintatapoja tai jos oltiin varmoja siitä, että yleisörakenteessa ei tapahtunut hankkeen myötä muutosta. Harvinaista oli myös jos museon omasta näkökulmasta hanke ei onnistunut tavoitteissaan. Vähiten museoissa oli uskoa siihen, että hankkeen tavoitteet olisivat varmasti voineet toteutua jossain muodossa myös ilman avustusta. Epätyypillinen vastaus oli myös se, että saavutettavuutta ja yhdenvertaisuutta ei huomioida museon toiminnassa.

Harvinaista oli, jos hankkeen toteuttamisen myötä avustusrahoilla ei tehty laite- tai varustehankintoja. Epätavallisia olivat pienet hyvät yllätykset kuten että pistekirjoituksen teettäminen osoittautui varsin edulliseksi tai että hankkeen aikana lasten joukosta nousi esiin näyttelijälahjakkuuksia. Harvinaista oli että hankkeessa innovatiivista ja uutta luovaa oli maahanmuuttajan tai vammaisen ihmisen palkkaaminen töihin. Sillä tavoiteltiin vähemmistönäkökulman luontevaa ja vauhdikasta mukaan ottamista työhön.

Epätyypillistä vastaajille oli esittää kehittämis ehdotuksia avustuskäytäntöihin tai todeta epäkohtia, joita olisi syytä korjata. Harvinaista oli esimerkiksi kyseenalaistaa

innovatiivisuuden rahoittaminen. Harvinaista oli myös – vaikka innovatiivisuutta olisikin kannatettu – ehdottaa parannuksia ja suurempaa vapautta hankkeiden innovatiivisille teemoille. Ja toisaalta yksittäinen vastaaja kannusti pitkäjänteistä museotyön ohjailua valtakunnallisesti juuri teemojen avulla.

Epätavalliset vastaukset täydentävät kokonaiskuvaa hankeavustusten käyttämisestä. Jos tyyppimuseo ja tyyppillinen hanke auttavat näkemään hankeavustuksen käytön yleistä suuntaa, antavat harvinaisemmat vastaukset kurkistuksen siihen moninaisuuteen, jota hankeavustusten käyttö museoissa pitää sisällään.

Kaavio 4. Taulukkoon on koottu tyyppisiä kyselyvastauksia ja esimerkkejä harvinaisista vastauksista.

KYSYMYKSET	TYYPILLINEN VASTAUS	HARVINAINEN VASTAUS
MILLAINEN MUSEO	kulttuurihistoriallinen, pieni, Länsi-Suomesta	erikoismuseo, iso, Oulun läänistä
KOHDERYHMÄ	koululaiset	oma henkilökunta tai kulttuuritoimijat tai sosiaali- ja terveysalan toimijat
TAVOITE	oppiminen, tiedon jakaminen	liittyivät yhteisöllisyyteen: erilaisuuden ymmärryksen lisääminen, vuoropuhelu, epäluuloisuuden poistaminen tai äänen antaminen kohderyhmälle
VALITTU TEEMAPAINOTUS (saavutettavuus, suvaitsevaisuus, monikulttuurisuus, kulttuuriperintökasvatus)	kulttuuriperintökasvatus	monikulttuurisuuden edistäminen
SAAVUTETTAVUUDEN OSA-ALUEEN PAINOTUS	oppimisen aktivoiminen, tiedon jakaminen	rakennetun ympäristön esteettömyyden kehittäminen
YHDENVERTAISUUSPERUSTE	ikä	sukupuolinen suuntautuminen
KEINOT YHDENVERTAISUUDEN TAVOITTELEMISESSA	opastusten ja näyttelyiden kehittäminen kohderyhmien tarpeiden mukaisiksi	ilmainen sisäänpääsy, fyysisten esteiden poistaminen
YHTEISTYÖTAHO	kunnallinen toimija	yrietykset, taiteilijat

YHTEISTYÖN KESTO	sekä ennen hanketta että hankkeen jälkeen	ei ennen hanketta eikä hankkeen jälkeen
UUDET TOIMINTAMALLIT	palvelun tuottamisen tapa	ei syntynyt
YLEISÖRAKENTEEN MUUTOS	ei osaa arvioida, näyttäisi syntyneen muutosta	ei muutosta
HANKERAHOITUKSEN VAIKUTUS HANKKEEN TOTEUTUMISELLE	hankkeelle asetetut tavoitteet eivät olisi toteutuneet ilman saatua avustusta	hankkeelle asetetut tavoitteet olisivat varmasti voineet toteutua jossain muodossa ilman avustusta
SAAVUTETTAVUUDEN JA YHDENVERTAISUUDEN HUOMIOIMINEN	huomioidaan kaikessa museon toiminnassa joka tapauksessa	ei huomioida museon toiminnassa
HANKKEEN ONNISTUMINEN	onnistui	ei päässyt tavoitteisiin
YLLÄTYKSELLISTÄ	hankkeen vaativuus	pienet hyvät yllätykset esim. pistekirjoituksen teettäminen osoittautui varsin edulliseksi tai että hankkeen aikana lasten joukosta nousi esiin näyttelijälahjakkuuksia
INNOVATIIVISTA	uudet työtavat ja menetelmät	maahanmuuttajan tai vammaisen ihmisen palkkaaminen töihin
KEHITTÄMISEHDOTUKSET AVUSTUSKÄYTÄNTÖÖN	tyytyväisyyttä, ei ehdotuksia	avustuksen teemojen kyseenalaistaminen, käytännön ehdotukset aikarajoista yms.

Osa III

7. Arviointitehtävän edessä

Osana tätä tutkielmaani teen vaikuttavuuden arviointia. Kysymykseni on, kuinka hyvin resurssiohjaus on onnistunut yhden valtionavustuksen avulla kun on rahoitettu museoiden innovatiivisia, yleisötyöhön suunnattuja hankkeita ja on haluttu edistää museoiden saavutettavuutta. Etsin merkkejä avustuksen vaikutuksesta yhdenvertaisuuden lisääntymiseen museoissa.

Petri Uusikylä kirjoittaa, että 1990-luvulla Suomessa hallinnonuudistushankkeet ja käyttöön otettu tulosjohtamiskulttuuri siirsivät päätösvaltaa ”alas” virastoille ja laitoksille. Uusikylä toteaa tämän hajauttamisen ja sääntelyn purkamisen johtaneen siihen, että informaatio-ohjaus ja tulosohjaus tulivat korvaamaan perinteisiä ohjausvälineitä, normiohjausta ja resurssiohjausta. Samalla arviointitiedon tarve lisääntyi. (Uusikylä 1999, 18) Uusikylä luo katsauksen arviointitutkimuksen kehittymiseen 1970-luvun suunnitteluoptimismista realistiseen suuntaan. Arviointiviitekehys on väljentynt ja tullut metodologisesta monismista kohti teoreettista ja metodista pluralismia. Koska arviointitulosten vaikutus on usein välillistä, Uusikylä muistuttaa, että yhteiskunnallinen päätöksenteko ei ole vain rationaalista kalkylointia vaan poliittisten päätösten taustalla saattaa olla muita usein vaikeasti mitattavia moraalisia näkökohtia. Uusikylä esittää, että avoimessa yhteiskunnassa tekninen asiantuntijatieto ei saa liaksi ohjata poliittisten preferenssien muotoutumista. Hän toteaa, että on tärkeää säilyttää päätöksenteon arvoulottuvuus. (Uusikylä 1999, 30)

Tutkimusnäkökulmani kannalta on kiinnostavaa esimerkiksi se, minkälaisia yleisöjä museot tavoittelevat ja toisaalta tavoittavat hankkeissaan. Anita Kangas toteaa kulttuuripoliittisesta arvioinnista, että kulttuuriin osallistumisen tutkimus on haasteellinen alue silloin kun halutaan mitata kulttuurisia vaikutuksia tai kulttuurisektorin toimialan sosiaalisia vaikutuksia. Tutkimusta alalta on erittäin vähän, vaikka tilastointia tehdäänkin. Hän toteaa, että arvioinnissa mittaamisen poliittinen auki kirjoittaminen on tärkeää samoin kuin mittareihin liittyvien arvojen analysoiminen. Keskustelu kulttuurisista vaikutuksista ja vaikuttavuudesta on keskustelua nykyisen yhteiskuntajärjestyksen kulttuurisista perusteista ja arvottamisen tavoista, kehityksen eettisestä ulottuvuudesta. (Kangas 2005, 124)

Tutkimani avustuksen ja sen suuntaamisen taustalla on opetusministeriön kutsumana toteutettu toimikuntatyönä valmistunut museopoliittinen Museo 2000 -ohjelma. On mahdollista kyseenalaistaa avustuksen asettaminen tukemaan tietynlaista toimintaa, kuten joku kyselyyn vastanneista museoammattilaisista tekikin. Voi kysyä, onko hyvä ratkaisu rajata tuki koskemaan innovatiivisia hankkeita ja suunnata se saavutettavuuden, suvaitsevaisuuden, monikulttuurisuuden ja kulttuuriperintökasvatuksen tukemiseen. Ainakin jossain määrin on kyse arvoulottuvuudesta ja arvoalinnoista, joita edellä käsittelemäni

yhdenvertaisuustematiikka taustoittaa. Olennaiseksi kysymykseksi jää, onko avustus ollut hyödyllinen, onko se parhaalla mahdollisella tavalla palvellut suomalaista yhteiskuntaa, museoita ja niiden käyttäjiä.

Arvioidessani hankerahoituksen vaikuttavuutta perustan ajatteluni tiedon konstruktivistiselle luonteelle, konstruktivistiseen arviointiparadigmaan enkä oleta sosiaalisesti konstruoidusta todellisuudesta löytäväni objektiivista todellisuutta. Nojaan tässä Tuija Lindqvistiin, joka on käsitellyt arviointitutkimuksen luotettavuutta ja todennut, että arviointi tehdään aina jotakin tarkoitusta varten, lähinnä toiminnan kehittämiseksi. Siten evaluoinnin tulee tuottaa käyttökelpoista, hyödynnettävissä olevaa tietoa. (Lindqvist 1999, 118).

Museoille tekemäni kyselyn välityksellä museotyöntekijät ovat vastaustensa kautta myös osaltaan tämän arvioinnin toteuttajia. Kyselyyn saadut vastaukset pitävät sisällään museoiden oman toiminnan arviointia ja vastaajat antavat myös kehittämissuhteita. Käytännössä tutkimuskohteena olevilla museoilla on ollut vain vähän mahdollisuuksia vaikuttaa tapaani lähestyä aihetta. Vuorovaikutteisuus ja osallistavuus museoiden suuntaan on kyselyä valmisteltaessa rajoittunut muutamien testilukemisten pohjalta pyytämään palautteeseen.

7.1. Lisääntyykö yhdenvertaisuus – kattavasti vai kapeasti?

Kuten aiemmissa osissa tätä tutkielmaa olen esittänyt, tarkoitan kulttuurisella yhdenvertaisuudella ihmisten yhtäläistä oikeutta tehdä valintoja ja päästä osalliseksi kulttuurista: oikeutta osallistua, olla tuottamassa kulttuuria, sisältöjä ja merkityksiä sekä ottaa vastaan ja olla vuorovaikutuksessa toisten tuottamien sisältöjen ja merkitysten kanssa. Voiko kyselyvastauksista päätellä, onko kulttuurinen yhdenvertaisuus lisääntynyt Museoviraston jakaman hankeavustuksen myötä?

Yhdenvertaisuuden edistämisen näkökulmasta on varmastikin ollut eduksi se, että avustus on suunnattu saavutettavuuteen, monikulttuurisuuteen ja suvaitsevaisuuteen sekä myös kulttuurikasvatusteeman myötä yleisöjen parempaan huomioimiseen ja laajentamiseen. Joissain museoissa ja hankkeissa näkökulmiin on paneuduttu erityisen huolella eikä vain suhteessa yleisötyöhön vaan myös esimerkiksi työntekijöiden

rekrytointiin. Kaiken kaikkiaan yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta jää kysymyksiäkin ja varmasti myös toteutumattomia unelmia. Ne liittyvät siihen, miten laajasti ja perinpohjaisesti museot huomioivat yhteiskunnan ja sen väestön moninaisuutta hankkeissaan ja myös siihen, kuinka suunnitelmallista ja kestävä hankkeissa aikaansaatu myönteinen vaikutus on.

7.2. Hankkeiden myötä parempaa saavutettavuutta

Mitä kysely kertoo museoiden tekemän työn suhteesta avustukselle asetettuihin museopoliittisiin tavoitteisiin? Tosiasiallisesti hankkeita on toteutettu runsaasti monenlaisissa museoissa ympäri Suomea. Hankkeissa on tehty valtavasti yleisöjä palvelevia kokeiluja ja uudistuksia. Mielestäni voi todeta, jopa ilman kyselyn avulla saatuja vastauksiakin pelkästään hankeavustuksen luonteen perusteella, että hankeavustuksen käyttämisen myötä museoiden kyky huomioida monenlaisia yleisöjä on lisääntynyt. Tähän ovat vaikuttaneet avustuksen teemat sekä hankeavustuksilta odotettu innovatiivisuus, mikä on pakottanut ja kannustanut museoita tekemään jotain uutta. Kuten museot ovat vastauksissaan luonnehtineet, avustuksen turvin oli mahdollista tehdä kokeiluja.

Kokeiluja ja kehittelyjä museoissa on tehty niiden omista lähtökohdista, mikä onkin ainoa mahdollinen työskentelymalli. Ehkä kaikki hankkeet eivät näyttäydy erityisen edistyksellisinä, mutta jokaisen museon olosuhteet, aiempi kokemus sekä tietotaito, henkilöstöresurssit ja taustayhteisöt ovat omanlaisiaan ja luovat omanlaisensa toimintaympäristön. Haluaisinkin tässä arvioinnissani antaa arvoa sille, että museot ovat hankkeissa terästäneet kykyään kohdata ja palvella - vaikka vaan "ihan tavallisia" - yleisöjä. Esimerkiksi tyypillinen avustusta käyttänyt museo ja tyypillinen hanke eivät yllätä kohderyhmillään tai hankkeiden painotuksilla kun tyypillinen hanke suunnattiin koululaisille ja haluttiin edistää oppimista. Lasten ja nuorten huomioiminen museotyössä on kuitenkin olennainen asia, esimerkiksi Museo 2000 -ohjelmassa nuoret ja koululaiset nähtiin tärkeänä kohderyhmänä ja todettiin, että edellytykset pitkäjänteiselle työskentelylle koulujen ja museoiden välillä olivat tuolloin vasta muotoutumassa.

Kaikissa ”tavallisissakin” kohderyhmissä on kuitenkin sisällä moninaisuutta. Esimerkiksi pelkän nuoren iän takia suomalainen koululainen ei täysin syrjäydy museotarjonnasta, joten on tarpeen tunnistaa kohderyhmissä niiden sisällä oleva moninaisuus. Siten museot tulevat kattavammin saavutettaviksi. Kysely myös osoitti ”katvealueita”, esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen lähes olemattoman huomioimisen. Siksi oletan, että museoissa on syytä olla jatkuvasti valppaana sen suhteen, kuka mahdollisesti jää museotyössä ulkopuolelle tai huomioimatta. Museo 2000 -ohjelma totesi suhteen yleisöön olevan museoille jatkuva haaste (Museo 2000, 25) eikä tilanne varmastikaan ole muuttunut tätä kirjoitettaessa monia vuosia ohjelman tekemisen jälkeen. Museoviraston jakama avustus innovatiivisiin hankkeisiin on kuitenkin kyselylöydösten perusteella arvioituna antanut museoiden työntekijöille uudenlaista kokemusta yhteistyökumppaneista ja yleisöistä. Siten hankkeet ovat avanneet museoita ulospäin, mikä oli asetettu Museo 2000 -ohjelmassa yhdeksi tavoitteeksi.

Olen aiemmin tässä tutkielmassa kysynyt, kuka pääsee museoon: kuka pääsee museoon yleisöksi, kuka pääsee museon näyttelyyn esille, kuka pääsee museoon töihin tai kuka pääsee museon kokoelmiin tallennetuksi ”historian kirjoihin”? Innovatiivisiin hankkeisiin suunnatun avustuksen ansiosta aiempaa useampi ihminen pääsee museokäynnille, sillä hankkeissa on poistettu ainakin fyysisiä, henkisiä, taloudellisia ja maantieteellisiä esteitä. Hankeavustuksen myötä ovat yhdenvertaisuuden suuntaan hiukkasen laajentuneet myös näyttelynäkökulmat ja -aiheet silloin kun museo on työstänyt sisältöjä yhdessä kohderyhmänsä kanssa. Hankeavustuksen turvin jopa muutamia ihmisiä pääsee tekemään pätkän verran töitä museoissa, sillä hankkeisiin on palkattu tekijöitä ja ostettu palveluita - joissain hankkeissa jopa vaikeasti työllistyvistä vähemmistöistä. Vastauksista ei käynyt ilmi, onko museoiden kokoelmiin hankittu näyttelyissä esillä olleita vähemmistönäkökulmiin liittyneitä esineitä tai teoksia. Kaiken kaikkiaan hankeavustus on selvästi toiminut aktivoijana siihen suuntaan, että museoissa eksklusiivisuus vähenee ja useampi ihminen pääsee osalliseksi museoinstituutiosta. Mutta pelkästään kyseisenlaisen hankeavustuksen turvin ei museoita vielä pystytä avaamaan kaikille.

7.3. Avustuksen teemat ja niiden toimivuus

Kun Museovirasto vuosittain julistaa hankeavustukset haettaviksi, ei siinä yhteydessä selitetä käsitteitä innovatiivisuus, saavutettavuus, monikulttuurisuus, suvaitsevaisuus tai kulttuuriperintökasvatus. Sekä avustuksen hakijoille että avustushakemusten käsittelijöille jää tällöin paljon tulkinnanvaraa. Se on nähdäkseni sekä myönteinen että kielteinen asia. Myönteinen se on siksi, että väljät, abstraktit käsitteet antavat liikkumavaraa museoiden kekseliäisyydelle. Ongelmaksi määrittelemättömyys muodostuisi silloin jos avustusten jakamisesta päättävät noudattaisivat tulkinnassaan jotain tiettyä linjaa, jota ei ole tehty näkyväksi ja hakijoille tiettäväksi. Tällaista ei kuitenkaan tullut esille. Opetusministeriössä on määriteltä, että kulttuuritarjonta on saavutettavaa, kun erilaiset yleisöt voivat käyttää sitä ja osallistua siihen mahdollisimman helposti ja esteettömästi. Voi olla että osassa hankkeita saavutettavuuden edistämisenä on pidetty kaikkea yleisölle suunnatun tarjonnan kehittämistä ilman, että olisi analysoitu perusteellisesti erilaisten yleisöjen tarpeita. Jos hankkeissa ei määritellä, miten ja mille kohderyhmille saavutettavuutta lisätään, voidaan hyvästä tarkoituksesta huolimatta jäädä pinnalliselle tasolle.

Kysyä voikin, tulisiko teemojen sisältöä määritellä tarkemmin siinä yhteydessä kun avustus julistetaan haettavaksi? Tulisiko hakemuksessa pyytää hakijaa kuvaamaan tarkemmin hankkeen sisältöä suhteessa avustuksen teemoihin? Sitä kautta hakijamuseo todennäköisesti pohtisi tarkemmin teemojen toteutumista hankkeessa ja hakemuksen käsittelijän mahdollisuus verrata hakemuksia toisiinsa kyseiseltä osin voisi olla helpompaa. Silloin avustukselle valittujen teemojen merkitys kasvaisi entisestään ja avustuksen ohjaava vaikutus korostuisi. Jos haluttaisiin mennä päinvastaiseen suuntaan ja jättää museoille mahdollisimman vapaat kädet, jätettäisiin teemoittelu vähäiseksi, esimerkiksi yhden yleisen teeman, kuten tässä tapauksessa innovatiivisuuden, varaan.

Sanamuodot eivät rajaa teemoja ehdottomasti, mutta ne kuitenkin suuntaavat hankkeita. Onko avustuksen suuntaaminen näin ollut mielekäs ratkaisu? Vastaus riippuu siitä, millaisena museon tehtävä nähdään ja minkälaisen painoarvon yleisötyö sekä yhdenvertaisuus-tavoitteet saavat museokuvassa. Suomen Museoliitto teki vuonna 2007 museoille kyselyn museoiden tulevaisuudesta. Museot haluavat uudistua, mutta

museon tehtävää pohditaan alan sisällä jatkuvasti eikä muutoksen suunnasta ja keinoista olla yksimielisiä. Vahvasti museoväki kuitenkin korostaa kulttuurin merkitystä yhteiskunnassa ja olettaa arvojen herkistyvän. Museoissa uskottiin myös siihen, että museot tulevat lähemmäksi suurta yleisöä. (Suomen museoliitto 5.3.2007)

On mahdotonta tietää, minkälaisia hankkeita museot olisivat kehittäneet, jos hankeavustusta määrittelevät teemat olisivat olleet muunlaisia tai jos teemaksi olisi rajattu pelkästään innovatiivisuus. Arvelisin, että jos innovatiivisuus olisi ollut ainoa teema ja muu olisi jätetty täysin avoimeksi, olisivat museon tehtävistä muutkin kuin yleisöjen huomioiminen tulleet enemmän hankesuunnitelmiin mukaan. Tällaisia olisivat ehkä olleet kokoelmatyöhön tai kenties tutkimiseen liittyvät hankkeet. Juuri kulttuurisen yhdenvertaisuuden näkökulmasta teemat saavutettavuus, monikulttuurisuus ja suvaitsevaisuus ovat antaneet sysäyksiä yhdenvertaisuutta lisäävään suuntaan. Tosin myös kokoelmatyöhön niin kuin tutkimiseenkin ja kaikkeen museotyöhön olisi mahdollista ja tarpeellista liittää näkökulmaksi yhdenvertaisuus. Yhdenvertaisuuden tavoittelu joka tapauksessa edellyttäisi koko museotoimen ja museoinstituution tarkastelua eikä ole pelkästään esimerkiksi museopedagogiikkaan liittyvä asia.

7.4. Pohdittavaa avustuskäytännön kehittämistä ajatellen

Toimiiko hankeavustus nykyisellään parhaalla mahdollisella tavalla vai olisiko syytä tarkistaa käytäntöjä? Kannattaisiko avustuksen teemoja vaihdella, toisiko se elävyyttä ja uusia hakijoita vai ennemminkin tempoilevuutta? Silloin kun teemoja etsitään, mikä olisi hyvä, ehkä kollektiivisesti kulttuurihallintoa, museokenttää ja myös museoyleisöjä kuuleva menetelmä löytää teemat? Nykyisten avustusteemojen taustalta löytyvät Museo 2000 -ohjelman tavoitteet. Museopoliittisen ohjelman laatimisessa tehtiin perusteellista työtä, siihen liittyi selvitysten tekemistä ja prosessissa mm. kuultiin museokenttää laajasti kyselyn välityksellä. Huomio kiinnittyy siihen, että ohjelmaa tekivät lähinnä museoalan asiantuntijat eikä käyttäjätahoja sidottu prosessiin esimerkiksi kansalaisjärjestöjä kuulemalla. Esimerkiksi kyselyjä museoihin kohdistuvista odotuksista olisi mahdollista tehdä.

Tämän tutkielman yhteydessä tehty kysely avustuksen käyttäjille osoitti, että museot ovat hyvinkin tyytyväisiä kyseisen avustuksen hallinointiin, sekä hakumenettelyyn että raportointiin. Vastaajina olivat avustuksia saaneet museot eikä kritiikkiä juurikaan tullut esille, vaikka samat museot ovat voineet saada myös kielteisiä päätöksiä vuosien varrella. Ehkä voisi kuitenkin kysyä, onko valtionhallinnossa laajasti käytössä oleva tapa käsitellä anomukset paras mahdollinen. Se, että yksi asiaan hyvin perehtynyt virkamies valmistelee ja johtaja hyväksyy päätökset, on ehkä kätevin ja taloudellisin tapa, mutta ei varmaankaan demokraattisin.

Aikataulutuskysymykset museot kokivat ongelmallisina. Päätöksen saatuaan museoilla on kiire hankkeen toteuttamisessa aikarajan puitteissa eikä kiire aina palvele päämääriä parhaalla mahdollisella tavalla. Myös pidempikestoista hankerahoitusta toivottiin. Olisiko aikataulukysymyksille löydettävissä muita malleja? Entä mikä olisi vastaus museoissa esitettyyn huoleen siitä, että nykyajan teknologiapainotteisuus tuo mukanaan kysymyksiä laitehankinnoista, joita tulisi myös jostain määrärahasta voida kattaa?

Silloin kun museoita halutaan erityisesti ohjata yhdenvertaisuuden huomioimiseen, voidaan tämän kaltaisella projektirahoituksella kannustaa hankkeisiin, jotka edesauttavat myönteistä kehitystä ainakin hetkellisesti. Ehkä kestävämpää ja vakaampaa kehitystä kuitenkin saavutettaisiin Ruotsin kaltaisella valtiojohtoisella ohjauksella, jossa mm. kulttuuripalvelujen tarjoajilta edellytetään vuosisuunnitelmia saavutettavuuden edistämiseksi (handlingsplan för ökad tillgänglighet). Projektirahallakin voidaan luoda pitkäkestoisempia edellytyksiä yhdenvertaisuuden edistämiseksi, mikäli rahoitusta olisi mahdollista suunnata sellaiseen perustavanluonteiseen työhön kulttuurikohteissa kuin saavutettavuuden arviointien ja kartoitusten tekemiseen sekä suurempaan yhdenvertaisuuteen tähtäävien saavutettavuussuunnitelmien laatimiseen.

LÄHTEET

Access for All Toolkit. Enabling inclusion for museums, libraries and archives 2004. The Museums, Libraries and Archives Council.

<http://www.mla.gov.uk/resources/assets//A/access_mla_tk_doc_5672.doc> 2.9.2007

Anttila, Pirkko 1996. *Tutkimisen taito ja tiedonhankinta*, Hamina: Akatiimi

Brudd. Om det ubehagelige, tabubelagte, marginale, usynlige, kontroversielle 2006.

ABM-utvikling. Oslo. PDC Tangen AS.

Dodd, Jocelyn & Sandell, Richard 1998. *Building Bridges. Guidance for museums and galleries on developing new audiences.* Museums & Galleries Commission.

Eronen, Riitta 2006. Esteettömyys, saavutettavuus, syrjimättömyys. Ajan sana. Kolumni Hiidenkivi-lehdessä, 5/2006, 43.

Eskola, Jari ja Suoranta, Juha 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*, Tampere: Vastapaino.

Euroopan yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuosi 2007 - Tavoitteena oikeudenmukainen yhteiskunta. < <http://europa.eu/scadplus/leg/fi/cha/c10314.htm>> 9.7.2007

Haarni, Ilka 2006. *Keskeneräistä yhdenvertaisuutta. Vammaisten henkilöiden hyvinvointi ja elinolot Suomessa tutkimustiedon valossa.* Stakesin raportteja 6/2006. Helsinki. Valopaino.

Heinonen, Jouko ja Lahti, Markku 2001. *Museologian perusteet*. Jyväskylä. Gummerus.

Heiskanen, Ilkka, Kangas, Anita, Mitchell, Ritva [toim] 2002. *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet*. Jyväskylä. Gummerus.

Hooper-Greenhill, Eilean, Sandell, Richard, Moussouri, Theano, O'Riain, Helen 2000. *Museums and social Inclusion. The GLLAM Report*. Group for Large Local Authority Museums. Research Centre for Museums and Galleries, University of Leicester.

ICOM Statutes 2001, *Article 2: definitions*. Development of the Museum Definition according to ICOM Statutes (1946-2001). <http://icom.museum/hist_def_eng.html> 1.4.2007

JUHTA, Julkisen hallinnon tietohallinnon neuvottelukunta. JHS 129 Julkishallinnon verkkopalvelun suunnittelun ja toteuttamisen periaatteet <<http://www.jhs-suositukset.fi/suomi/jhs129>> 11.5.2007

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa ja Heinlahti, Kaisa 2006. *Mitä on tutkimus. Johdatus argumentaatioon, väittelyyn ja retoriikkaan*. Tampere. Gaudeamus.

Kangas, Anita 2005. Arvioinnin kontekstit kulttuuripolitiikassa. *Kulttuurin arviointi ja vaikutusten väylät*. Toim. Simo Häyrynen. Helsinki. Cuporen julkaisuja, 103-127.

Karhio, Päivi 2003. *Miten lähestyä käymättömiä? Ei-kävijyyden esitarkastelua asiantuntijahaastattelujen valossa*. Tutkimusraportti. Valtion taidemuseo. <<http://www.fng.fi/fng/rootnew/fi/kehys/pdf/raportti1.pdf> > 22.3.2007

Kivistö, Kalevi 2003. Kulttuuripolitiikan haasteet 2000-luvun alussa. *Kulttuurin aika. Kulttuurin ja kulttuuripolitiikan merkityksestä yhteiskunnassa*. Opetusministeriön julkaisuja 2003:13, 70-75.

Koivunen, Hannele ja Marsio, Leena 2006. *Reilu kulttuuri? Kulttuuripolitiikan eettinen ulottuvuus ja kulttuuriset oikeudet*. Opetusministeriön julkaisuja 2006:50.

Kulttuuria kaikille. Esitys vammaiskulttuurin ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseksi. Opetusministeriön työryhmien muistioita 30:2002. Helsinki. Yliopistopaino.

Kulttuuria kaikille -palvelu. Kulttuurialan toimijoille suunnattu taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta edistävä neuvontapalvelu, jota koordinoi Valtion taidemuseossa taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys. <www.kulttuuriakaikille.info> 23.7.2007

KUPOLI : kulttuuripolitiikan linjat 1992. Helsinki. VAPK-kustannus.

Lahtinen, Anu 2006. *Käskyttävä on aina oikeassa?* Artikkelijulkaisussa Taku 4/2006, Taide- ja kulttuurialan ammattijärjestö TAKU ry, 18.

Levanto, Marjatta 2004. Taide kohtaa yleisönsä. *Valistus / museopedagogiikka / oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*. Toim. Marjatta Levanto ja Susanna Pettersson. Hämeenlinna. Karisto, 20-37.

Lindqvist, Tuija 1999. Evaluaation uskottavuus. *Arviointi ja asiantuntijuus*. Toim. Risto Eräsaari, Tuija Lindqvist, Mikko Mäntysaari, Marketta Rajavaara. Tampere. Tammer-Paino, 106-118.

Linko, Maria 1994. Kenen museo? Museoideologia ja museoiden merkitys kävijöille. *Uusi aika. Kirjoituksia nykyculttuurista ja aikakauden luonteesta*. Nykyculttuurin tutkimusyksikön julkaisu 41. Jyväskylä, 177-188.

Liukkonen, Eija 2004. Museoyleisö tutkimuksen kohteena. *Valistus / museopedagogiikka / oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*. Toim. Marjatta Levanto ja Susanna Pettersson. Hämeenlinna. Karisto, 144-155.

Luttinen, Jaana 1997. *Fragmentoitava kulttuuripolitiikka. Paikallisen kulttuuripolitiikan tulkintakehykset Ylä-Savossa*. Lievestuore. Jyväskylä University Printing House.

Museolaki 3.8.1992/729. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920729>> 28.7.2007

Museo-lehti 3/2005. Teemana *Elävä museo*. Suomen museoliitto. Priimus Paino.

Museo 2000 - museopoliittinen ohjelma. Komiteamietintö; 1999, 31. Opetusministeriön julkaisu. Helsinki. Yliopistopaino.

Museovirasto 2007. *Kansallisaarteita kaikille – Museoviraston saavutettavuussuunnitelma*.

<<http://www.nba.fi/fi/saavutettavuussuunnitelma>> 28.7.2007

Opetusministeriö. Monikulttuurisuus ja kulttuurin saavutettavuus.

<<http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/monikulttuurisuus/?lang=fi>> 2.9.2007

Open Doors, Making Exhibitions and Cultural Venues Accessible 2007. Dvd-muotoinen opas kulttuuritoimijoille, tuotettu osana kansainvälistä Museoviraston koordinoimaa ACCU-projektia. Tuotanto Valtion taidemuseo.

Puupponen, Hannu 2006. *Esteettömyys yliopistojen verkkosivuilla. Vammaisen henkilön tiedonsaanti www-sivuilta opiskelujärjestelyjen arvioimiseksi*. Pro gradu -tutkielma, Erityispedagogiikan laitos, Jyväskylän yliopisto.

Raatikainen, Panu 2004. *Ihmistieteet ja filosofia*. Helsinki. Gaudeamus.

Raike, Antti 2005. *Löytäjät. Elokvantajua rakentamassa*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 57. Saarijärvi. Gummerus Kirjapaino.

Raney, Karen 2006. Editorial. Diversity issue. *Engage, the international journal of visual art and gallery education*. Number 19, autumn 2006. London. 2-3.

Salovaara Sari 2004. Hyvä museo on saavutettava museo. *Valistus / museopedagogiikka / oppiminen. Taidemuseo kohtaa yleisönsä*. Toim. Marjatta Levanto ja Susanna Pettersson. Hämeenlinna. Karisto, 65-75.

Salovaara, Sari 2006. Kulttuurin kummajaiset. Vammaiset ja muut erityisryhmät osana kulttuurityötä. *Kulttuurista kasvua. Näkökulmia kulttuurikasvatukseen*. 2006. Toim. Pilvi

Kalhama ja Pekka Vartiainen. Humanistinen ammattikorkakoulu. Sarja C. Oppimateriaaleja 10, 2006. Vaajakoski. Gummerus, 51-79.

Salovaara, Sari 2002. Saavutettavuus-projekti Valtion taidemuseossa 1999-2001. <<http://www.kulttuuriakaikille.fi/kokemus>> 21.3.2007.

Sandell, Richard 2007. *Museums, prejudice and the reframing of difference*. Oxon. Routledge.

Sederholm, Helena 2001. *Taiteen tulkkina - Selvitys taidemuseoiden erityisluonteesta*. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja 5:2001. Opetusministeriö.

Suomen Design for All -verkosto. <<http://dfasuomi.stakes.fi/FI/index.htm>> 16.7.2007

Suomen museoliitto. Tiedote 5.3.2007. *Museoiden tulevaisuuspohdinta viestii uudistumishalusta*. Signals-menetelmää hyödyntänyt verkkopohdinta. <<http://www.museoliitto.fi/uutiset.php?aid=9442&k=9342>> 11.5.2007

Svensson, Elisabet 2003. *Museo kaikille. Pohjoismainen esteettömyys- ja saavutettavuusopas*. Helsinki. Valtion taidemuseo.

Syrjästä esiin, 1998. Puheenvuoro kulttuurista ja kehityksestä Euroopassa. Eurooppatyöryhmän raportti Euroopan neuvostolle. <http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_ohjelmat_ja_hankkeet/kulttuuri_ja_kestaevae_kehitys/kekeku4?lang=fi> 9.7.2007

Taide tarjolle, kulttuuri kaikille. Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan ehdotus toimenpideohjelmaksi. Opetusministeriön julkaisuja 2004:29. Helsinki. Yliopistopaino.

Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet. 2002. Toim. Ilkka Heiskanen, Anita Kangas, Ritva Mitchell. Jyväskylä. Gummerus.

Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus. Opetusministeriön toimenpideohjelma 2006-2010. Opetusministeriön julkaisuja 2006:6. Helsinki. Yliopistopaino.

Tervakari, Anne-Maritta 2004. *Saavutettavuutta vai esteettömyyttä? Käsitteitä verkkopalveluiden tasavertaisuuskeskustelussa*: 26.3.2004 Hypermedian jatko-opintoseminaari

<http://butler.cc.tut.fi/~tervakar/hmjatkosemma_esitys.html> 16.7.2007

Uusikylä, Petri 1999. Poliitiikan ja hallinnon arviointi. *Arviointi ja asiantuntijuus*. Toim. Risto Eräsaari, Tuija Lindqvist, Mikko Mäntysaari, Marketta Rajavaara. Tampere. Tammer-Paino, 17-30.

Vilkuna, Janne 2002. Kulttuuriperintö ja kulttuuriympäristöt. *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet*. 2002. Toim. Ilkka Heiskanen, Anita Kangas, Ritva Mitchell. Jyväskylä. Gummerus, 271-289.

Valtioneuvoston periaatepäätös taide- ja taiteilijapolitiikasta. Opetusministeriön julkaisu 2003:20

<http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2003/valtioneuvoston_periaatepaatos_taide_ja_taiteilijapolitiikasta> 16.7.2007

Young, Lola 2002. Rethinking heritage: cultural policy and inclusion. *Museums, Society, Inequality*. Toim. Richard Sandell. Lontoo. Routledge, 203-212.

JULKAISEMATTOMAT LÄHTEET

Kaukonen, Marianne. Keskustelussa ja sähköpostin välityksellä Sari Salovaaralle kerrottua taustatietoa Museoviraston jakamista avustuksista innovatiivisiin hankkeisiin. 30.4.2007

LIITE 1

SAATE MUSEOILLE SÄHKÖISESTI LÄHETETTYYN KYSELYYN

Hei!

Museonne on saanut Museovirastolta innovatiivisiin hankkeisiin suunnatun avustuksen joko kerran tai useita kertoja vuosien 2001 - 2006 välillä.

Olemme selvittämässä kyselyn avulla avustuksen vaikuttavuutta ja antamanne vastaukset ovat apuna avustuskäytäntöjen kehittämisessä.

Oheisen linkin kautta pääsette nopeasti täytettävään verkkokyselyyn.

<http://www.webropol.com/> - - -

Kysely täytetään kunkin avustusta saaneen hankkeen osalta erikseen. Avatkaa linkki kyselyyn uudelleen kun alatte täyttää kyselyä seuraavan hankkeen osalta.

Jos museossanne joku muu kuin tämän viestin vastaanottaja vastaa kyselyyn, voi tämän viestin välittää edelleen. Kyselyssä pyydetään vastaajan yhteystietoja, jotta pystymme seuraamaan keneltä saamme vastauksia. Selvityksessä/tutkimuksessa ei kuitenkaan nimeltä mainita vastanneita museoita, vaan vastaajat ovat anonyymejä.

Kyselyn toteuttamiseen on saatu tukea EU:n Yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuoden 2007 kansallisesta rahoituksesta. Kysely selvittää avustuksen vaikutuksia yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden lisääntymiseen museoissa.

Kiitämme lämpimästi vastauksistanne. Viimeinen vastauspäivä on tiistai 20.3.

Sari Salovaara, Kulttuuria kaikille -palvelu, Valtion taidemuseo/Kehys

Marianna Kaukonen, Museovirasto

Päivi Salonen, opetusministeriö

LIITE 2

MUSEOILLE SÄHKÖISESTI LÄHETETTY KYSELY

Innovatiiviset hankkeet

Tämä kysely on suunnattu niille museoille, jotka ovat saaneet Museoviraston jakamaa avustusta innovatiivisiin hankkeisiin.

Kyselyn avulla kartoitetaan avustuksen vaikutuksia museoiden toimintaan. Tarkoitus on selvittää, edistääkö kyseisellä tavalla suunnattu avustus yleisöjen yhdenvertaisuutta ja museoiden saavutettavuutta. Toivomme vastausten antavan työkaluja avustuskäytäntöjen kehittämistyöhön.

Kyselyn toteuttaa Valtion taidemuseon kehittämysyksikkö Kehyksessä toimiva Kulttuuria kaikille -palvelu yhteistyössä Museoviraston ja opetusministeriön kanssa.

Pyydämme vastauksia tiistaihin 20.3. mennessä.

Ystävällisin terveisin,
Sari Salovaara, Valtion taidemuseo
Marianna Kaukonen, Museovirasto
Päivi Salonen, opetusministeriö

1) Museomme on saanut innovatiivisiin hankkeisiin jaettavan avustuksen

yhden kerran
useita kertoja (huom. vastaukset kustakin hankkeesta erikseen omalle
vastauslomakkeelleen)

2) Museomme on

kulttuurihistoriallinen museo
taidemuseo
luonnontieteellinen museo
erikoismuseo

3) Museossamme on museoammatillisia työntekijöitä

1-3
4-7
yli 7

4) Museomme on

Lapin läänissä
Oulun läänissä
Länsi-Suomen läänissä
Itä-Suomen läänissä
Etelä-Suomen läänissä

5) Hankkeen toteutusvastuu kuului museossamme seuraavalle henkilölle (nimike, tehtävä)? Kerro myös jos toteuttaja tuli vakinaisen henkilökunnan ulkopuolelta.

6) Hankkeen tavoite ja ensisijainen kohderyhmä oli

7) Hankkeemme painottui (voit valita useita vaihtoehtoja)

saavutettavuuden kehittämiseen
monikulttuurisuuden edistämiseen
suvaitsevaisuuden edistämiseen
kulttuuriperintökasvatukseen

8) Avustuksen kohteena oleva hanke oli suunnattu (voit valita useita vaihtoehtoja)

Henkilökunnan tietotaidon kasvattamiseen yleisöjen moninaisuuden huomioimisessa
Strategioiden ja päätöksenteon kehittämiseen huomioimaan saavutettavuutta
Museomme saavutettavuuden arviointiin ja kartoittamiseen
Viestinnän kehittämiseen saavutettavammaksi
Rakennetun ympäristön esteettömyyden kehittämiseen
Helpon ymmärrettävyyden ja tiedon saannin kehittämiseen
Sisältöjen kehittämiseen huomioimaan valittuja kohderyhmiä
Oppimisen aktivoimiseen valittujen kohderyhmien kohdalla

9) Hankkeessamme pyrittiin yleisön/yleisöjen yhdenvertaiseen kohteluun erityisesti huomioiden (voit valita useita vaihtoehtoja)

sukupuoli
etninen tai kansallinen alkuperä
uskonto tai vakaumus
terveydentila tai vammaisuus
ikä
sukupuolinen suuntautuminen
muu peruste:

10) Millaisilla käytännön toimilla yhdenvertaisuuden toteutumista tavoiteltiin? Kuvaile, kerro esimerkkejä.

11) Hankkeessa tehtiin yhteistyötä (voit valita useita vaihtoehtoja)

muiden museoiden kanssa
muiden kulttuurilaitosten kuin museoiden kanssa
kunnallisten toimijoiden kanssa
alueellisten toimijoiden kanssa
järjestöjen kanssa
yritysten kanssa (muu kuin ostopalvelu)
yksittäisten yleisön edustajien kanssa
muiden kanssa:
hankkeessa ei tehty yhteistyötä

12) Edellä mainittua yhteistyötä oli ollut jo ennen hanketta

kyllä
ei

13) Edellä mainittua yhteistyötä on ollut myös hankkeen päätyttyä

kyllä
ei

14) Hankkeen vaikutukset

täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, täysin eri mieltä

Hankkeen toteuttamisen myötä museossamme syntyi uusia toimintatapoja
Hankkeen myötä museomme yleisörakenne muuttui
Museon näkökulmasta hankkeemme onnistui tavoitteissaan
Hankkeen tavoitteet olisivat toteutuneet jossain muodossa myös ilman avustusta
Saavutettavuutta ja yhdenvertaisuutta huomioidaan kaikessa museomme toiminnassa
joka tapauksessa

15) Tarkenna edellisiä (kohdan 14) vastauksiasi ja arvioi hankkeen vaikutuksia museonne toiminta- ja työtapoihin, kuvaile mahdollisia muutoksia

16) Tarkenna edellisiä (kohdan 14) vastauksiasi ja arvioi hankkeen vaikutuksia yleisöönne, kuvaile mahdollisia muuutoksia

17) Hankkeen toteuttamisen myötä avustusrahoilla tehtiin laite- tai varustehankintoja

kyllä, minkälaisia
ei

18) Mitä yllätyksiä hanketta toteutettaessa tuli vastaan? Mihin ette olleet osanneet varautua?

19) Innovatiivista, uutta luovaa, hankkeessamme oli mielestäni

20) Miten hyvin kyseinen avustus mielestäsi palvelee museoita? Miten avustuskäytäntöä voisi kehittää?

21) Vastaajan yhteystiedot

Nimi:
Sähköpostiosoite:

Lisätietoja voi kysyä Sari Salovaaralta,
sari.salovaara@fng.fi,
Kulttuuria kaikille -palvelu,

Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys,
Valtion taidemuseo,
p. 040 5078660.

Lähetä